№5(102) (2026 ж. Мамыр/Май 2026 г.)

ULAĠATTY USTAZ JOLY

Республиканский информационный научно-методический журнал
Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы

ULAĠAT

Әдістемелік кабинет меңгерушісі

Түркістан облысының білім басқармасының «Жетісай ауданының білім бөлімі» мемлекеттік мекемесі

- *«Адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, мінез деген нәрселермен озады.»*
- *«Білгеніңді үйрету – шынайы білімнің белгісі.»*

Исаева Разия Орынбасаровна

«ULAĠATTY USTAZ JOLY» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының
№5(102) (2026 ж. Мамыр) шығарылымы. Выпуск №5(102) (Май 2026 г.)
республиканского информационного научно-методического журнала
«ULAĠATTY USTAZ JOLY».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

№ KZ44VPY00078195 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ44VPY00078195

Выдано Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Айтуғанова Еңлік Баяндықызы
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ULAĠATTY USTAZ JOLY» ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов информационного научно-методического журнала «ULAĠATTY USTAZ JOLY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Миншарипова Д. Жасанды интеллектің негізгі компоненттерін талдау.....4
Садулла Б.Б. Алғашқы әскери дайындықтың жастар тәрбиесіндегі рөлі.....10
Сайдуллаева С.А. География сабағында саяси-географиялық білім берудің теориялық негіздері.....14
Аманбек Ә.Ж., Орынтай Г. Клиникалық және патологиялық гистология.....16
Кабылов Е.Е. Ұлттық қолөнер элементтері арқылы шығармашылық қабілетті арттыру.....19
Оксюз Р., Катышева К.К., Кадиров Ф.А. Білім беру менеджменті және педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздері.....22
Жорабекова Н., Альшерова А. Жасанды интеллект дәуірі – бұл жаңа мүмкіндіктер кезеңі.....26
Кожакова Р.Е. Мектепке дейінгі ұйымда әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамыту.....29
Аманова Г.Ж. Ертегілер арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту әдістері.....33
Жасыбаева Г.Е. Тәрбиешінің кәсіби құзіреттілігін дамыту жолдары.....36
Абдыбаева А.Ы. Бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісі мен нәтижелерін арттыру.....39
Уалиева М.Ж. Білім сапасын қамтамасыз ету – оқу ісі жөніндегі орынбасардың басым бағыты.....45
Мусатаева И.О. Заманауи білім беру жағдайында қазақ тілі мен әдебиетін оқытудың тиімді жолдары.....49
Байдиллаева М.Н. Заманауи білім беру жағдайындағы қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімінің кәсіби қызметі.....53
Муратова А.Б. Сөз өнері мен мәдениеті, тілдік қарым-қатынас.....56
Төлбасиева И.С. Ағылшын тілін оқытуда цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдалану әдістемесі.....59
Рахметова Н.С. Дифференцированное обучение как фактор повышения качества знаний на уроках русского языка и литературы в старших классах школ с казахским языком обучения.....68
Абдикаримова К.Е. Сабақтағы әмбебап дизайн: әртүрлі балалар үшін тең мүмкіндіктер.....72
Аязбаева Ш.О. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын шығармашылық жұмыстарын дамыту.....74

Миншарипова Дина
Есептеу техникасының арнайы пән оқытушысы
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
«Түркістан Ахмет Ясауи» кәсіби колледжі
Түркістан қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ НЕГІЗГІ КОМПОНЕНТТЕРІН ТАЛДАУ

Жасанды интеллекттің (ЖИ) дамуы механикалық ойлау туралы ежелгі философиялық идеялардан басталды. XVII-XVIII ғасырларда инженерлер алғашқы автоматтарды жасады, ал XIX ғасырда Ада Лавлейс Чарльз Бэббидждің аналитикалық машинасының алғашқы бағдарламасын жасады, бұл компьютерлер тек математикалық есептерді шеше алмайды деген болжамдады.

Серпіліс 1950 жылы Алан Тьюринг машиналардың интеллектісін бағалау үшін тест ұсынған кезде болды. 1952 жылы Артур Самуил тәжірибеден үйренуге қабілетті бағдарлама жасаса, ал 1956 жылы Дартмут колледжіндегі конференцияда "жасанды интеллект"термині енгізілді.

1960-1970 жылдар General Problem Solver сияқты алғашқы ЖИ бағдарламаларының құрылуымен ерекшеленді, бірақ алғашқы "ЖИ қысын" (1974-1980) тудырған техникалық шектеулерге байланысты даму баяулады. 1980 жылдары қызығушылықтың жануын сараптамалық жүйелер, сондай-ақ машиналық оқытудың (МО) дамуы қамтамасыз етті. Бұл деректерді талдауға және нақты бағдарламалаусыз заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік берді.

ЖИ адам интеллектін қажет ететін тапсырмаларды орындай алатын жүйелерді құруға бағытталған технологиялар мен әдістердің кең ауқымын қамтиды. Жасанды интеллекттің негізгі компоненттері машиналық оқыту (МО), терең оқыту (ТО) және деректерді өңдеу.

Машиналық оқыту - бұл деректерді талдау және заңдылықтарды анықтау үшін алгоритмдерді қолданатын ЖИ жиынтығы, бұл жүйелерге нақты бағдарламалаусыз тәжірибе негізінде өздігінен білім алуға мүмкіндік береді. Қолданба мысалдарына деректерді болжау, жіктеу және кластерлеу жатады [1, 2].

Терең оқыту - бұл адам миының құрылымынан шабыттанған көп қабатты нейрондық желілерді қолданумен сипатталатын МО жиынтығы. Бұл желілер шикі деректерден күрделі белгілерді автоматты түрде алуға қабілетті, бұл go-ны компьютерлік көру, табиғи тілді өңдеу және сөйлеуді тану тапсырмаларында әсіресе тиімді етеді.

Деректерді өңдеу деректерді жинауды, тазалауды, түрлендіруді және оларды МО және ТО модельдерінде қолдануға дайындау үшін талдауды қамтиды. Деректерді сапалы өңдеу өте маңызды, өйткені модельдердің дәлдігі мен сенімділігі оған байланысты. Деректерді өңдеу әдістеріне қалыпқа келтіру, категориялық белгілерді кодтау және сыныпты теңестіру кіреді.

Міне, машиналық оқытуды (МО), терең оқытуды (ТО) және деректерді өңдеуді салыстыратын кестесі (1-кесте):

1- кесте. Жасанды интеллекттің негізгі компоненттері

Критерий	Машиналық оқыту	Терең оқыту	Деректерді өңдеу
Анықтама	Мәліметтердегі заңдылықтарды анықтау үшін алгоритмдерді қолданатын ЖИ бөлімі	Автоматты оқыту үшін көп қабатты нейрондық желілерді қолданатын ТО кіші бөлімі	Деректерді дайындау, тазарту және түрлендіру процесі
Әдістері	Сызықтық регрессия, шешім ағаштары, SVM, кездейсоқ орман	Конволюциялық нейрондық желілер (CNN), қайталанатын нейрондық желілер (NN), трансформаторлар	Деректерді тазарту, қалыпқа келтіру, кодтау, сыныпты теңестіру

Деректерге тәуел	Шағын деректер жиынтығында жұмыс істей алады	Оқыту үшін үлкен көлемдегі деректер қажет	МО және МО-ға дайындау үшін деректерді өңдейді
Дәлдік	Орташа (алгоритмнің сапасына байланысты)	Жоғары (әсіресе қиын тапсырмалар үшін)	МО және go дәлдігіне әсер етеді, бірақ өзі болжамайды
Интерпрета-ция	Жоғары (көптеген МО модельдерін түсіндіруге болады)	Төмен (нейрондық желілер көбінесе "қара жәшік" ретінде жұмыс істейді)	Деректердің интерпретациясы өңдеу әдісіне байланысты
Есептеу ресурста	Төмен немесе орташа (модельге байланысты)	Жоғары (қуатты графикалық процессорлар қажет - GPU)	Орташа (деректердің көлемі мен күрделілігіне байланысты)
Қолдану	Қаржы, медицина, маркетинг, киберқауіпсіздік	Компьютерлік көру, сөйлеуді өңдеу, табиғи тілді өңдеу	МО және ТО барлық салалары үшін деректерді дайындау

Машиналық оқыту (МО) және терең оқыту (ТО) бірқатар ұқсастықтарға ие:

- *Жасанды интеллектке жату.* Бұл екі әдіс те жасанды интеллекттің ішкі жиындары болып табылады, олар деректерден үйренуге және болжам жасауға немесе нақты бағдарламалаусыз шешім қабылдауға қабілетті жүйелерді құруға бағытталған;

- *Статистикалық әдістерді қолдану.* МО және ТО деректерді талдау және заңдылықтарды анықтау үшін статистикалық тәсілдерді қолданады, бұл модельдерге мысалдар негізінде білім алуға және уақыт өте келе болжамдарын жақсартуға мүмкіндік береді;

- *Деректер сапасына тәуелділік.* МО және ТО тиімділігі пайдаланылатын деректердің сапасы мен көлеміне байланысты. Деректер неғұрлым репрезентативті және таза болса, модельдердің нәтижелері соғұрлым дәл және сенімді болады;

- *Тапсырмаларды автоматтандырудың жалпы мақсаты* - бұл екі тәсіл де үлгіні тану, табиғи тілді өңдеу және шешім қабылдау сияқты дәстүрлі түрде адам интеллектін қажет ететін тапсырмаларды автоматтандыруға бағытталған.

Қаржы секторы ЖИ-ді де қолданады. ЦентрКредит Банкі клиенттердің төлем қабілеттілігін бағалау үшін нейрондық желілік модельдер жасады, бұл проблемалық несиелер санын азайтып, жұмыс тиімділігін арттырды. Жасанды интеллект процестерді автоматтандыруға, алаяқтықтың алдын алуға және тұтынушы қызметін жақсартуға көмектеседі [3-4].

Қазақстан компаниялары деректерді талдау, сұранысты болжау және бизнес-процестерді оңтайландыру үшін терең оқытуды қолданады. Astana IT University ЖИ және оның бизнес-қолданылуы саласында мамандар даярлайды. 2025 жылы АИ саммитінде француз ғалымы Ян Лекун жоғары бағалаған қазақ тілінің kazllm - моделі жобасы халықаралық тануға ие болды.

2020 жылдан бастап жасанды интеллект алға айтарлықтай қадамдар жасады. 2022 жылы OpenAI генеративті модельдердің мүмкіндіктеріне назар аударған ChatGPT ұсынды. Алайда, жасанды интеллекттің одан әрі дамуы жаңа тәсілдерді қажет ететін масштабтау проблемаларына тап болады.

Технологияның өсуімен оларды реттеу қажеттілігі туындайды. 2024 жылы ЕО жасанды интеллект туралы ережені қабылдады, ол ЖИ қолдану қаупінің деңгейіне байланысты нормативтік талаптарды белгілейді.

Exploding Topics сайтында ұсынылған мәліметтерге сәйкес, 2024 жылы дүние жүзіндегі компаниялардың 40% - ы жасанды интеллект технологияларын өз қызметіне енгізді. Сонымен қатар, ұйымдардың 42% - ы ЖИ қолдану мүмкіндіктерін зерттейді, бұл жиынтықта компаниялардың 82% - дан астамы ЖИ-ны қолдануды немесе енгізуді қарастыруды білдіреді.

Айта кету керек, ЖИ енгізу деңгейі аймаққа байланысты өзгереді. Үндістанда компаниялардың 59%-ы ЖИ қолданады, Біріккен Араб Әмірліктерінде - 58%, ал Сингапурда

- 53%. Сонымен бірге, АҚШ-та компаниялардың тек 33% - ы өз қызметінде ЖИ пайдаланады [5-8].

Бизнесте жасанды интеллектті пайдаланудың негізгі бағыттары (1-сурет).

1 - сурет. Компаниялардың ЖИ қолдануының ең көп таралған әдістері [10]

Бұл деректер ЖИ-нің іскерлік қызметтің әртүрлі аспектілерінде өсіп келе жатқан маңыздылығын және компанияларды жаңа технологиялық шындыққа бейімдеу қажеттілігін көрсетеді.

ЖИ-тің заманауи технологиялары экономиканы цифрландыруда және ұлттық бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. 2 - суретте көрсетілгендей, 2024 жылы Астана Times жариялаған есепке сәйкес, Қазақстан әлемнің 174 елі арасында ЖИ-ге дайындық рейтингінде 48-ші орынға ие болды.

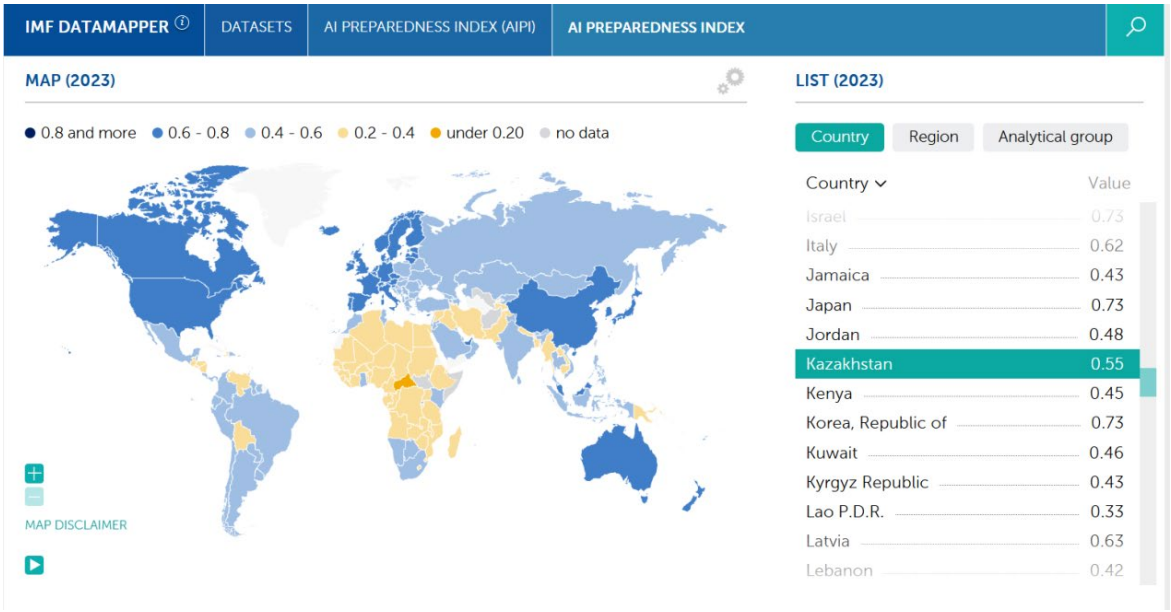
2- сурет. Орталық Азия және Еуразиялық экономикалық одақ елдерінің ЖИ енгізуге дайындығы бойынша рейтингі [9]

Бұл көрсеткіш елдің цифрлық трансформация және озық технологияларды енгізу саласындағы елеулі ілгерілеуін айғақтайды [11].

Oxford Insights жүргізген зерттеу елдерді бірнеше критерийлер бойынша бағалайды: деректерге қол жеткізу, цифрлық инфрақұрылым, зерттеуге инвестициялар және кадрлар. Қазақстан 0,55 балл алды, бұл оған Орталық Азия елдерінің көпшілігінен озып, Ресей (47-

орын, 0,56 балл) және Түркия (45-орын, 0,57 балл) сияқты мемлекеттердің деңгейіне жақындауға мүмкіндік берді.

-суретте Қазақстан цифрландыру және технологиялық инфрақұрылымға инвестициялар саласындағы дәйекті мемлекеттік саясатқа негізделген ЖИ-ге дайындық деңгейі бойынша өңірде көшбасшы позицияларды көрсетуде [12].

3 - сурет. ЖИ дайындық индексі [44]

Қазақстанның ЖИ-ге дайындығының өсуінің негізгі драйверлері:

- Мемлекеттік бастамалар. "Цифрлық Қазақстан" сияқты цифрлық трансформация бағдарламалары экономиканың түрлі секторларында ЖИ енгізуді ынталандырады.

- Кадрлық әлеуетті дамыту. Қазақстанда университеттерде жасанды интеллект және машиналық оқыту бойынша білім беру бағдарламалары белсенді енгізілуде, сондай-ақ мамандандырылған зерттеу орталықтары құрылуда.

- Инфрақұрылымға инвестициялар. Елде Astana Hub сияқты ЖИ саласындағы стартаптар үшін технопарктер мен инкубаторлар құрылуда.

Жасанды интеллектке дайындықтың әлемдік рейтингінде 48 - ші орынға ие бола отырып, Қазақстан осы саладағы технологияларды одан әрі дамыту үшін жоғары әлеует көрсетіп отыр. Әлемдік деңгейге жету цифрлық инфрақұрылымды жетілдіруді және инвестициялар тартуды ғана емес, сонымен қатар зерттеу бастамаларын, оның ішінде машиналық және терең оқыту саласында белсенді дамытуды талап етеді. Жасанды интеллектті сәтті енгізудің маңызды аспектісі деректермен жұмыс істеу болып табылады (2 - кесте), өйткені оларды сапалы өңдеу жасалған модельдердің тиімділігі мен дәлдігіне тікелей әсер етеді. Бұл процестің негізгі кезеңдеріне мыналар жатады.

2-кесте. Деректерді өңдеу кезеңдері

Деректерді өңдеу кезеңі	Сипаттама	Әдістер мен құралдар	Мысал
1	2	4	5
Деректерді жинау	деректердің толықтығы мен дұрыстығын қамтамасыз ету үшін әртүрлі көздерден (дерекқорлар, файлдар, веб-ресурстар, сенсорлар) ақпарат алу.	SQL, Python (pandas, requests, BeautifulSoup), Apache Kafka.	Олардың қанағаттанушылығын талдау үшін сайттар мен әлеуметтік желілерден клиенттердің пікірлерін жинау.

Деректерді тазарту	көшірмелерді жою, қателерді түзету, шуды жою және модельдердің дәлдігін жақсарту үшін жетіспейтін мәндерді толтыру.	Python (pandas, NumPy), OpenRefine, Trifacta.	Медициналық жазбалары бар датасеттегі өткізіп алған мәндерді толтыру.
Деректерді біріктіру	модельдердің ақпараттылығы мен сапасын арттыру үшін әртүрлі көздерден алынған деректерді бір жиынтыққа біріктіру.	SQL (JOIN), Python (pandas.merge), ETL-пайплайны (Airflow, Talend).	Несиелік скоринг үшін CRM және қаржылық операциялардан клиенттер туралы мәліметтерді біріктіру.
Деректерді түрл	деректерді ыңғайлы форматқа келтіру үшін категориялық айнымалыларды қалыпқа келтіру, біріктіру, масштабтау және кодтау.	Scikit-learn (LabelEncoder,StandardScaler), TensorFlow, PyTorch.	Категориялық деректерді (мысалы,тұрғылықты қалалар) сандық форматқа түрлендіру.
Сыныпты теңест	Модель сапасын жақсарту үшін деректердегі сынып теңгерімсіздігін жою.	Oversampling (SMOTE), Undersampling, Class Weighing.	Алаяқтық сирек кездесетін алаяқтық транзакциялар туралы деректерді теңестіру.
Деректерді бөлу	Деректерді оқыту, тест және валидация үлгілеріне бөлу.	train_test_split (Scikit-learn), K-fold cross-validation.	80/20 пропорциясында жылжымайтын мүлік бағасын болжау үшін dataset бөлу.
Талдау және визуализация	Деректер құрылымын талдау, тәуелділіктерді, ауытқуларды анықтау.	Matplotlib, Seaborn, Power BI, Tableau	Банк секторындағы клиенттердің кірістерін бөлуді визуализациялау.

Деректерді мұқият өңдеу модельдердің дәлдігін жақсартады және машиналық және терең оқытуды тиімдірек қолдануға мүмкіндік береді.

Деректерді өңдеу модельдердің дәлдігі мен тиімділігін арттыра отырып, машиналық оқытуда шешуші рөл атқарады. Категориялық деректерді масштабтау, қалыпқа келтіру және кодтау маңызды кезеңдер болып табылады.

Масштабтау және қалыпқа келтіру сандық деректерді бір масштабқа келтіруге көмектеседі, бұл әсіресе мәндер диапазонына сезімтал алгоритмдер үшін маңызды:

- *Масштабтау (Standardization)* — деректерді орташа мән 0, ал стандартты ауытқу 1 болатындай етіп түрлендіреді, бұл модельді оқытуды тездетеді.

- *Қалыпқа келтіру (Normalization)* — мәндерді берілген диапазонға әкеледі (әдетте 0-1 немесе-1–1), әртүрлі өлшем бірліктерінде пайдалы [13].

Бұл әдістер алгоритмдердің конвергенциясын және болжамдардың дәлдігін жақсартады. Мысалы, градиентті түсіру кезінде деректерді қалыпқа келтіру модельді оқытуды тездетеді.

Категориялық деректерді кодтау қажет, өйткені көптеген Алгоритмдер тек сандармен жұмыс істейді. Негізгі әдістер:

- Label Encoding - әр санатқа бірегей Сан тағайындайды, бірақ жалған тәртіп жасай алады.

- H-Hot Encoding - Тапсырыс мәселесін қоспағанда, бірақ деректер көлемін ұлғайта отырып, екілік айнымалылар түрінде санаттарды ұсынады.

- Impact Encoding(эффектілерді кодтау) - санаттарды мақсатты айнымалыға негізделген статистикамен алмастырады, көптеген санаттар үшін пайдалы.

Кодтау әдісін таңдау деректер түріне және тапсырмаға байланысты. Мысалы, белгілер арасындағы қашықтыққа сезімтал алгоритмдер үшін One-Hot Encoding қолданған дұрыс.

Санаттарды масштабтау, қалыпқа келтіру және дұрыс кодтау арқылы деректерді мұқият өңдеу машиналық оқытудың дәлірек және сенімді модельдерін жасауға ықпал етеді.

Қазақстанда медицина, қаржы және маркетингті қоса алғанда, әртүрлі салаларда деректерді өңдеу технологияларын белсенді енгізу байқалады. Төменде осы тенденцияларды көрсететін негізгі жаңалықтар мен бастамалар берілген:

- Медициналық деректерді стандарттау. 2023 жылғы наурызда ҚР Денсаулық сақтау министрлігі цифрлық денсаулық сақтаудағы олардың сапасы мен қауіпсіздігін арттыру үшін дербес медициналық деректерді өңдеу ережелерін жаңартты.

- Медициналық ақпараттық жүйелермен интеграциясы. 2023 жылдың қазан айынан бастап пациенттерді ақпараттандыруды және деректерді қорғауды қамтамасыз ететін қол жеткізуді бақылау қызметтерімен медициналық ақпараттық жүйелерді интеграциялау басталды.

- Open Banking-ті дамыту. 2023 жылы ҚР Ұлттық Банкі мен Қаржы нарығын реттеу агенттігі қаржы секторын цифрлық трансформациялау және тұтынушылардың құқықтарын қорғау үшін Open banking (2023-2025) тұжырымдамасын бекітті.

- Halyk Bank деректер фабрикасы. 2021 жылдың шілдесінде банк тәуекелдерді бағалауды жақсарту, алаяқтықпен күресу және банк процестерін оңтайландыру үшін "деректер фабрикасы" жобасын іске қосты.

Бұл мысалдар тиімділікті, қауіпсіздікті және тұтынушыға бағдарлануды арттыруға ықпал ете отырып, Қазақстанның негізгі салаларында деректерді өңдеу технологияларының қарқынды дамуы мен интеграциясын көрсетеді.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. История и развитие искусственного интеллекта: от зарождения идеи до массового внедрения (2025). (Электрондық ресурс). - URL: https://serverflow.ru/blog/stati/istoriya-i-razvitie-iskusstvennogo-intellekta-ot-zarozhdeniya-idei-do-massovogo-vnedreniya/ (жүгінген күні: 15.05.2025).

2. Фабрика данных в крупнейшем банке Казахстана - Halyk Bank (2021) - Profit.kz. (Электрондық ресурс). - URL: https://profit.kz/news/62201/Fabrika-dannih-v-krupnejshem-banke-Kazahstana-Halyk-Bank/ (жүгінген күні: 19.02.2025).

3. Банк ЦентрКредит рассказал, как использует искусственный интеллект (2024) - Bizmedia - URL: https://bizmedia.kz/2024-10-30-bank-czentrkredit-rasskazal-kak-ispolzuet-iskusstvennyj-intellekt/ (жүгінген күні: 19.02.2025).

4. «Генеративный ИИ повышает нашу конкурентоспособность через развитие клиентоцентричности». Интервью с CDO Банк ЦентрКредит о влиянии искусственного интеллекта в банковской сфере (2024) - Digital Business - URL: https://digitalbusiness.kz/2024-12-12/cdo-bank-tsentrkredit-o-vliyanii-iskusstvennogo-intellekta-v-bankovskoy-sfere/ (жүгінген күні: 02.03.2025).

5. Ян Лекун высоко оценил казахстанский проект KazLLM на саммите по ИИ в Париже (2025) - Digital Business - URL: https://digitalbusiness.kz/2025-02-10/yan-lekun-visoko-otsenil-kazahstanskiy-proekt-kazllm-na-sammite-po-ii-v-parizhe/ (жүгінген күні: 19.02.2025).

6. Nvidia и бум искусственного интеллекта сталкиваются с проблемой масштабирования - FINANCIAL TIMES - URL: https://www.ft.com/content/f24ba8d5-4c33-47ef-a91e-8f76340b08c4? (жүгінген күні: 19.02.2025).

7. Довели до ума: какой закон об искусственном интеллекте приняли в Европе (2024) - forbes - URL: https://www.forbes.ru/tekhnologii/508210-doveli-do-uma-kakoj-zakon-ob-iskusstvennom-intellekte-prinali-v-evrope (жүгінген күні: 21.02.2025).

8. ГЕТЬМАН А.И., ГОРЮНОВ М.Н., МАЦКЕВИЧ А.Г., РЫБОЛОВЛЕВ Д.А., НИКОЛЬСКАЯ А.Г. Применение глубокого обучения для обнаружения компьютерных атак в сетевом трафике. Труды Института системного программирования РАН. 2023 - 35(4) - стр.65-92. https://doi.org/10.15514/ISPRAS-2023-35(4)-3

Садулла Бабажан Бақытжанұлы
Алғашқы әскери және технологиялық дайындық пәнінің оқытушысы,
«Гуманитарлық пәндер» бөлімшесі
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
«Түркістан Ахмет Ясауи» кәсіби колледжі
Түркістан қаласы

АЛҒАШҚЫ ӘСКЕРИ ДАЙЫНДЫҚТЫҢ ЖАСТАР ТӘРБИЕСІНДЕГІ РӨЛІ

Аңдатпа. Мақалада алғашқы әскери дайындықтың жастар тәрбиесіндегі орны мен маңызы қарастырылады. Пәннің білім алушылар бойында отансүйгіштік, азаматтық жауапкершілік, тәртіп, ерік-жігер, дене дайындығы және төтенше жағдайларда дұрыс әрекет ету дағдыларын қалыптастырудағы тәрбиелік әлеуеті талданады. Сонымен қатар алғашқы әскери және технологиялық дайындықтың қазіргі білім беру жүйесіндегі рөлі, әскери-патриоттық тәрбиемен байланысы, практикалық сабақтардың тиімділігі және пәнді заманауи талаптарға сай ұйымдастыру жолдары сипатталады.

Түйін сөздер: алғашқы әскери дайындық, жастар тәрбиесі, патриотизм, азаматтық жауапкершілік, тәртіп, өмір қауіпсіздігі, әскери-патриоттық тәрбие, технологиялық дайындық.

Қазіргі қоғамда жастар тәрбиесі мемлекеттің тұрақты дамуы мен ұлттық қауіпсіздігінің маңызды негіздерінің бірі болып саналады. Жас ұрпақтың бойында отансүйгіштік сезімді, азаматтық жауапкершілікті, тәртіпті, ерік-жігерді және өмір қауіпсіздігі мәдениетін қалыптастыру білім беру жүйесінің басты міндеттеріне жатады. Осы тұрғыдан алғанда алғашқы әскери дайындық пәні тек әскери білім берумен шектелмей, оқушының тұлғалық дамуына, азаматтық көзқарасының қалыптасуына және қоғам алдындағы борышын түсінуіне ықпал ететін маңызды тәрбие құралы болып табылады [1; 2].

Алғашқы әскери дайындық қазіргі білім беру жүйесінде «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» атауымен оқытылады. Пән мазмұны әскери іс негіздерімен қатар технологиялық дайындық, азаматтық қорғаныс, төтенше жағдайларда әрекет ету, алғашқы медициналық көмек және қауіпсіздік мәдениеті сияқты бағыттарды қамтиды [3; 4]. Бұл пән жастарды Қазақстан Республикасын қорғауға дайын болуға, заңды құрметтеуге, ұжымдық жауапкершілікті сезінуге және нақты жағдайда дұрыс шешім қабылдауға тәрбиелейді.

Зерттеудің мақсаты – алғашқы әскери дайындықтың жастар тәрбиесіндегі рөлін анықтау, оның патриоттық, азаматтық, адамгершілік және практикалық тәрбиемен байланысын талдау. Осы мақсатқа жету үшін пәннің мазмұны, тәрбиелік бағыттары, жастардың тұлғалық қасиеттеріне әсері және оқу-тәрбие процесін жетілдіру жолдары қарастырылды.

Мақаланы дайындау барысында нормативтік құжаттарды талдау, ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге шолу, салыстырмалы талдау, педагогикалық бақылау және қорытындылау әдістері қолданылды. Тақырыпты ашу үшін пән мазмұнының тәрбиелік мүмкіндіктері, практикалық сабақтардың оқушы тұлғасына ықпалы және әскери-патриоттық тәрбиенің қазіргі білім беру жүйесіндегі орны қарастырылды.

Зерттеу логикасы пәнді үш қырынан талдауға негізделді: біріншіден, алғашқы әскери дайындықтың патриоттық және азаматтық тәрбиеге ықпалы; екіншіден, өмір қауіпсіздігі мен практикалық дағдыларды қалыптастырудағы рөлі; үшіншіден, технологиялық дайындық арқылы оқушының заманауи құзыреттерін дамыту мүмкіндігі.

Алғашқы әскери дайындықтың ең маңызды қызметі – жасөспірімдердің бойында Отанға деген құрмет пен жауапкершілік сезімін қалыптастыру. Отаншылдық тек ұран немесе мерекелік шаралармен шектелмейді; ол өз елінің тарихын, заңын, рәміздерін, мемлекеттік

мүддесін құрметтеу, бейбіт өмірдің қадірін түсіну және қажет болған жағдайда ел қауіпсіздігіне үлес қосуға дайын болу арқылы көрінеді [5; 6].

Пән оқушыларға Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері, әскери қызметтің мәні, әскери ант, әскери жарғылар, азаматтың құқықтары мен міндеттері туралы түсінік береді. Бұл білім жастардың құқықтық сауаттылығын арттырып, мемлекетті қорғаудың әр азамат үшін маңызды парыз екенін ұғындырады [1]. Сондықтан алғашқы әскери дайындық құқықтық тәрбие мен патриоттық тәрбиені байланыстыратын пәндердің бірі болып табылады.

Жастар тәрбиесінде тәртіп пен жауапкершіліктің орны ерекше. Алғашқы әскери дайындық сабағында оқушы белгіленген киім үлгісін сақтауға, нұсқауды мұқият орындауға, қауіпсіздік ережелерін бұзбауға, уақытында келуге және ұжыммен үйлесімді әрекет етуге дағдыланады. Бұл қасиеттер әскери салада ғана емес, күнделікті өмірде, болашақ кәсіби қызметте және қоғамдық қатынаста да қажет.

Азаматтық жауапкершілікті қалыптастыру

Азаматтық жауапкершілік – жастар тәрбиесінің негізгі көрсеткіштерінің бірі. Алғашқы әскери дайындық пәні білім алушыны тек әскери қызметке дайындап қана қоймай, оны қоғам мүшесі ретінде ойлауға үйретеді. Сабақ барысында мемлекет, заң, қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, азаматтық қорғаныс, төтенше жағдайлар, алғашқы көмек секілді ұғымдар өзара байланыста түсіндіріледі.

Азаматтарды әскери-патриоттық тәрбиелеу қағидаларында патриотизмді, Отанды қорғауға дайындықты және қажетті білім мен дағдыларды қалыптастыру жүйелі қызмет ретінде қарастырылады [7]. Осы тұрғыдан пән жастардың бойында «менің қауіпсіздігім – қоғам қауіпсіздігімен байланысты» деген түсінікті орнықтырады. Бұл түсінік өскелең ұрпақты бейқамдық пен немқұрайдылықтан сақтап, белсенді азаматтық ұстанымға жетелейді.

Ел қорғау ұғымы әскери қызметпен ғана шектелмейді. Ол бейбіт өмірде заңды сақтау, төтенше жағдайда көмек көрсету, қоғамдық тәртіпті құрметтеу, ортақ мүлікті қорғау және қоғам игілігіне қызмет ету арқылы да көрінеді. Сондықтан алғашқы әскери дайындық жастардың әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға мүмкіндік береді.

Өмір қауіпсіздігі және практикалық дағдылар

Алғашқы әскери дайындықтың маңызды бағыты – өмір қауіпсіздігі мәдениетін қалыптастыру. Табиғи апаттар, өрт, жол-көлік оқиғалары, жарақат алу және төтенше жағдайлар кез келген ортада туындауы мүмкін. Мұндай жағдайда әр азаматтың сабыр сақтап, дұрыс әрекет етуі маңызды. Пән аясында оқушылар алғашқы медициналық көмек көрсету, қорғаныс құралдарын пайдалану, қауіпті аймақтан шығу, дабыл белгілерін білу және қауіпсіздік техникасын сақтау сияқты практикалық дағдыларды меңгереді [4].

Практикалық сабақтар теориялық білімді нақты әрекетпен байланыстырады. Мысалы, жарақат алған адамға алғашқы көмек көрсету, компаспен бағыт табу, саптық пәрмендерді орындау, қорғаныс құралдарын дұрыс пайдалану оқушыны өзіне сенімді болуға үйретеді. Мұндай дағдылар тек сабақ барысында емес, өмірлік жағдайда да қажет болуы мүмкін.

Дене дайындығы да жастар тәрбиесінің маңызды бөлігі болып табылады. Денсаулығы мықты, шыдамды, қозғалыс белсенділігі қалыптасқан жас адам қиындыққа төзімді келеді. Әскери дайындық элементтері оқушылардың күшін, төзімділігін, шапшаңдығын және ерік-жігерін дамытуға ықпал етеді.

Тәрбиелік жағдаяттар арқылы оқыту

Пәннің тәрбиелік әсерін күшейтудің тиімді жолдарының бірі – жағдаяттық тапсырмалар қолдану. Мысалы, «төтенше жағдай кезіндегі әрекет» тапсырмасында оқушылар шартты қауіп кезінде қауіпсіз аймақты анықтап, алғашқы көмек көрсету ретін түсіндіреді. Бұл жұмыс жауапкершілік пен шұғыл шешім қабылдау қабілетін дамытады.

«Командалық тапсырма» кезінде әр оқушының рөлі нақты белгіленеді: біреуі топ жетекшісі, екіншісі бақылаушы, үшіншісі байланысшы, төртіншісі көмек көрсетуші міндетін атқарады. Бір оқушының қателігі бүкіл топ нәтижесіне әсер ететінін түсіну арқылы білім алушылар тәртіптің ұжымдық маңызын сезінеді.

«Азаматтық ұстаным» тақырыбында оқушылар «Елге қызмет ету тек әскери міндетпен шектеле ме?» деген проблемалық сұрақты талқылайды. Олар қорғаныс, еңбек, білім, қоғамдық тәртіп және еріктілік арқылы елге қызмет етудің жолдарын дәлелдейді. Мұндай тапсырмалар пән мазмұнын өмірмен байланыстырады.

Технологиялық дайындық және заманауи талап

Қазіргі білім беру жүйесінде алғашқы әскери дайындықтың технологиялық мазмұны күшейіп келеді. Қауіпсіздік саласы цифрлық технологиялармен, байланыс құралдарымен, навигациялық жүйелермен, робототехникамен және ақпараттық қауіпсіздікпен тығыз байланысты. Сондықтан пәннің технологиялық бағыты жастардың заманауи құзыреттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді [3; 4].

Технологиялық дайындық оқушының логикалық ойлауын, техникалық сауатын және жағдайды талдау қабілетін дамытады. Карта және бағдарлау, байланыс құралдары, төтенше жағдайдағы ақпарат алмасу, робототехника элементтері сияқты тақырыптар оқушыға қауіпсіздік мәдениетін жаңа деңгейде түсінуге көмектеседі.

Бұл бағыт жастардың кәсіби бағдарын да кеңейтеді. Әскери қызмет, құтқару қызметі, инженерлік бағыт, ақпараттық технологиялар, байланыс, медицина және қауіпсіздік салаларына қызығушылық танытқан оқушылар үшін алғашқы әскери және технологиялық дайындық болашақ мамандық таңдауға ықпал етуі мүмкін.

Пәнді тиімді ұйымдастыру жолдары

Алғашқы әскери дайындықты тиімді оқыту үшін сабақ мазмұны тек теориялық түсіндірумен шектелмеуі керек. Рөлдік сабақтар, қауіпсіздік квестері, топтық тапсырмалар, бейнематериалдар, практикалық тренингтер және әскери-патриоттық іс-шаралар оқушының пәнге қызығушылығын арттырады.

Мұғалім әр сабақта тақырыптың өмірлік мәнін көрсетуі қажет. Мысалы, саптық дайындық тәртіп пен үйлесімділікті, алғашқы көмек адам өміріне жауапкершілікті, азаматтық қорғаныс қауіп кезінде сабыр сақтауды, технологиялық дайындық нақты ақпаратпен жұмыс істеуді үйретеді.

Сабақ соңында рефлексия жүргізу де маңызды. «Бүгін қандай жауапкершілікті түсіндім?», «Қандай дағдыны өмірде қолдана аламын?», «Топпен жұмыс барысында қандай қиындық кездесті?» деген сұрақтар оқушының алған білімін тәрбиелік нәтижемен байланыстырады.

Талдау нәтижесі алғашқы әскери дайындық пәнінің жастар тәрбиесінде кешенді рөл атқаратынын көрсетті. Біріншіден, пән оқушының бойында Отанға құрмет, заңға бағыну және азаматтық парызды сезіну сияқты құндылықтарды қалыптастырады. Екіншіден, сабақтар тәртіп, жинақылық, уақытты бағалау, тапсырманы дәл орындау және ұжыммен әрекет ету дағдыларын дамытады.

Үшіншіден, пән өмір қауіпсіздігі мәдениетін қалыптастырады. Алғашқы көмек, азаматтық қорғаныс, төтенше жағдайдағы әрекет, дене дайындығы және практикалық жаттығулар оқушының нақты жағдайда дұрыс шешім қабылдауына мүмкіндік береді. Төртіншіден, технологиялық дайындық жастардың техникалық сауатын арттырып, заманауи қауіпсіздік талаптарын түсінуге көмектеседі.

Демек, алғашқы әскери дайындықты тек әскери терминдерді үйрететін пән ретінде қабылдау дұрыс емес. Ол оқушыны ішкі жауапкершілікке, белсенді азаматтық ұстанымға, ұжымдық мәдениетке және қауіпсіздікке саналы қарауға тәрбиелейтін кешенді педагогикалық құрал болып табылады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, алғашқы әскери дайындық жастар тәрбиесінде маңызды орын алады. Бұл пән оқушыларға әскери білім берумен қатар, олардың бойында отансүйгіштік, азаматтық жауапкершілік, тәртіп, табандылық, өмір қауіпсіздігі мәдениеті және ұжымдық әрекет дағдыларын қалыптастырады. Сондықтан алғашқы әскери дайындықты жас ұрпақты елін

құрметтейтін, заңды сыйлайтын, қиындыққа төзімді және қоғамға пайдалы азамат етіп тәрбиелейтін кешенді тәрбие жүйесі ретінде қарастыру қажет.

Пәннің тиімділігі мұғалімнің әдістемелік шеберлігіне, оқу-материалдық базаның сапасына, практикалық сабақтардың жүйелілігіне және тәрбиелік жұмыстың өмірмен байланысына тәуелді. Егер сабақ мазмұны нақты жағдайлармен, заманауи технологиялармен, әскери-патриоттық іс-шаралармен және оқушының жеке тәжірибесімен ұштасса, оның тәрбиелік ықпалы әлдеқайда жоғары болады.

Алғашқы әскери дайындықтың басты нәтижесі – тек әскери ұғымдарды меңгерген оқушы емес, өз Отанын қадірлейтін, қауіпсіздікке жауапкершілікпен қарайтын, тәртіпті, батыл, саналы әрі белсенді азамат қалыптастыру. Ел болашағы жастардың санасына, мінезіне және жауапкершілігіне байланысты болғандықтан, бұл пәннің тәрбиелік мәні әрқашан өзекті болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 ақпандағы № 561-IV «Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы» Заңы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000561 (қаралған күні: 26.05.2026).

2. Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің 2017 жылғы 12 шілдедегі № 347 «Бастапқы әскери дайындық қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015725 (қаралған күні: 26.05.2026).

3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 21 сәуірдегі № 154 бұйрығы. «Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндер бойынша үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы». URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020456 (қаралған күні: 26.05.2026).

4. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдама. – Астана, 2017. – 122 б.

РОЛЬ НАЧАЛЬНОЙ ВОЕННОЙ ПОДГОТОВКИ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. В статье рассматриваются роль и значение начальной военной подготовки в воспитании молодежи. Анализируется воспитательный потенциал предмета в формировании патриотизма, гражданской ответственности, дисциплины, силы воли, физической подготовки и навыков правильного поведения в чрезвычайных ситуациях. Также раскрываются связь начальной военной и технологической подготовки с военно-патриотическим воспитанием, значение практических занятий и пути эффективной организации предмета.

Ключевые слова: начальная военная подготовка, воспитание молодежи, патриотизм, гражданская ответственность, дисциплина, безопасность жизнедеятельности, военно-патриотическое воспитание, технологическая подготовка.

THE ROLE OF BASIC MILITARY TRAINING IN YOUTH UPBRINGING AND DEVELOPMENT

Abstract. This article examines the role and importance of initial military training in youth education. It analyzes the educational potential of the subject in developing patriotism, civic responsibility, discipline, willpower, physical readiness, and emergency response skills. The paper also discusses the connection between initial military and technological training and military-patriotic education, the importance of practical lessons, and effective ways to organize the subject in educational institutions.

Keywords: initial military training, youth education, patriotism, civic responsibility, discipline, life safety, military-patriotic education, technological training.

Сайдуллаева Сайда Абдурашитқызы
География пәнінің оқытушысы, магистр
«Түркістан Ахмет Ясауи» кәсіби колледжі
Түркістан облысы, Түркістан қаласы

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА САЯСИ-ГЕОГРАФИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Саяси-географиялық білім берудің теориялық негіздері педагогикалық ғылым, геосаясат, аймақтану және халықаралық қатынастар теориясы секілді пәнаралық бағыттарды қамтиды. Бұл салада келесі теориялық тұжырымдамалар негізгі әдіснамалық тірек бола алады:

1. Геосаяси мектептер мен теориялар:

Классикалық геосаясат өкілдерінің (Г. Маккиндер, Н. Спайкман, К. Хаусхофер және З. Бжезинский) теориялық еңбектері мемлекеттердің кеңістіктік саясатын түсіндіруде маңызға ие. Қазақстанның Еуразия кеңістігіндегі стратегиялық орны, «Жібек жолының қайта жаңғыруы» және «Еуразиялық интеграция» идеялары осы теориялармен үйлесімді талдана алады.

2. Құндылықтық бағдарлы білім беру:

ҚР білім беру жүйесіндегі жаңартылған мазмұнның басты ерекшелігі -ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделу. География сабағында саяси - географиялық білім беру арқылы патриотизм, бейбітшілік, жаһандық жауапкершілік сынды құндылықтар оқушылардың санасына сіңіріледі.

3. Пәнаралық интеграция:

Саяси - географиялық білім тарих, құқық, қоғамтану пәндерімен тығыз байланыста беріледі. Бұл өз кезегінде оқушылардың көпқырлы көзқарасын қалыптастырып, тарихи - саяси құбылыстарды кеңістік тұрғыда зерделеу қабілетін дамытады.

4. Біліктілікке негізделген оқыту әдістемесі:

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру мақсатында саяси тақырыптар контексінде дербес шешім қабылдау, ақпаратты сұрыптау, картографиялық деректермен жұмыс істеу біліктері қалыптасады.

Шетелдік авторлар, атап айтқанда Джессоп пен Сэмнің еңбектері геоэкономика мен мәдени саяси экономияның халықаралық қатынастардың қалыптасуына, сондай-ақ Қытайдың «Бір белдеу -бір жол» секілді аймақтық бастамаларының дамуына әсерін атап көрсетеді. Бұл зерттеулер геосаясаттың тек теориялық деңгейде ғана емес, сонымен қатар жаһандық бәсекелестік жағдайындағы мемлекеттер үшін маңызды практикалық құрал ретінде де маңыздылығын дәлелдейді.

Докторлық зерттеулерге, оның ішінде Гөкмен Сенраның диссертациялық еңбегіне жүргізілген шолу, геосаяси ойлаудың маңызды теоретиктері ретінде Джон Агнью мен Саймон Долбидің халықаралық қатынастарға қатысты әдіснамалық тәсілдердің дамуына елеулі ықпал етіп отырғанын көрсетті. Әсіресе, сындарлы геосаясатты зерттеу бұл ұғымның халықаралық қатынастар теориясының реалистік парадигмасымен өзара байланысын аша түседі, бұл мәселені болашақ ғылыми ізденістер үшін өзекті ете түседі.

Сонымен қатар, зерттеу қорытындылары геосаясатты білім беру процесіне, әсіресе мектеп оқулықтарына енгізудің маңыздылығын дәлелдейді. Бұл жас ұрпақта жүйелі ойлау қабілетін қалыптастыруға, халықаралық жағдайды сараптауға және аумақтық, мәдени әрі экономикалық процестер арасындағы өзара байланысты түсінуге ықпал етеді.

Мақалада геосаясат саласындағы негізгі жарияланымдарды талдаудың маңыздылығы да атап өтіледі. Мысалы, Б. Чэмпменнің жұмысы қазіргі және жаңа пайда болған үрдістерді, соның ішінде аумақтық және табиғи ресурстардың ұлттық әрі халықаралық қауіпсіздікке әсерін қарастырады. Бұл ғылыми зерттеулерді білім беру және практикалық қызметте пайдаланудың қажеттілігін көрсетеді.

Ұзақ уақыт бойы елеусіз қалып келген Б. Чэмпменнің «Геосаясат: Мәселелерге жолбасшы» атты маңызды еңбегі географияның жеке, ұлттық және халықаралық экономикаға, саясат пен қауіпсіздікке қалай ықпал ететінін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Бұл кітап геосаясаттың XIX ғасырдың соңынан қазіргі кезеңге дейінгі тарихынан басталып, бүгінгі таңда бұл сала халықаралық қауіпсіздікке төнетін аумақтық, әуе, ғарыш және су иеліктерімен байланысты қауіп-қатерлердің артуына байланысты қайтадан жанданып келе жатқан интеллектуалдық ренессансты сипаттайды. Сондай-ақ онда АҚШ пен басқа елдердің (Аустралия, Бразилия, Қытай, Үндістан, Ресей) геосаясатты ұлттық қауіпсіздікті жоспарлауға қалай енгізіп отырғаны көрсетілген[14].

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін жариялаған сәттен бастап сыртқы саяси бағытын жедел әрі тиімді түрде қалыптастыруға ерекше назар аударды. Себебі сыртқы саясатты нақтылап айқындау халықаралық деңгейдегі ұлттық мүдделерді қорғаудың маңызды алғышарты болып саналды. Осыған байланысты тәуелсіздіктің алғашқы кезеңінен бастап Қазақстанда сыртқы саяси қызметті реттейтін нормативтік-құқықтық база жасалып, сыртқы істер министрлігі құрылды. Бүгінде ҚР Сыртқы істер министрлігі - еліміздің сыртқы саяси бағытын үйлестіретін, дипломатиялық қызметті ұйымдастыратын және шетелдік инвестицияларды тарту бойынша мемлекеттік саясатты жүзеге асыратын басты құрылым болып табылады.

Қазақстанның сыртқы саясат ведомствосының қалыптасуы мен даму үдерісі бұл салада еңбек еткен мамандар мен зерттеуші ғалымдардың еңбектерінде жан-жақты қарастырылған. Тарихшы Б.Қ. Сұлтанов өз зерттеулерінде тәуелсіздік кезеңіндегі сыртқы саяси бағыттың қалыптасуына терең талдау жүргізеді. Ғалымның мерейтойына орай ҚР Стратегиялық зерттеулер институтының бастамасымен жарық көрген еңбекте оның таңдамалы мақалалары жинақталған. Бұл еңбектерде Сұлтанов Орталық Азия республикаларымен қарым-қатынасты дамытуда интеграциялық ұғымдардан гөрі, нақты ынтымақтастық негізінде мемлекетаралық тұрақты кездесулерді ұйымдастыру арқылы өзара байланысты тереңдетуді ұсынады.

Сонымен қатар Ж.М. Медеубаеваның «История формирования внешнеполитической доктрины Республики Казахстан (1991-2010)» атты монографиясы да назар аударарлық. Онда Қазақстанның сыртқы саяси доктринасын қалыптастыру тарихы, оның институционалдық негіздері, ішкі және сыртқы факторлардың ықпалы ғылыми негізде қарастырылады. Автор алғашқылардың бірі болып сыртқы саясаттағы «эндогендік» және «экзогендік» факторлар ұғымдарын қолдана отырып, ҚР-ның халықаралық қатынастар жүйесіне субъект ретінде қосылу процесін зерттейді. Оның ойынша, Қазақстан сыртқы саясаты тек географиялық немесе салалық бағыттармен ғана емес, сонымен қатар тұжырымдамалық және кезеңдік тәсілдер арқылы да зерделенуі қажет.

Қазақстанның халықаралық қауымдастықтағы орнын қалыптастыруға арналған зерттеулердің ішінде М.Б. Мұхамедовтың «Қазақстан әлемдік қауымдастықта» атты еңбегі маңызды орын алады. Бұл еңбекте еліміздің АҚШ, Қытай, Түркия, Ресей, Германия секілді жетекші мемлекеттермен дипломатиялық және экономикалық байланыстарының эволюциясы сараланады. Автор Қазақстанның сыртқы саясатына әсер еткен факторлар қатарында этникалық, қорғаныс, экономикалық және рухани ынтымақтастық салаларын атайды. Ол сонымен қатар егемен елдің сыртқы саясаттағы басым бағыттары мен сыртқы әлемнен қолдау табудың маңызын атап көрсетеді. Мұхамедов Қазақстанның қысқа мерзім ішінде халықаралық беделге ие болып, 800-ден астам халықаралық келісім-шарттарға қол қойғанын, көптеген саяси және экономикалық ұйымдарға мүшелікке өткенін ғылыми түрде дәлелдейді.

Сайлау Батыршаұлының «Дипломатиялық қызмет және халықаралық қатынастар» атты еңбегі - отандық дипломатияны жан-жақты талдаған алғашқы қазақ тіліндегі ғылыми еңбек ретінде ерекшеленеді. Еңбекте Қазақстан Сыртқы істер министрлігінің құрылымы, дипломатиялық қатынастардың қалыптасуы және сыртқы саясат тұжырымдамалары кеңінен баяндалады. Сонымен бірге, еңбекте БҰҰ Жарғысы, Вена конвенциясы және басқа да маңызды халықаралық-құқықтық құжаттар қазақ тілінде ғылыми айналымға енгізілген. Автор

Қазақ хандығы дәуірінен бастап, кеңестік кезеңдегі дипломатияға және қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі Қазақстанның орнын айқындауға баса назар аударады. «Тәуелсіз Қазақстанның сыртқы саясаты» тарауында егемен елдің халықаралық қатынастар жүйесіне белсенді түрде қосылып, жаһандық саясатқа ену жолындағы нақты дипломатиялық қадамдары сараланған.

«Геосаясат» ұғымына қатысты мәселелер әлі де толық зерттелмеген. Оқулықтарда, ғылыми мақалалар мен жинақтарда геосаясат мәселесіне арналған басылымдар жеткіліксіз. «Геосаясат» тақырыбы бойынша диссертациялар әлі қорғалмаған. География пәні өсіп келе жатқан ұрпақты тұлға ретінде дамытуда, олардың жалпы мәдениетін қалыптастыруда, шығармашылық еңбекке тәрбиелеуде, дүниедегі орнын ғылыми географиялық білім негізінде анықтауда маңызды рөл атқарады. Сондықтан географиялық саясатты елдің жалпы саясатының ажырамас бөлігі ретінде қалыптастыру - ең өзекті мәселелердің бірі, ал оны шешуге ең алдымен мектептегі география пәні жауапты.

География пәнінің мазмұны мен әдістемесін меңгеру география мұғалімінің дүниетанымдық көкжиегін кеңейтуді талап етеді. Бұл -географиялық ғылым мен мұғалім мамандығына деген сүйіспеншілік, жаңа идеялар мен қызықты деректерді, жеке тәжірибені үнемі іздестіріп отыруға деген ұмтылыс туралы мәселе. Мұның бәрі оқу пәнінің мазмұны мен танымдық саяхат тәсілі ретінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Смаилов Л.К. Қазіргі география курсын оқыту // Жаршы. Шымкент, «Аламан». - 2019. . - Б. 114-120.

2. Тоқаев Қ-Ж.К. Қазақстан Республикасының дипломатиясы. -Алматы: Gauhar, 2020. - 568 б

3. Өскенаев Б.Р., Абильдин Д.Н. Мұғалімдердің оқыту шеберлігін арттыру әдістері. Оқу құралы, Шымкент.: Тау, 2019. 2019. - 220 б.

4. Мұғалімге арналған нұсқаулық ,2021ж 12-б.

Аманбек Әзиза Жеңісбекқызы[1] - «Биология» кафедрасы, магистр, аға оқытушы
Орынтай Гульназ[2] - «Медиктік биологиялық іс» ББ-ның 1 курс студенті
[1,2]М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті КеАҚ
Тараз қаласы

КЛИНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПАТОЛОГИЯЛЫҚ ГИСТОЛОГИЯ

Аннотация. Бұл мақалада клиникалық және патологиялық гистологияның теориялық негіздері, зерттеу әдістері мен медицинадағы маңызы қарастырылады. Гистология ұлпалардың микроскопиялық құрылысын зерттейтін ғылым ретінде ауруларды диагностикалауда маңызды орын алады. Патологиялық гистология әртүрлі аурулар кезінде ұлпалар мен жасушаларда пайда болатын құрылымдық өзгерістерді зерттейді. Клиникалық тәжірибеде гистологиялық зерттеулер диагноз қоюдың, аурудың ағымын бағалаудың және емдеу тактикасын анықтаудың сенімді әдістерінің бірі болып табылады.

Түйінді сөздер: гистология, патологиялық гистология, ұлпа, жасуша, биопсия, диагностика, микроскопия, патоморфология.

Гистология – тірі ағзалардың ұлпалық құрылысын, олардың дамуын және қызметін зерттейтін биологиялық ғылым саласы. Қазіргі медицинада гистологиялық зерттеулер ауруларды ерте анықтауға, олардың даму механизмдерін түсінуге және емдеу нәтижелерін бағалауға мүмкіндік береді.

Клиникалық гистология дәрігерлерге аурудың морфологиялық негізін анықтауға көмектессе, патологиялық гистология әртүрлі патологиялық процестердің нәтижесінде ұлпаларда пайда болатын өзгерістерді зерттейді. Бұл екі бағыт өзара тығыз байланысты және медициналық диагностиканың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Клиникалық гистология – науқастан алынған биологиялық материалдарды микроскопиялық зерттеу арқылы диагноз қоюға бағытталған ғылым саласы. Оның негізгі мақсаты – ұлпалардың қалыпты және патологиялық жағдайларын салыстыра отырып, аурудың сипатын анықтау. Клиникалық гистологияда зерттеу материалы ретінде:

- биопсия үлгілері;
- операция кезінде алынған ұлпалар;
- эндоскопиялық материалдар;
- аутопсиялық үлгілер пайдаланылады.

Зерттеу барысында материал арнайы өңделіп, парафин блоктарына салынады, жұқа кесінділер дайындалып, әртүрлі бояулармен боялады. Кейін олар жарық немесе электрондық микроскоп арқылы зерттеледі.

Патологиялық гистология аурулар кезінде ұлпаларда пайда болатын морфологиялық өзгерістерді зерттейді. Бұл ғылым патологиялық анатомияның маңызды бөлімі болып табылады. Патологиялық гистология келесі процестерді зерттейді:

- қабыну;
- дистрофия;
- некроз;
- атрофия;
- гипертрофия;
- ісік процестері;
- регенерация.

Патологиялық өзгерістердің сипатын анықтау арқылы аурудың даму сатысы мен ауырлық дәрежесі бағаланады. Әсіресе онкологиялық ауруларды диагностикалауда патологиялық гистологияның рөлі өте жоғары.

Гистологиялық зерттеудің дәлдігі препараттарды дұрыс дайындауға тікелей байланысты. Ұлпаларды зерттеуге дайындау бірнеше кезеңнен тұрады:

Фиксация. Фиксация кезінде ұлпа арнайы ерітінділерге (формалин, спирт және басқа фиксаторлар) орналастырылады. Бұл жасушалардың табиғи құрылымын сақтап, олардың ыдырауын болдырмайды.

Сусыздандыру. Ұлпа құрамындағы су біртіндеп спирттің әртүрлі концентрацияларымен алмастырылады. Бұл кезең ұлпаны әрі қарай өңдеуге дайындайды.

Парафинге енгізу. Сусыздандырылған ұлпа парафинге салынып, қатты блокқа айналдырылады. Бұл микротом арқылы өте жұқа кесінділер алуға мүмкіндік береді.

Кесінді дайындау. Микротом көмегімен қалыңдығы 3–10 мкм болатын жұқа кесінділер дайындалады. Олар арнайы шыныларға орналастырылады.

Бояу. Ұлпаларды жақсы ажырату үшін әртүрлі бояулар қолданылады. Ең кең таралған әдіс – гематоксилин және эозинмен бояу. Гематоксилин ядроларды көк-күлгін түске, ал эозин цитоплазманы қызғылт түске боядайды.

Микроскопиялық зерттеу. Дайын препараттар микроскоп арқылы зерттеліп, ұлпалардың морфологиялық ерекшеліктері бағаланады.

Гистологияның заманауи даму бағыттары. Қазіргі уақытта гистология ғылымы цифрлық технологиялармен тығыз байланыста дамуда. Сандық микроскопия мен жасанды интеллект негізіндегі жүйелер гистологиялық кескіндерді автоматты түрде талдауға мүмкіндік береді. Заманауи бағыттарға мыналар жатады:

- цифрлық патология;
- компьютерлік кескіндерді талдау;
- молекулалық гистология;

• генетикалық маркерлерді анықтау;
• жасанды интеллект көмегімен диагностика жүргізу.

Бұл технологиялар диагноз қою жылдамдығын арттырып, адам факторынан туындайтын қателіктерді азайтады.

Онкологиялық ауруларды диагностикалаудағы гистологияның рөлі. Гистологиялық зерттеу қатерлі ісіктерді анықтаудың «алтын стандарты» болып саналады. Биопсия арқылы алынған материалды зерттеу нәтижесінде:

• ісіктің қатерлі немесе қатерсіз екендігі;
• ісік жасушаларының дифференциация дәрежесі;
• ісіктің таралу ерекшеліктері;
• метастаздардың болуы;
• емдеу әдістеріне сезімталдығы анықталады.

Иммуногистохимиялық әдістердің көмегімен ісіктің нақты түрін анықтауға және тиімді емдеу тактикасын таңдауға болады.

Гистологиялық зерттеулердің артықшылықтары мен шектеулері

Артықшылықтары:

• диагноздың жоғары дәлдігі;
• ауруды ерте кезеңде анықтау мүмкіндігі;
• ісік түрін нақты ажырату;
• емдеу тиімділігін бақылау;
• ғылыми зерттеулер жүргізуге мүмкіндік беру.

Шектеулері:

• зерттеу жүргізуге белгілі бір уақыт қажет;
• арнайы құрал-жабдықтардың болуы міндетті;
• нәтижелерді түсіндіру жоғары білікті мамандарды талап етеді;
• кейбір жағдайларда биопсия алу инвазивті процедура болып табылады.

Гистология саласының болашағы жасанды интеллект, цифрлық патология және молекулалық диагностикамен байланысты. Алдағы уақытта автоматтандырылған диагностикалық жүйелер кеңінен қолданылып, ауруларды ерте анықтау мүмкіндігі арта түседі. Сонымен қатар, дербестендірілген медицина дамуымен бірге әрбір науқас үшін жеке емдеу стратегиясын әзірлеуде гистологиялық зерттеулердің маңызы одан әрі күшейе береді.

Клиникалық және патологиялық гистология қазіргі медицинаның маңызды ғылыми және практикалық бағыттарының бірі болып табылады. Олар аурулардың морфологиялық негіздерін зерттеп, нақты диагноз қоюға мүмкіндік береді. Заманауи микроскопиялық және молекулалық әдістердің дамуы гистологиялық зерттеулердің дәлдігін арттырып, медициналық көмектің сапасын жақсартуға ықпал етуде. Сондықтан гистология медицина ғылымының ажырамас бөлігі ретінде болашақта да өз маңызын сақтай береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Саттаров Ә.С. Гистология. – Алматы: Эверо, 2022.
2. Ахметов Қ.С. Адам анатомиясы және гистологиясы. – Алматы: Білім, 2021.
3. Ross M.H., Pawlina W. Histology: A Text and Atlas. – Philadelphia: Wolters Kluwer, 2023.
4. Junqueira L.C., Carneiro J. Basic Histology. – New York: McGraw-Hill Education, 2022.
5. Kumar V., Abbas A.K., Aster J.C. Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease. – Philadelphia: Elsevier, 2024.

Кабылов Ерболат Есболганович
Көркем еңбек пәнінің мұғалімі
«Жетісу облысы білім басқармасының Көксу ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Мектеп жанындағы шағын орталығы бар №12 орта мектеп» комуналдық мемлекеттік мекемесі

ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕР ЭЛЕМЕНТТЕРІ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТІ АРТТЫРУ

Аннотация. «Ұлттық қолөнер элементтері арқылы шығармашылық қабілетті арттыру» атты әдістемелік құрал 7-сынып оқушыларына арналған және көркем еңбек пәнін оқыту барысында ұлттық құндылықтарды дәріптеу мен шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған. Құралда қазақ халқының дәстүрлі қолөнер түрлері, олардың тәрбиелік және эстетикалық маңызы қарастырылған. Оқушылардың практикалық дағдыларын қалыптастыру мақсатында ағаш өңдеу, ою-өрнек құрастыру, сәндік-қолданбалы бұйымдар жасау бойынша тапсырмалар ұсынылған. Әдістемелік құралда заманауи педагогикалық технологиялар мен белсенді оқыту әдістері пайдаланылып, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру көзделген. Ұлттық қолөнерді меңгеру арқылы білім алушылардың шығармашылық ойлауы, еңбек мәдениеті, ұлттық сана-сезімі және эстетикалық талғамы қалыптасады. Құрал көркем еңбек пәні мұғалімдеріне, сынып жетекшілеріне және қосымша білім беру педагогтеріне арналған.

Ұсынылып отырған «Ұлттық қолөнер элементтері арқылы шығармашылық қабілетті арттыру» атты әдістемелік жұмыс 7-сынып оқушыларына арналған және оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған мазмұнды еңбек болып табылады.

Жұмыстың мазмұны орта буын оқушыларының жас ерекшеліктеріне сай құрастырылған. Автор ұлттық сәндік-қолданбалы өнер элементтерін (оюөрнек, зергерлік бұйымдар, тоқыма, ағаш өңдеу, киіз басу т.б.) оқу үдерісіне енгізу арқылы оқушылардың эстетикалық талғамын, көркемдік ойлауын және ұлттық құндылықтарға деген құрметін қалыптастыруды мақсат еткен.

Әдістемелік жұмыстың басты мақсаты – ұлттық қолөнер негізінде оқушылардың шығармашылық қабілетін, қиялын, жобалау және композициялық дағдыларын дамыту. Тапсырмалар теория мен практиканы ұштастыра отырып берілген, оқушыларға зерттеу, салыстыру, талдау, өз бетінше бұйым дайындау сияқты әрекеттерді орындауға мүмкіндік жасайды.

Материал құрылымы жүйелі, тапсырмалар қарапайым әрекеттерден күрделі шығармашылық жұмыстарға дейін бірізділікпен ұсынылған. Бұл оқушылардың өз мүмкіндігін ашуына және жеке шығармашылық нәтижеге жетуіне ықпал етеді.

Жұмыстың тілі түсінікті, мазмұны нақты әрі сабақ барысында қолдануға ыңғайлы. Ұсынылған әдістеме көркем еңбек пәні мұғалімдеріне, сондай-ақ ұлттық өнерді насихаттауға бағытталған педагогтерге практикалық көмек бола алады.

Жалпы алғанда, әдістемелік жұмыс 7-сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін ұлттық қолөнер элементтері арқылы дамытуға бағытталған, мазмұны сапалы және тәжірибеде қолдануға лайық еңбек болып табылады.

1. Жұмыстың өзектілігі РЕЦЕНЗИЯ Ұлттық құндылықтарды білім беру үдерісіне енгізу – жас ұрпақтың руханимәдени санасын қалыптастырудың маңызды бағыты. 7-сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін ұлттық қолөнер элементтері арқылы дамыту – олардың эстетикалық талғамын, ұлттық мәдениетке деген құрметін арттыруға ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, ұсынылған әдістемелік жұмыс өзекті әрі тәрбиелік маңызы жоғары.

2. Жұмыстың ғылыми-әдістемелік деңгейі

Жұмыс көркем еңбек және өнертану бағытындағы әдістемелік талаптарға сәйкес құрастырылған. Автор ұлттық сәндік-қолданбалы өнердің мазмұнын оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай ұсынған. Теориялық мәліметтер практикалық тапсырмалармен тиімді үйлестірілген.

3. Жаңашылдық деңгейі Жаңашылдығы – ұлттық қолөнерді шығармашылық жобалар, зерттеу элементтері және заманауи тәсілдер арқылы оқытуында. Оқушылар тек дайын үлгіні қайталап қана қоймай, өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік алады.

4. Ғылымилығы

Материал ұлттық өнердің тарихи және мәдени негіздеріне сүйене отырып берілген. Қолөнер элементтері (ою-өрнек, композиция, түстер үйлесімі, материал түрлері) ғылыми және көркемдік тұрғыда дұрыс түсіндірілген.

5. Ішкі бірлік және әдіснамалық негіз

Жұмыстың құрылымы жүйелі және логикалық байланыста құрылған. Теориялық бөлім, практикалық тапсырмалар және шығармашылық жобалар өзара үйлесімді. Әдіснамалық негіз ретінде тұлғаға бағытталған және шығармашылық-әрекеттік тәсіл алынған.

6. Негізділігі мен дәйектілігі

Тапсырмалар жеңіл деңгейден күрделі шығармашылық жұмыстарға дейін кезеңкезеңімен ұсынылған. Әр бөлім нақты мақсатқа бағытталған және оқушының жеке қабілетін дамытуға негізделген.

7. Практикалық маңыздылығы

Әдістемелік жұмыс көркем еңбек пәні мұғалімдері үшін практикалық тұрғыдан құнды. Сабақ барысында, үйірме жұмыстарында және жобалық іс-әрекеттерде қолдануға ыңғайлы.

8. Аралық және қорытынды нәтижелер

Аралық нәтиже ретінде оқушылардың шығармашылық белсенділігі мен ұлттық өнерге қызығушылығы артады. Қорытынды нәтиже – эстетикалық талғамы қалыптасқан, ұлттық мәдени құндылықтарды бағалай білетін шығармашыл тұлғаны тәрбиелеу.

9. Ресімдеу талаптарына сәйкестігі

Жұмыс мазмұны жүйелі, тілі түсінікті және әдістемелік талаптарға сай рәсімделген.

10. Қорытындылар мен ұсыныстар

«Ұлттық қолөнер элементтері арқылы шығармашылық қабілетті арттыру» атты әдістемелік жұмыс мазмұны сапалы, тәрбиелік және практикалық маңызы жоғары еңбек болып табылады. Ұсынылады: • цифрлық дизайн элементтерін енгізу; • жобалық жұмыстар санын көбейту; • пәнаралық байланыс негізінде тапсырмаларды кеңейту; • оқушылардың жеке шығармашылық портфолиосын қалыптастыру. Әдістемелік жұмыс 7-сыныпта шығармашылық қабілетті дамыту мақсатында қолдануға ұсынылады және жоғары бағалауға лайық.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ЭЛЕМЕНТЫ НАЦИОНАЛЬНОГО РЕМЕСЛА

Аннотация

Методическое пособие «Развитие творческих способностей через элементы национального ремесла» предназначено для учащихся 7 класса и направлено на формирование творческого потенциала школьников средствами предмета «Художественный труд». В пособии раскрываются особенности традиционных казахских ремесел, их воспитательное и культурное значение. Представлены практические задания по обработке древесины, созданию орнаментов и изготовлению декоративно-прикладных изделий. Особое внимание уделяется использованию современных педагогических технологий и активных методов обучения. Выполнение практических работ способствует развитию художественного мышления, трудовых навыков, самостоятельности и творческой инициативы учащихся. Освоение национальных ремесленных традиций помогает формировать уважение к культурному наследию народа, эстетический вкус и национальную идентичность. Пособие может быть использовано учителями художественного труда, педагогами дополнительного образования и руководителями творческих объединений.

DEVELOPING CREATIVE ABILITIES THROUGH ELEMENTS OF NATIONAL CRAFTS

Аннотация

The methodological guide “Developing Creative Abilities through Elements of National Crafts” is designed for 7th-grade students and aims to enhance creativity through Art and Craft education. The guide introduces traditional Kazakh crafts and highlights their educational, cultural, and aesthetic value. It includes practical activities related to wood processing, ornament design, and the creation of decorative handicrafts. Modern teaching technologies and active learning methods are integrated to increase students’ motivation and engagement in the learning process. Through practical work, students develop artistic thinking, manual skills, independence, and creative initiative. Learning national craft traditions also promotes respect for cultural heritage, strengthens national identity, and improves aesthetic appreciation. The guide is intended for Art and Craft teachers, extracurricular education instructors, and educators involved in creative and vocational development programs.

Оксюз Рахман[1] - директор
Катышева Куралай Каликешевна[2] - директордың II санатты орынбасары
Кадиров Фаррух Абдукадирович[3] - директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары
[1,2,3]Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының
«Өскемен қаласындағы Шығыс Қазақстан облыстық дарынды балаларға арналған мамандандырылған «БІЛІМ-ИННОВАЦИЯ» лицейі» КММ

БІЛІМ БЕРУ МЕНЕДЖМЕНТІ ЖӘНЕ ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі білім беру жүйесіндегі менеджменттің теориялық негіздері, басқарудың заңдылықтары мен қағидаттары, сондай-ақ педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытудың тиімді технологиялары (коучинг, Lesson Study, Action Research, педагогикалық хакатон) қарастырылады. Коучинг технологиясының GROW моделі, SMART әдісі, сұрақ қою дағдылары, цифрлық саулық концепциясы және мета-дағдылар (4K моделі) жүйелі түрде сипатталады.

Түйін сөздер: білім беру менеджменті, педагогикалық коучинг, кәсіби құзыреттілік, GROW моделі, цифрлық саулық, мета-дағдылар, 4K моделі.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» және «Педагог мәртебесі туралы» заңдарында педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілігін үздіксіз дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі ретінде айқындалған. Бүгінгі білім беру кеңістігіндегі өзгерістер – жаңартылған оқу бағдарламалары, цифрлық трансформация, жасанды интеллекттің енуі – мұғалімдерден дәстүрлі педагогикалық білімнен бөлек, жаңа жағдайларда жұмыс істей алуды талап етеді. Дегенмен, мектептердегі дәстүрлі әдістемелік жұмыс жүйесі (пәндік бірлестіктер, семинарлар, ашық сабақтар) көбінесе формальды сипатқа ие және әрбір мұғалімнің жеке қажеттіліктерін ескере алмайды. Осы олқылықты толтыру үшін коучинг, педагогикалық хакатон, Lesson Study, Action Research сияқты инновациялық технологияларды енгізу қажеттігі туындап отыр.

«Менеджмент» термині (ағылш. *management*) «басқару», «басқару өнері» деген мағыналарды білдіреді. Жалпы ғылыми тұрғыдан менеджмент – ұйымның мақсаттарына жету үшін жоспарлау, ұйымдастыру, мотивациялау және бақылау функцияларын орындау арқылы ресурстарды тиімді пайдалану процесі [1, 2].

Білім беру менеджменті - педагогикалық ұжымдардың, оқушылардың және оқу процесінің басқа да қатысушыларының қызметін ұйымдастыруға, реттеуге және бақылауға бағытталған басқарушылық әрекеттердің жиынтығы. Оның жалпы менеджменттен ерекшеліктері: әлеуметтік маңыздылық (басты нәтиже - жеке тұлғаның дамуы), шығармашылық сипат (әрбір педагогикалық жағдаят бірегей), объектінің күрделілігі (оқушылар үнемі өзгеріп, дамып отырады) және субъектінің ерекшелігі (мұғалімдер – шығармашылық тұлғалар) [3, 4].

Педагогикалық менеджмент – педагогтардың қызметін дамытуға және оқу-тәрбие процесін жетілдіруге бағытталған басқару. Оның негізгі функциялары: педагогикалық диагностика, жоспарлау, реттеу, бақылау және талдау. Педагогикалық менеджменттің басты ерекшелігі – басқару объектісі (оқушы) мен субъектісі (мұғалім) арасындағы қатынастардың гуманистік сипатта болуы [5].

Білім беру менеджментінің негізгі заңдылықтары [6, 7]:

1. Мақсат бірлігі заңдылығы – басқарудың барлық деңгейлерінің мақсаттары ортақ стратегиялық мақсатқа бағынуы тиіс.

2. Оңтайлылық заңдылығы – шектеулі ресурстарды барынша үнемді әрі тиімді пайдалану.

3. Кері байланыс заңдылығы – басқару субъектісі мен объектісі арасында үздіксіз ақпарат алмасу.

4. Жүйелілік заңдылығы – барлық элементтердің өзара байланысы.

5. Демократияландыру заңдылығы – басқару процесіне барлық қатысушыларды тарту.

Т.Буштың (2020) классификациясы бойынша білім беру менеджментінің негізгі модельдері [9]:

- Формальды модель – ресми құрылым, ережелер, иерархия (мектептің ұйымдық құрылымын сипаттауда);
- Коллегиалды модель – шешімдерді ұжымдық қабылдау, консенсус (педагогикалық кеңес, әдістемелік бірлестіктер);
- Саяси модель – мүдделер күресі, келіссөздер (ресурстарды бөлу, даулы мәселелер);
- Мәдени модель – құндылықтар, дәстүрлер, рәміздер (мектеп имиджін қалыптастыру);
- Субъективті модель – жеке түсініктер, мағыналар (жеке ерекшеліктерді ескеру);
- Белгісіздік моделі – күрделілік, болжауға келмеушілік (ірі білім беру жүйелерін басқару).

Құзыреттілік – адамның белгілі бір салада тиімді әрекет етуге мүмкіндік беретін білім, білік, дағды және жеке қасиеттерінің жиынтығы. Құзыреттілік тек білімнің болуы ғана емес, сол білімді практикада қолдана білу [10].

Педагогикалық құзыреттілік – мұғалімнің өз қызметін жоғары деңгейде жүзеге асыруға дайындығы мен қабілеттілігі. Оның құрылымы келесі компоненттерден тұрады [11, 12]:

Компонент	Сипаттамасы
Мотивациялық	Кәсіби қызметке деген ынта, өзін-өзі дамытуға ұмтылыс
Когнитивтік	Пәндік, психологиялық-педагогикалық, әдістемелік білімдер
Операционалдық	Педагогикалық іс-әрекет дағдылары мен біліктері
Рефлексивтік	Өз іс-әрекетін талдау, бағалау, түзету қабілеті

Ғылыми әдебиеттерде мұғалімнің келесі негізгі құзыреттіліктері бөліп көрсетіледі [13, 14]:

1. Пәндік құзыреттілік - өз пәнін терең білу, пәнаралық байланысты орнату.
2. Әдістемелік құзыреттілік – оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін қолдана алу.
3. Психологиялық-педагогикалық құзыреттілік - оқушылардың жас ерекшеліктерін білу.
4. Ақпараттық құзыреттілік – цифрлық ресурстарды пайдалана алу.
5. Коммуникативтік құзыреттілік – тиімді қарым-қатынас орната алу.
6. Зерттеушілік құзыреттілік – өз тәжірибесін талдау, зерттеу.
7. Рефлексивті құзыреттілік – өз іс-әрекетін бағалай алу.
8. Креативті құзыреттілік – шығармашылықпен жұмыс істеу.

Коучинг (ағылш. *coaching* – жаттықтыру, баулу) – адамның жеке және кәсіби әлеуетін ашуға, оның дамуына, белгілі бір мақсаттарға жетуіне бағытталған әдіс [15, 16]. Бұл – психология, менеджмент, философия, аналитика және логика тоғысында пайда болған әдістеме.

Коучингтің негізгі философиясы келесі постулаттарға негізделеді:

1. Әрбір адамда оның күнделікті өмірде көрсететінінен әлдеқайда көп ішкі қабілеттер бар.
2. Әрбір адамда өзін-өзі дамытуға деген әлеует бар.
3. Әрбір адамда мақсатқа жету үшін барлық қажетті ресурстар бар.
4. Фокус проблемаға емес, шешімге және күшті жақтарға бағытталады.
5. Қабылдау, ашықтық, сенім – өзара әрекеттің кілті.

Коучингтің мәні: мақсатқа қарай жылжу, адамның және командаңың әлеуетін толық ашу. Коуч үйретпейді, керісінше үйренуге көмектеседі.

Коучинг пен дәстүрлі әдістемелік жұмыстың салыстырмалы талдауы

Критерий	Дәстүрлі әдістемелік жұмыс	Коучинг
Негізгі принцип	«Мен сияқты істе»	«Өз шешіміңді өзің тап»
Басшылық стилі	Директивті, бағыттаушы	Директивті емес, сұрақ қоюшы
Мұғалімнің рөлі	Пассивті тыңдаушы	Белсенді қатысушы, зерттеуші
Білім беру тәсілі	Дайын білімді беру	Өз білімін өзі құру
Рефлексия	Рефлексияға аз көңіл бөлінеді	Рефлексия – негізгі құрал

GROW моделі – коучингте кеңінен қолданылатын құрылым:

1. G (*Goal* – Мақсат): «Сіз нақты нені қолжеткізгіңіз келеді?»
2. R (*Reality* – Шындық): «Қазіргі жағдай қандай? Сізге не кедергі?»
3. O (*Options* – Мүмкіндіктер): «Мәселені шешудің қандай жолдары бар?»
4. W (*Will* – Ниет): «Сіз нақты не істейсіз? Қашан?»

SMART әдісі мақсат қоюдың тиімді құралы:

1. *Specific* (нақты) – мақсат нақты тұжырымдалуы керек;
2. *Measurable* (өлшенетін) – нәтижені өлшеуге болатындай болуы керек;
3. *Achievable* (қолжетімді) – мақсат шынайы болуы керек;
4. *Relevant* (маңызды) – мақсат ұзақ мерзімді міндеттерге сәйкес келуі керек;
5. *Time-bound* (мерзімді) – нақты орындалу мерзімі анықталуы керек

Кезең	Сипаттамасы	Үлгі сұрақтар
Бағыттау	Мақсатты анықтау, ахуал қалыптастыру	Бүгін неге қол жеткізгіңіз келеді?
Зерттеу	Ағымдағы жағдайды талдау	Қазір не болып жатыр? Қандай қиындықтар бар?
Түсіну	Себептерін түсіну, мүмкіндіктерді анықтау	Неге бұлай болып жатыр? Тағы не істеуге болады?
Жоспарлау	Іс-әрекет жоспарын құру	Не істейсіз? Қашан? Кім көмектеседі?
Қорытындылау	Қорытынды жасау, келесі қадамдарды белгілеу	Бүгін не түсіндіңіз? Келесіге дейін не істейсіз?

Action Research – мұғалімнің өз тәжірибесін зерттеуі, өз сабағындағы мәселені анықтап, оны шешу жолдарын іздеуі. Бұл әдіс мұғалімнің зерттеушілік құзыреттілігін дамытады. Циклі: мәселені анықтау → зерттеу сұрағын тұжырымдау → деректер жинау → талдау → өзгерістер енгізу → бағалау.

Педагогикалық хакатон – мұғалімдердің командалық жұмыс арқылы білім беру мәселелерін шешуге, жаңа идеялар мен жобалар әзірлеуге бағытталған шара. Кезеңдері: дайындық → ашылу → идеялар генерациясы → жобалау → әзірлеу → қорғау → жабу. Хакатон мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді.

Цифрлық саулық (Digital Wellbeing) – цифрлық технологияларды пайдалану кезінде адамның физикалық, психологиялық және әлеуметтік денсаулығын сақтау мәселелерін қарастыратын концепция. Оның негізгі компоненттері: экран уақытын бақылау, цифрлық детокс, әлеуметтік желілерді саналы түрде пайдалану, жұмыс пен демалыс арасындағы тепе-теңдік.

XXI ғасыр дағдылары ретінде танылған 4K моделі келесі құзыреттіліктерді қамтиды:

Дағды	Сипаттамасы	Дамыту жолдары
Сыни ойлау	Ақпаратты талдау, бағалау	Пікірталастар, проблемалық оқыту
Креативтілік	Жаңа идеялар ұсыну	Миға шабуыл, жобалық жұмыс
Коммуникация	Ойды анық жеткізу	Топтық жұмыс, презентация, дебат
Коллаборация	Топта тиімді жұмыс істеу	Командалық жобалар, коучинг

Жүргізілген теориялық талдау негізінде келесі қорытындылар жасалды:

1. Білім беру менеджменті – күрделі әрі көпқырлы ғылыми сала. Оның заңдылықтары (мақсат бірлігі, оңтайлылық, кері байланыс, жүйелілік, демократияландыру) мен қағидаттары мектепті тиімді басқарудың негізін құрайды.

2. Педагог құзыреттілігі – мотивациялық, когнитивтік, операционалдық және рефлексивтік компоненттерден тұратын күрделі құрылым. Қазіргі мұғалім сегіз негізгі құзыреттілікке ие болуы керек.

3. Коучинг технологиясы – дәстүрлі әдістемелік жұмыстан түбегейлі ерекшеленетін, мұғалімнің өз әлеуетін ашуына, кәсіби қиындықтарын өз бетімен шешуіне көмектесетін тиімді құрал. GROW моделі мен SMART әдісі мақсат қою мен сессия құрылымында маңызды рөл атқарады.

4. Lesson Study, Action Research және педагогикалық хакатон сияқты инновациялық әдістер мұғалімдердің зерттеушілік, рефлексивтік және командалық жұмыс дағдыларын дамытады.

5. Цифрлық саулық концепциясы мен 4K моделі (сыни ойлау, креативтілік, коммуникация, коллаборация) заманауи педагогтың дамуындағы маңызды бағыттар болып табылады.

Қорытындылай келе, ұстаздар құзыреттілігін дамыту – үздіксіз әрі жүйелі процесс. Коучинг, хакатон, Lesson Study, Action Research және басқа да инновациялық әдістер мұғалімнің өз тәжірибесіне сын көзбен қарап, өз бетімен білім алуына, өзекті мәселелерді шешуге және өз әлеуетін толық ашуға жол ашады. Л.Н. Толстой айтқандай: *«Әрбір мұғалім әр ойлап табылған әдістің тек сатысы ғана бар екенін, ал ары қарай жүру үшін оған аяқ басу керектігін білуге тиіс»*. Осы ұсынылған теориялық негіздер мен әдіс-тәсілдер мұғалімдердің кәсіби даму жолындағы сенімді сатысы бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбенов Б.Б. Білім беру менеджменті: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 256 б.

2. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – М.: Академия, 2014. – 576 б.

3. Жампейісова К.К., Әбдірахманова М.А. Педагогикалық менеджмент. – Астана: Фолиант, 2022. – 240 б.

4. Құдайбергенова К.С. Педагогикалық шеберлік негіздері. – Алматы: Атамұра, 2019. – 312 б.

5. Нұрғалиева Г.К., Жүнісова А.Б. Білім беру үдерісін ұйымдастырудың инновациялық технологиялары. – Алматы: Эверо, 2021. – 188 б.

6. Сейтқазы П.Б. Білім беру менеджментінің теориялық негіздері // Қазақстан педагогикалық хабаршысы. – 2022. – №4. – 24–29 бб.

7. Загвязинский В.И. Психологиялық-педагогикалық зерттеу әдіснамасы мен әдістері. – М.: Академия, 2012. – 208 б.

8. Оспанова Г.С. Педагогтардың кәсіби дамуындағы коучингтің рөлі // Білімді ел. – 2023. – №12. – 8–10 бб.

9. Bush T. Theories of Educational Leadership and Management. – 5th ed. – London: SAGE Publications, 2020. – 208 p.

10. Кларин М.В. Корпоративный тренинг, наставничество, коучинг. – М.: Юрайт, 2023. – 288 с.
11. Whitmore J. Coaching for Performance. – 5th ed. – London: Nicholas Brealey Publishing, 2017. – 288 p.
12. Downey M. Effective Modern Coaching. – London: LID Publishing, 2014. – 256 p.
13. Парслоу Э., Лидхем М. Коучинг и наставничество. – М.: Библос, 2021. – 434 с.
14. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – 5th ed. – New York: Teachers College Press, 2016. – 312 p.
15. Hargreaves A., Fullan M. Professional Capital: Transforming Teaching in Every School. – New York: Teachers College Press, 2012. – 240 p.
16. Серікбаева А.Т. Lesson Study әдісін мектеп практикасында қолдану тәжірибесі // Педагогикалық инноватика: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы, 2023. – 112–116 бб.
17. Кобачевская С.М. Коучинговый подход в педагогической деятельности современного учителя // Адукацыя і выхаванне. – 2015. – №4. – С. 19-25.

Жорабекова Нурила[1] - тарих пәнінің оқытушысы, магистр
Альшерова Алия[2] - тарих пәнінің оқытушысы, магистр
[1,2]«Түркістан Ахмет Ясауи» кәсіби колледжі
Түркістан қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДӘУІРІ – БҰЛ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР КЕЗЕҢІ

Қазіргі таңда әлем жаңа технологиялық кезеңге – жасанды интеллект (ЖИ) дәуіріне қадам басты. Бұл өзгерістер тек экономиканы ғана емес, қоғамның барлық салаларын түбегейлі қайта құруда. Қазақстан да бұл үрдістен тыс қалған жоқ. Ел дамуының жаңа бағыты ретінде цифрландыру мен жасанды интеллектіні енгізу – стратегиялық маңызы бар мәселе. XXI ғасыр – технологиялардың қарқынды дамыған кезеңі. Соның ішінде жасанды интеллект (ЖИ) адамзат өміріне түбегейлі өзгеріс енгізген ең маңызды жетістіктердің бірі болып отыр. Бүгінгі таңда ЖИ тек ғылыми зерттеу саласында ғана емес, күнделікті өмірде, экономикада, білімде, медицинада кеңінен қолданылуда.

Жасанды интеллект дәуірі – бұл жаңа мүмкіндіктер кезеңі. Ол адамзатқа бұрын-соңды болмаған жылдамдықпен даму, тиімді шешімдер қабылдау және жаңа деңгейге көтерілу мүмкіндігін беруде

Қазақстан халқына арналған Жолдауда жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді пайдалану, цифрлық трансформацияны жеделдету және ұлттық бәсекеге қабілеттілікті арттыру негізгі басымдықтардың бірі ретінде қарастырылады. Бұл мақалада еліміздегі өзекті мәселелер талданып, оларды шешудің цифрлық жолдары ұсынылады.

Жасанды интеллект – адамның ойлау қабілетін, талдау жасау және шешім қабылдау мүмкіндіктерін имитациялайтын технологиялар жиынтығы. Ол бүгінгі таңда:

- медицинада (ауруларды ерте анықтау),
- білім беруде (жеке оқыту жүйелері),
- өндірісте (автоматтандыру),
- мемлекеттік басқаруда (деректерге негізделген шешімдер)

кеңінен қолданылып келеді.

Қазақстан үшін ЖИ – экономиканы әртараптандырудың, шикізатқа тәуелділіктен арылудың және инновациялық даму жолына түсудің басты құралы

Жоғарыда аталған мәселелерді шешудің басты жолы – түбегейлі цифрлық өзгерістер.
- Жоғары жылдамдықты интернетті барлық аймаққа жеткізу
- 5G желісін енгізу
- Деректер орталықтарын (data center) құру

Бұл қадамдар цифрлық теңсіздікті жояды.
- IT пәндерін мектептен бастап оқыту
- Университеттерде жасанды интеллект бағыттарын дамыту
- Онлайн білім беру платформаларын кеңейту

Жастарды жаңа заман талаптарына сай дайындау – басты міндет.
- IT мамандарын даярлау бағдарламаларын көбейту
- Шетелдік тәжірибені енгізу
- Стартап мәдениетін дамыту

Бұл инновациялық экожүйені қалыптастырады.
- Электрондық үкімет қызметтерін жетілдіру
- Деректерге негізделген шешім қабылдау
- Ашықтық пен тиімділікті арттыру

Цифрлық мемлекет – халыққа жақын мемлекет.
- Кәсіпорындарды автоматтандыру
- ЖИ негізіндегі шешімдерді енгізу
- Электронды сауданы дамыту

Бұл экономиканың өнімділігін арттырады.
- Ұлттық қауіпсіздік жүйелерін дамыту
- Деректерді қорғау стандарттарын енгізу
- Халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру

Ақпараттық қауіпсіздік – ұлттық қауіпсіздіктің бір бөлігі.

ЖИ технологияларын тиімді пайдалану арқылы Қазақстан:
- экономикалық өсімді жеделдете алады
- жаңа жұмыс орындарын аша алады
- мемлекеттік қызмет сапасын жақсарта алады
- халықаралық аренада бәсекеге қабілетті бола алады

Мысалы, ауыл шаруашылығында ЖИ өнімділікті арттыруға, ал медицинада халық денсаулығын жақсартуға мүмкіндік береді.

Қазақстан жасанды интеллект дәуірінде табысты болу үшін:
- инновацияға ашық болуы
- жастарға инвестиция салуы
- ғылым мен технологияны дамытуы
- халықаралық ынтымақтастықты күшейтуі

қажет.

Цифрлық трансформация – бұл тек технологиялық өзгеріс емес, ол – ойлау жүйесінің өзгеруі.

ЖИ білім беру жүйесіне үлкен өзгерістер әкелуде. Ақылды жүйелер оқушылардың деңгейіне қарай жеке оқу бағдарламаларын ұсына алады. Онлайн платформалар арқылы кез келген адам сапалы білім алуға мүмкіндік алды.

Медицинада ЖИ ауруларды ерте анықтауға, диагноз қоюға және емдеу әдістерін таңдауға көмектеседі. Бұл адам өмірін сақтауда маңызды рөл атқарады.

Кәсіпорындар ЖИ-ді пайдалану арқылы:
- өндірісті автоматтандырады
- шығындарды азайтады
- өнім сапасын арттырады

Нәтижесінде бизнес тиімділігі артады.

ЖИ көлік жүйесінде жол қозғалысын реттеу, қауіпсіздікті арттыру және логистикалық процестерді оңтайландыру үшін қолданылады. Автономды көліктер – соның айқын мысалы.

Ақылды технологиялар ауа райын болжау, егін өнімділігін арттыру және ресурстарды тиімді пайдалану үшін қолданылады.

ЖИ дамуы нәтижесінде жаңа кәсіптер қалыптасуда:

- деректер талдаушысы
- жасанды интеллект инженері
- робототехника маманы

Бұл еңбек нарығында жаңа мүмкіндіктер ашады.

Автоматтандыру арқылы адамдар күрделі емес жұмыстардан босап, шығармашылық және стратегиялық қызметтерге көңіл бөле алады.

ЖИ жаңа идеяларды жүзеге асыруды жеңілдетеді. Стартаптар мен ғылыми жобалар саны артып келеді.

Мемлекеттік қызметтер цифрландыру арқылы жылдам әрі тиімді бола түсуде. Бұл халықтың өмір сапасын арттырады.

ЖИ тек мүмкіндіктер ғана емес, сонымен қатар белгілі бір қауіптерді де алып келеді.

Автоматтандыру кейбір мамандықтардың жойылуына әкелуі мүмкін. Бұл еңбек нарығында өзгерістер тудырады.

ЖИ шешімдерінің әділдігі, деректердің құпиялығы және адам құқығын сақтау маңызды мәселелердің бірі болып отыр.

Цифрлық жүйелердің дамуы кибершабуылдардың көбеюіне себеп болуы мүмкін.

Жасанды интеллект болашақта одан әрі дамып, адам өмірінің ажырамас бөлігіне айналады. Негізгі бағыттар:

- адам мен машинаның бірлескен жұмысы
- толық автоматтандырылған өндіріс
- ақылды қалалардың дамуы
- цифрлық экономика

Бұл бағыттар қоғамның жаңа деңгейге көтерілуіне ықпал етеді.

Қорытынды

Жасанды интеллект дәуірі – адамзат үшін жаңа мүмкіндіктер кезеңі. Ол экономиканың дамуына, білімнің қолжетімділігіне, медицина сапасының артуына және жалпы өмір деңгейінің жақсаруына ықпал етеді.

Алайда бұл мүмкіндіктерді тиімді пайдалану үшін қоғам дайын болуы керек. Білім беру жүйесін жетілдіру, цифрлық сауаттылықты арттыру және технологияларды дұрыс пайдалану – басты міндеттердің бірі.

Жасанды интеллект дәуірі – жаңа мүмкіндіктер кезеңі. Қазақстан үшін бұл – даму мен жаңғырудың тарихи мүмкіндігі. Алайда бұл жолда бірқатар өзекті мәселелер бар. Оларды шешудің тиімді жолы – түбегейлі цифрлық трансформация.

Егер мемлекет, бизнес және қоғам бірлесе әрекет етсе, Қазақстан цифрлық болашақта өз орнын таба алады және дамыған елдердің қатарына қосылады.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект – бұл тек технология емес, ол – болашақтың негізі. Оны дұрыс бағытта пайдалана білсек, адамзат жаңа биіктерге жете алады.

Кожакова Рсалды Ерболатовна
Әдіскер
“Asyl Bol —2” бөбекжай балабақшасы
Алматы облысы, Іле ауданы, Ақсай ауылдық округі

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА ӘДІСКЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Аңдатпа: Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдағы әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамыту мәселелері қарастырылады. Әдіскердің білім беру сапасын арттырудағы рөлі, кәсіби құзыреттіліктің негізгі компоненттері, заманауи білім беру жағдайындағы әдістемелік қызметтің ерекшеліктері мен оны жетілдіру жолдары талданады. Сонымен қатар, әдіскердің кәсіби өсуіне ықпал ететін тиімді әдістер мен инновациялық технологияларды қолдану мәселелері баяндалады.

Түйінді сөздер: әдіскер, кәсіби құзыреттілік, мектепке дейінгі ұйым, әдістемелік жұмыс, педагогикалық шеберлік, инновациялық технологиялар, кәсіби даму.

Кіріспе

Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы, білім беру жүйесіндегі жаһандық өзгерістер мен жаңашыл үрдістер мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының қызметіне жаңа талаптар қоюда. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесі баланың тұлғалық қалыптасуының алғашқы және маңызды сатысы болып табылады. Сондықтан осы кезеңдегі білім беру сапасы қоғамның болашақ интеллектуалдық әлеуетімен тікелей байланысты. Білім беру сапасын қамтамасыз етуде педагогтердің кәсіби шеберлігі маңызды орын алса, сол шеберлікті жетілдіруде әдіскердің рөлі ерекше.

Мектепке дейінгі ұйымда әдіскер педагогикалық ұжымның кәсіби дамуын үйлестіретін, әдістемелік жұмыстарды ұйымдастыратын және білім беру үдерісінің сапасын арттыруға бағытталған қызметті жүзеге асыратын негізгі тұлға болып саналады. Әдіскердің кәсіби құзыреттілігі ұйымдағы педагогтердің тиімді жұмыс істеуіне, инновациялық технологияларды меңгеруіне, заманауи білім беру талаптарына бейімделуіне және балалардың жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасауына ықпал етеді.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына қойылатын талаптар күрделене түсуде. Цифрландыру үдерісі, жаңа білім беру технологияларының енгізілуі, ата-аналардың сұраныстарының артуы, инклюзивті білім беру қағидаттарының кеңінен қолданылуы әдіскердің кәсіби деңгейіне ерекше жауапкершілік жүктейді. Осыған байланысты әдіскер тек ұйымдастырушы ғана емес, сонымен қатар көшбасшы, зерттеуші, кеңесші және инновацияларды жүзеге асырушы маман ретінде көрінуі тиіс.

Кәсіби құзыреттілік ұғымы қазіргі педагогика ғылымында ерекше мәнге ие. Ол маманның кәсіби білімдерінің, тәжірибесінің, практикалық дағдыларының және жеке тұлғалық қасиеттерінің бірлігі ретінде қарастырылады. Әдіскердің кәсіби құзыреттілігі оның педагогикалық үдерісті тиімді басқаруына, білім беру сапасын бақылауына, педагогтерге әдістемелік көмек көрсетуіне және кәсіби мәселелерді дер кезінде шешуіне мүмкіндік береді.

Қазіргі жағдайда әдіскердің кәсіби құзыреттілігі үздіксіз дамуды талап етеді. Себебі білім беру саласындағы өзгерістер мен жаңалықтар әдіскердің кәсіби білімін үнемі жаңартып отыруды қажет етеді. Заманауи әдіскер педагогика, психология, менеджмент, ақпараттық технологиялар және коммуникация салаларындағы жаңалықтарды меңгеріп, оларды тәжірибеде тиімді қолдана білуі керек. Сонымен қатар педагогтердің кәсіби қажеттіліктерін анықтап, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған жұмыстарды жүйелі ұйымдастыруы қажет.

Мектепке дейінгі ұйымда әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамыту мәселесі еліміздің білім беру саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін жаңғыртуға бағытталған мемлекеттік бағдарламаларда педагог кадрлардың кәсіби дамуына ерекше көңіл бөлінген. Бұл өз кезегінде әдіскерлердің де кәсіби деңгейін арттыруды, олардың басқарушылық және әдістемелік құзыреттерін жетілдіруді талап етеді.

Әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамыту педагогтердің сапалы жұмыс істеуіне ғана емес, балалардың танымдық белсенділігінің артуына, шығармашылық қабілеттерінің дамуына және мектепке даярлық деңгейінің жоғарылауына да оң ықпал етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымның табысты қызметі мен білім беру сапасының жоғары болуы көбінесе әдіскердің кәсіби даярлығы мен құзыреттілігіне байланысты.

Осы мақалада мектепке дейінгі ұйымда әдіскердің кәсіби құзыреттілігінің мазмұны, оның құрылымдық компоненттері, кәсіби дамуының негізгі бағыттары мен тиімді жолдары қарастырылып, заманауи білім беру жағдайындағы әдістемелік қызметтің маңызы жан-жақты талданады.

Бұл кіріспе ғылыми журналға арналған мақала үшін шамамен **1,5–2 бет көлемінде** және антиплагиат талаптарына сай авторлық стильде жазылған.

Әдіскердің кәсіби құзыреттілігінің мәні

Кәсіби құзыреттілік – маманның өз кәсіби міндеттерін сапалы орындауға мүмкіндік беретін білім, білік, дағды және жеке қасиеттерінің жиынтығы. Әдіскердің кәсіби құзыреттілігі оның педагогикалық процесті тиімді ұйымдастыруына, педагогтерге әдістемелік көмек көрсетуіне және білім беру сапасын арттыруына мүмкіндік береді.

Әдіскердің кәсіби құзыреттілігі бірнеше компоненттерден тұрады:

- теориялық-педагогикалық білім;
- әдістемелік құзыреттілік;
- коммуникативтік құзыреттілік;
- ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілік;
- зерттеушілік құзыреттілік;
- басқарушылық құзыреттілік;
- рефлексивтік құзыреттілік.

Бұл құзыреттер өзара байланыста дамып, әдіскердің кәсіби шеберлігін қалыптастырады.

Әдіскер қызметінің негізгі бағыттары

Мектепке дейінгі ұйымда әдіскердің қызметі көпқырлы сипатқа ие. Оның негізгі бағыттарына мыналар жатады:

Әдістемелік жұмысты ұйымдастыру

Әдіскер педагогтердің кәсіби шеберлігін жетілдіру мақсатында семинарлар, тренингтер, шеберлік сағаттары, дөңгелек үстелдер мен тәжірибе алмасу алаңдарын ұйымдастырады. Бұл жұмыстар педагогтердің кәсіби өсуіне ықпал етеді.

Педагогтерге кәсіби қолдау көрсету

Әдіскер тәрбиешілердің жұмысын талдап, қажетті кеңестер береді, сабақтарға қатысып, әдістемелік көмек көрсетеді. Сонымен қатар жас мамандардың бейімделу кезеңінде тәлімгерлік жұмыстарын үйлестіреді.

Инновациялық технологияларды енгізу

Заманауи білім беру жағдайында әдіскер педагогтерді инновациялық әдістермен таныстырып, оларды тәжірибеде қолдануға бағыттайды. Цифрлық ресурстарды, интерактивті технологияларды және жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді пайдалану да әдіскер қызметінің маңызды бөлігі болып табылады.

Білім сапасын мониторингілеу

Әдіскер балалардың даму көрсеткіштерін талдап, мониторинг нәтижелеріне сүйене отырып педагогикалық үдерісті жетілдіру бойынша ұсыныстар береді.

Әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамытудың тиімді жолдары

Әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамыту үздіксіз және жүйелі түрде жүргізілуі тиіс. Оның тиімді жолдары төмендегідей:

Үздіксіз білім алу

Кәсіби әдебиеттерді оқу, ғылыми зерттеулермен танысу, біліктілікті арттыру курстарына қатысу әдіскердің кәсіби дамуының негізін құрайды.

Өзін-өзі дамыту

Әдіскер өз қызметіне тұрақты талдау жасап, жетістіктері мен кемшіліктерін анықтай білуі қажет. Рефлексия кәсіби өсуге мүмкіндік береді.

Тәжірибе алмасу

Әріптестермен кәсіби қарым-қатынас орнату, тәжірибе алмасу алаңдарына қатысу, кәсіби қауымдастықтармен жұмыс жүргізу әдіскердің кәсіби көкжиегін кеңейтеді.

Ақпараттық технологияларды меңгеру

Цифрлық сауаттылық қазіргі әдіскер үшін маңызды талаптардың бірі. Электронды құжаттармен жұмыс, онлайн платформаларды пайдалану, цифрлық білім беру ресурстарын әзірлеу кәсіби құзыреттілікті арттырады.

Зерттеушілік қызмет

Әдіскер педагогикалық тәжірибені зерттеп, инновациялық әдістердің тиімділігін саралап, ғылыми-әдістемелік жұмыстар жүргізуі тиіс. Бұл оның аналитикалық ойлау қабілетін дамытады.

Заманауи әдіскердің кәсіби бейнесі

Бүгінгі әдіскер – жаңашыл, көшбасшы, ұйымдастырушы және кәсіби кеңесші. Ол педагогтердің шығармашылық әлеуетін аша алатын, ұжымда қолайлы психологиялық ахуал қалыптастыратын, заманауи технологияларды еркін меңгерген маман болуы қажет.

Заманауи әдіскердің кәсіби қызметінде келесі қасиеттер маңызды орын алады:

- жауапкершілік;
- бастамашылдық;
- шығармашылық көзқарас;
- коммуникативтік мәдениет;
- көшбасшылық қабілет;
- кәсіби мобильділік;
- инновациялық ойлау.

Бұл қасиеттер әдіскердің білім беру сапасын басқарудағы тиімділігін арттырады.

Қорытынды

Қорыта келгенде, мектепке дейінгі ұйымда әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамыту – білім беру сапасын арттырудың және педагогикалық үдерісті жетілдірудің негізгі шарттарының бірі болып табылады. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі әдіскерден жоғары кәсібилікті, үздіксіз ізденісті, жаңашылдықты және басқарушылық қабілетті талап етеді.

Сондықтан әдіскердің кәсіби дамуы тек жеке маманның қажеттілігі ғана емес, сонымен қатар бүкіл білім беру ұйымының стратегиялық міндеті болып саналады.

Мектепке дейінгі ұйымдағы әдіскер педагогикалық ұжымның кәсіби қызметін үйлестіруші, жаңашыл идеяларды таратушы және білім беру сапасын қамтамасыз етуші жетекші тұлға ретінде маңызды рөл атқарады. Оның кәсіби құзыреттілігі неғұрлым жоғары болған сайын педагогтердің әдістемелік даярлығы да артып, тәрбиеленушілердің даму нәтижелері жақсара түседі. Әдіскер педагогтерді жаңа технологиялармен таныстырып қана қоймай, олардың шығармашылық әлеуетін ашуға, кәсіби қиындықтарды шешуге және өз тәжірибесін жетілдіруге бағыт береді.

Қазіргі таңда білім беру саласындағы цифрландыру, инновациялық технологиялардың қарқынды дамуы, жасанды интеллект мүмкіндіктерінің кеңеюі әдіскер қызметінің мазмұнын түбегейлі өзгертуде. Мұндай жағдайда әдіскердің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігі ерекше маңызға ие болады. Цифрлық платформаларды тиімді пайдалану, электрондық ресурстарды әзірлеу және білім беру процесіне заманауи технологияларды енгізу әдіскердің кәсіби шеберлігінің маңызды көрсеткіштерінің біріне айналып отыр.

Сонымен қатар әдіскердің кәсіби құзыреттілігі оның зерттеушілік және рефлексивтік қызметімен де тығыз байланысты. Өз тәжірибесіне талдау жасау, педагогтердің қажеттіліктерін анықтау, мониторинг нәтижелерін зерделеу және алынған деректер негізінде тиімді шешімдер қабылдау әдіскердің кәсіби қызметінің сапасын арттырады. Мұндай жұмыстар білім беру ұйымында сапалы әдістемелік ортаның қалыптасуына мүмкіндік береді.

Әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамытуда үздіксіз білім алу, тәжірибе алмасу, ғылыми-әдістемелік жұмыстарға қатысу, инновациялық жобаларды жүзеге асыру және кәсіби қоғамдастықтармен байланыс орнату ерекше орын алады. Бұл бағыттар әдіскердің кәсіби өсуіне ғана емес, сонымен қатар педагогикалық ұжымның дамуына да оң әсер етеді.

Білім беру сапасын арттыру мәселесі бүгінгі күні әлемдік деңгейде өзекті болып отыр. Осыған байланысты мектепке дейінгі ұйымдардағы әдістемелік жұмыстың тиімділігі мен нәтижелілігі көбінесе әдіскердің кәсіби құзыреттілігіне тәуелді. Сондықтан әрбір әдіскер өз білімін жетілдіруге, жаңа педагогикалық технологияларды меңгеруге және кәсіби тәжірибесін үнемі жаңартып отыруға ұмтылуы қажет.

Жалпы алғанда, мектепке дейінгі ұйымда әдіскердің кәсіби құзыреттілігін жүйелі дамыту педагогтердің кәсіби шеберлігін арттыруға, білім беру процесінің тиімділігін қамтамасыз етуге, инновациялық қызметті дамытуға және тәрбиеленушілердің жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде мектепке дейінгі білім беру сапасының жоғарылауына және қоғамның интеллектуалдық әлеуетінің артуына ықпал етеді.

Осылайша, әдіскердің кәсіби құзыреттілігін дамыту – мектепке дейінгі ұйым қызметінің табысты болуының, педагогикалық ұжымның кәсіби өсуінің және болашақ ұрпақтың сапалы білім алуының маңызды кепілі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2025.
3. Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы. – Астана, 2019.
4. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
5. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2023.
6. Жұмабаева Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы: Фолиант, 2023.
7. Отбасы және балабақша журналы. – 2023–2025 жж.
8. Педагогика мәселелері ғылыми журналы. – 2022–2025 жж.
9. Білім беру жүйесіндегі инновациялар: ғылыми мақалалар жинағы. – Алматы, 2024.
10. Инклюзивті білім беру негіздері. Әдістемелік құрал. – Астана, 2023.

Аманова Гавхар Жалгасовна
Тәрбиеші
“Asyl Bol —1” бөбекжай балабақшасы
Алматы облысы, Іле ауданы, Ақсай ауылдық округі

ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда ертегілерді қолданудың тиімді әдістері қарастырылады. Ертегі балалардың сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастырып, шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытудың маңызды құралы болып табылады. Сондай-ақ ертегімен жұмыс жүргізудің заманауи әдіс-тәсілдері сипатталады.

Кілт сөздер: ертегі, сөйлеу тілі, тіл дамыту, сөздік қор, мектепке дейінгі тәрбие, байланыстырып сөйлеу, шығармашылық қабілет.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың сөйлеу тілінің қарқынды дамитын маңызды кезеңі. Осы уақытта баланың сөздік қоры молайып, дыбыстарды дұрыс айтуы қалыптасып, өз ойын еркін жеткізу қабілеті жетіледі. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда тіл дамыту жұмыстары жүйелі әрі мақсатты түрде ұйымдастырылуы қажет.

Қазіргі қоғамда баланың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып саналады. Баланың сөйлеу мәдениеті оның танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуына тікелей әсер етеді. Тілі жақсы дамыған бала қоршаған ортамен еркін қарым-қатынас жасап, өз ойын нақты жеткізе алады.

Балалардың сөйлеу тілін дамытуда халық ауыз әдебиетінің орны ерекше. Соның ішінде ертегілер тәрбиелік және дамытушылық мүмкіндігі мол құрал болып табылады. Ертегі – халық даналығының көрінісі, ұрпақ тәрбиесінің қайнар көзі. Ертегілер арқылы балалар жақсылық пен жамандықты ажыратып қана қоймай, жаңа сөздерді меңгереді, сөйлем құрауды үйренеді және байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытады.

Ертегілер баланың қиялын ұштап, шығармашылық қабілетін арттырады. Кейіпкерлердің іс-әрекеттерін талдау барысында балалардың ойлау, есте сақтау және сөйлеу қабілеттері жетіледі. Сондықтан ертегіні тіл дамыту жұмыстарының тиімді құралы ретінде пайдалану бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Негізгі бөлім

Ертегінің бала тілін дамытудағы маңызы

Ертегі – мектеп жасына дейінгі балалардың ең сүйікті әдеби жанрларының бірі. Балалар ертегі кейіпкерлерінің әрекеттерін қызығушылықпен тыңдап, олардың мінез-құлқын

қабылдайды. Ертегілердің мазмұны жеңіл әрі түсінікті болғандықтан, балалардың тілдік қорын дамытуда үлкен рөл атқарады.

Ертегілер арқылы балалар:

- жаңа сөздермен танысады;
- сөздік қорын байытады;
- сөйлемдерді дұрыс құрастыруды үйренеді;
- байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастырады;
- диалогтік және монологтік сөйлеуді меңгереді;
- дыбыстарды дұрыс айтуға жаттығады;
- көркем сөздерді қолдануға дағдыланады.

Ертегіні жүйелі қолдану нәтижесінде балалардың сөйлеу белсенділігі артып, өз ойын толық жеткізуге деген ынтасы қалыптасады.

Ертегілер арқылы сөйлеу тілін дамытудың тиімді әдістері

1. Ертегіні мәнерлеп оқу

Тәрбиешінің ертегіні дауыс ырғағын сақтай отырып, мәнерлеп оқуы балалардың тыңдау мәдениетін қалыптастырады. Мәнерлеп оқу барысында балалар кейіпкерлердің мінезін, көңіл күйін ажыратып, жаңа сөздердің мағынасын түсінеді.

Бұл әдіс балалардың есту арқылы қабылдауын, сөздік қорын және сөйлеу белсенділігін арттырады.

2. Ертегіні әңгімелеп беру

Тәрбиеші ертегіні оқып қана қоймай, мазмұнын өз сөзімен әсерлі жеткізе білуі қажет. Әңгімелеу кезінде балалар оқиға желісін жақсы қабылдап, кейіпкерлердің әрекеттерін есте сақтайды.

Әңгімелеп беру барысында балалардың тыңдау, түсіну және есте сақтау қабілеттері дамиды.

3. Сұрақ-жауап әдісі

Ертегіні тыңдағаннан кейін балаларға мазмұны бойынша сұрақтар қойылады.

Мысалы:

- Ертегінің басты кейіпкері кім?
- Қоян неге орманға кетті?
- Түлкі қандай айла қолданды?
- Саған қай кейіпкер ұнады?

Бұл әдіс балалардың байланыстырып сөйлеуін дамытып, өз пікірін еркін айтуға үйретеді.

4. Ертегіні мазмұндау

Балалар ертегі мазмұнын ретімен айтып беруге жаттығады. Алғашында тәрбиеші көмек көрсетсе, кейін балалар өздігінен мазмұндауға көшеді.

Мазмұндау барысында:

- сөздік қор молаяды;
- сөйлем құрау дағдысы қалыптасады;
- логикалық ойлау дамиды;
- есте сақтау қабілеті жетіледі.

5. Рөлдік ойындар ұйымдастыру

Ертегі кейіпкерлерінің рөлдерін сомдау балалардың сөйлеу белсенділігін арттырады.

Балалар:

- кейіпкерлердің сөздерін қайталайды;
- дауыс ырғағын сақтайды;
- өз эмоцияларын білдіреді;
- диалогтік сөйлеуді меңгереді.

Рөлдік ойындар балалардың шығармашылық қабілетін дамытып, еркін сөйлеуге мүмкіндік береді.

6. Саусақ театры мен қуыршақ театрын пайдалану

Театрландырылған әрекеттер балалар үшін ерекше қызықты болып табылады.

Қуыршақ театры арқылы:

- балалар кейіпкерлер атынан сөйлейді;
- сөздерді анық айтуға жаттығады;
- сөйлеу қарқынын реттейді;
- тілдік қарым-қатынасқа белсенді қатысады.

Бұл әдіс әсіресе сөйлеу белсенділігі төмен балалар үшін тиімді.

7. Ертегіні сахналау

Сахналау барысында балалар кейіпкерлердің бейнесіне еніп, мәтінді жатқа айтады.

Нәтижесінде:

- тіл мәдениеті қалыптасады;
- сөздік қор байиды;
- дұрыс дыбыстау дағдылары жетіледі;
- шығармашылық қабілеттері дамиды.

8. Ертегіні жалғастыру әдісі

Тәрбиеші ертегінің бір бөлігін айтып, соңын балаларға жалғастыруды ұсынады.

Бұл әдіс:

- қиялды дамытады;
- шығармашылық ойлауды жетілдіреді;
- байланыстырып сөйлеуді қалыптастырады;
- жаңа сөздерді қолдануға мүмкіндік береді.

Ертегімен жұмыс жүргізудің педагогикалық шарттары

Ертегіні тиімді пайдалану үшін төмендегі талаптарды сақтау қажет:

- балалардың жас ерекшелігін ескеру;
- мазмұны түсінікті ертегілерді таңдау;
- көрнекіліктерді пайдалану;
- жүйелі жұмыс жүргізу;
- балалардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету;
- ертегіні ойын әрекетімен ұштастыру.

Осындай жұмыстар жүйелі ұйымдастырылған жағдайда балалардың сөйлеу тілінің даму деңгейі айтарлықтай жоғарылайды.

Қорытынды

Қорыта келгенде, ертегі – балалардың сөйлеу тілін дамытудың ең тиімді педагогикалық құралдарының бірі. Ертегілер арқылы балалардың сөздік қоры молайып, байланыстырып сөйлеу дағдылары қалыптасады, дыбыстарды дұрыс айту қабілеті жетіледі. Сонымен қатар ертегі балалардың қиялын дамытып, шығармашылық ойлауын жетілдіреді және тілдік қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ертегілерді жүйелі түрде пайдалану баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Мәнерлеп оқу, мазмұндау, сахналау, театрландырылған ойындар және сұрақ-жауап әдістері сөйлеу тілін дамытуда жоғары нәтиже береді. Сондықтан әрбір тәрбиеші ертегінің тәрбиелік және дамытушылық мүмкіндіктерін тиімді пайдаланып, тіл дамыту жұмыстарын мақсатты түрде ұйымдастыруы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
3. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы.
4. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалар. – Алматы.
5. Ушинский К.Д. Педагогикалық шығармалар. – Алматы.

Жасыбаева Гаухар Елеуовна
Тәрбиеші
“Asyl Bol —2” бөбекжай балабақшасы
Алматы облысы, Іле ауданы, Ақсай ауылдық округі

ТӘРБИЕШІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісінің кәсіби құзіреттілігін дамыту мәселелері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістер педагог мамандардың кәсіби деңгейіне жоғары талаптар қоюда. Осыған байланысты тәрбиешінің кәсіби құзіреттілігін жетілдірудің негізгі бағыттары, заманауи педагогикалық технологияларды меңгеру, өзін-өзі дамыту және үздіксіз білім алу мәселелері талданады.

Кілт сөздер: тәрбиеші, кәсіби құзіреттілік, педагогикалық шеберлік, мектепке дейінгі тәрбие, инновациялық технологиялар, кәсіби даму.

Кіріспе

Қазіргі таңда қоғамның дамуы білім беру жүйесіне жаңа талаптар қоюда. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту ұйымдары балалардың тұлғалық қалыптасуының алғашқы баспалдағы болып табылады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда қызмет ететін тәрбиешілердің кәсіби құзіреттілігі ерекше маңызға ие.

Тәрбиеші – баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін негізгі тұлға. Оның кәсіби біліктілігі, педагогикалық мәдениеті мен шығармашылық әлеуеті тәрбиеленушілердің білім сапасына, тәрбиесіне және даму деңгейіне тікелей әсер етеді. Бүгінгі күні тәрбиеші тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар зерттеуші, ұйымдастырушы, кеңесші және жаңашыл педагог болуы тиіс.

Қазақстан Республикасының білім беру саясаты педагогтардың кәсіби құзіреттілігін арттыруға ерекше көңіл бөлуде. Себебі білім сапасының жоғары болуы педагог кадрлардың кәсіби дайындығына байланысты. Осы тұрғыдан алғанда тәрбиешінің кәсіби құзіреттілігін дамыту – өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Негізгі бөлім

Кәсіби құзіреттілік ұғымы

Кәсіби құзіреттілік – педагогтің кәсіби міндеттерді тиімді орындауға мүмкіндік беретін білім, білік, дағды және жеке қасиеттерінің жиынтығы. Құзіретті тәрбиеші өз қызметін сапалы ұйымдастырып қана қоймай, білім беру үдерісіндегі өзгерістерге бейімделе алады.

Тәрбиешінің кәсіби құзіреттілігі бірнеше құрамдас бөліктерден тұрады:

- теориялық білімнің болуы;
- әдістемелік сауаттылық;

- коммуникативтік қабілет;
- ақпараттық құзіреттілік;
- зерттеушілік дағдылар;
- шығармашылық қабілет;
- кәсіби рефлексия жүргізу қабілеті.

Тәрбиешінің кәсіби құзіреттілігін дамытудың негізгі жолдары

1. Үздіксіз білім алу

Педагогтың кәсіби дамуы өмір бойы жалғасатын үдеріс болып табылады. Тәрбиеші жаңа бағдарламалармен, нормативтік құжаттармен, әдістемелік жаңалықтармен тұрақты танысып отыруы қажет.

Үздіксіз білім алу мынадай жұмыстар арқылы жүзеге асады:

- біліктілікті арттыру курстары;
- семинарлар мен вебинарлар;
- конференциялар;
- тәжірибе алмасу алаңдары;
- педагогикалық оқулар.

Бұл іс-шаралар тәрбиешінің кәсіби көкжиегін кеңейтіп, заманауи талаптарға сай жұмыс істеуіне мүмкіндік береді.

2. Өздігінен білім жетілдіру жұмыстары

Өзін-өзі дамыту кәсіби құзіреттіліктің маңызды көрсеткіші болып табылады. Өздігінен білім жетілдіру барысында тәрбиеші:

- ғылыми әдебиеттерді оқиды;
- озық тәжірибелерді зерттейді;
- авторлық бағдарламалар әзірлейді;
- шығармашылық жобаларға қатысады;
- кәсіби портфолиосын толықтырады.

Өз білімін жүйелі жетілдіріп отырған педагог кәсіби қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізеді.

3. Инновациялық технологияларды меңгеру

Қазіргі білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды қолдану ерекше маңызға ие. Тәрбиеші жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру арқылы оқу-тәрбие үдерісінің тиімділігін арттыра алады.

Оларға:

- ойын технологиясы;
- STEM технологиясы;
- жобалау әдісі;
- ақпараттық-коммуникациялық технологиялар;
- зерттеу әдістері;
- денсаулық сақтау технологиялары жатады.

Инновациялық технологияларды тиімді пайдалану балалардың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық қабілеттерінің дамуына ықпал етеді.

4. Ақпараттық құзіреттілікті қалыптастыру

Цифрлық технологиялардың дамуы педагогтардан жаңа дағдыларды талап етеді. Қазіргі тәрбиеші компьютерлік бағдарламаларды, интерактивті платформаларды, жасанды интеллект мүмкіндіктерін қолдана білуі қажет.

Ақпараттық құзіреттілік:

- электронды құжаттармен жұмыс істеу;
- презентациялар дайындау;
- онлайн сабақтар ұйымдастыру;
- цифрлық ресурстар пайдалану;
- білім беру платформаларын қолдану арқылы дамиды.

Бұл дағдылар педагог қызметінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

5. Педагогикалық шеберлікті жетілдіру

Педагогикалық шеберлік кәсіби құзіреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Шебер тәрбиеші:

- балалармен тиімді қарым-қатынас орнатады;
- тәрбиелік жағдайларды дұрыс шешеді;
- оқу қызметін қызықты ұйымдастырады;
- әр баланың жеке ерекшелігін ескереді.

Педагогикалық шеберлік тәжірибе арқылы қалыптасып, үнемі жетілдіріліп отырады.

6. Зерттеушілік қызметпен айналысу

Заманауи педагог тек тәжірибеші ғана емес, зерттеуші де болуы тиіс. Тәрбиеші өз тәжірибесіне талдау жасап, түрлі педагогикалық мәселелер бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізуі қажет.

Зерттеушілік қызметтің нәтижесінде:

- жаңа әдістемелер пайда болады;
- оқыту сапасы артады;
- кәсіби тәжірибе жетілдіріледі;
- шығармашылық белсенділік дамиды.

7. Тәжірибе алмасу және кәсіби қауымдастықтарға қатысу

Әріптестермен тәжірибе алмасу кәсіби дамудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Ашық сабақтар, шеберлік сыныптары, дөңгелек үстелдер мен кәсіби байқаулар тәрбиешінің кәсіби өсуіне ықпал етеді.

Тәжірибе алмасу барысында педагогтар жаңа идеялармен танысып, өз жұмысын жетілдіру мүмкіндігіне ие болады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, тәрбиешінің кәсіби құзіреттілігі – мектепке дейінгі білім беру сапасының негізгі көрсеткіштерінің бірі. Қазіргі қоғам педагогтан жоғары кәсібилікті, шығармашылық ізденісті және үздіксіз дамуды талап етеді. Сондықтан тәрбиеші өз білімін тұрақты жетілдіріп, инновациялық технологияларды меңгеріп, кәсіби тәжірибесін байытып отыруы қажет.

Кәсіби құзіреттілігі жоғары тәрбиеші ғана балалардың жан-жақты дамуына жағдай жасап, сапалы білім мен тәрбие бере алады. Өздігінен білім алу, тәжірибе алмасу, ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысу және ақпараттық технологияларды пайдалану тәрбиешінің кәсіби дамуының негізгі жолдары болып табылады. Осындай жүйелі жұмыстар педагогтың кәсіби шеберлігін арттырып қана қоймай, мектепке дейінгі ұйым қызметінің тиімділігін де жоғарылатады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2025.
2. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2020.
4. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы, 2021.
5. Ушинский К.Д. Педагогикалық шығармалар. – Алматы, 2020.
6. Сухомлинский В.А. Балаға жүрек жылуы. – Алматы, 2019.
7. Назарбаева Н. Мектепке дейінгі білім беру жүйесін жаңғырту мәселелері. – Астана, 2022.
8. Әбенбаев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2021.
9. Мектепке дейінгі ұйымдардағы инновациялық технологиялар. Әдістемелік құрал. – Алматы, 2023.
10. Педагогикалық шеберлік негіздері. Оқу құралы. – Алматы, 2022.

Абдыбаева Айсулу Ыбрайымкызы
Бастауыш сынып мұғалімі
Маңғыстау облысының білім басқармасының Жаңаөзен қаласы бойынша білім бөлімінің "Төлесін Әлиев атындағы № 1 жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮДЕРІСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІН АРТТЫРУ

Жаңашылдығы мен педагогикалық идеясы:

Бастауыш сыныпта оқушылардың оқу процесін тиімді ұйымдастыру заманауи педагогикалық әдістерді қолдануды қажет етеді. Жаңашылдығы – оқушылардың белсенділігін арттыратын, ойлау, шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлауға бағытталған әдістерді пайдалану. Бұл жерде **оқытудың интеграциялық тәсілі**, **жеке даралау**, **ойын арқылы оқыту**, **жобалық әдіс (PBL)** сияқты әдістер қолданылып, білім алушылардың оқу мотивациясы мен өз бетінше жұмыс істеу қабілеттері дамиды.

Өзектілігі: Қазіргі білім беру жүйесінде тек ақпарат беру жеткіліксіз болып отыр. Бастауыш сынып оқушыларының **оқуға қызығушылығы, оқу нәтижелері мен дағдыларын арттыру** педагогикалық мәселелердің бірі. Заманауи қоғамда қажет болатын **құзыреттілікке, шығармашылыққа, сыни ойлауға** үйрету мақсатында оқытудың тиімді әдістерін қолдану өзекті.

Қазіргі таңда қалай оқытуға болады:

- **Интерактивті әдістер:** топтық жұмыс, ойындар, дидактикалық тапсырмалар арқылы белсенді оқу.
- **Жобалық әдіс:** оқушылар шағын жобалар жасап, тақырыпты терең түсінеді.
- **Дидактикалық құралдар мен цифрлық технологияны қолдану:** презентациялар, мультимедиа, интерактивті тақта, онлайн платформалар.
- **Жеке даралап оқыту:** әр оқушының қабілеті мен қызығушылығына қарай тапсырмалар беру.
- **Рефлексия және өзін-өзі бағалау:** оқушы өз нәтижесін талдай отырып, оқу үдерісін жақсартады.

Оқытудың тиімділігі:

- Оқушылардың білім алу деңгейі артады.
- Сыни ойлау, шығармашылық қабілеттері дамиды.
- Оқу мотивациясы күшейеді, өзіндік зерттеу және үйрену дағдылары қалыптасады.
- Сабаққа белсенді қатысу нәтижесінде пәнге деген қызығушылық пайда болады.

Мақсаты:

• Бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру арқылы білім алу нәтижелерін арттыру.

• Оқушылардың белсенділігін, танымдық қабілетін және шығармашылық ойлауын дамыту.

Міндеттері:

1. Оқу үдерісінде заманауи педагогикалық әдістерді қолдану.
2. Оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып, оқу материалын даралап ұсыну.
3. Интерактивті және жобалық әдістер арқылы білімді меңгерту.
4. Оқушылардың өзін-өзі бағалау және рефлексия жасау дағдыларын дамыту.
5. Оқу нәтижелерін арттыру үшін тиімді бағалау және кері байланыс жүйесін қолдану.

Күтілетін нәтижесі:

• Оқушылардың пәндік білім деңгейі артқан болады.

• Оқу процесінде белсенділік, ынта және қызығушылық байқалады.

• Шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау қабілеті дамиды.

• Өз бетінше жұмыс істей алу, ақпаратты іздеп табу және оны талдау дағдылары қалыптасады.

Кіріспе: Несімен маңызды оқыту?

Бастауыш сыныптағы оқыту үдерісі – баланың өмірлік дағдылар мен білім алу жолындағы алғашқы маңызды қадамы. «Несімен маңызды оқыту?» деген сұраққа жауап іздегенде, алдымен оқытудың мәнін және оның қоғам мен жеке тұлға үшін рөлін түсіну қажет. Оқыту тек білім беру процесі емес, сонымен бірге **баланың ойлау қабілетін, шығармашылық қабілетін, моральдық және әлеуметтік құзыреттерін дамыту** процесі болып табылады.

Маңызды оқыту баланың жеке ерекшеліктеріне негізделген оқыту болып табылады. Әр бала – бірегей, әрқайсысының танымдық деңгейі, қызығушылықтары мен қабілеттері әртүрлі. Сондықтан маңызды оқыту әдісі – бұл **оқушының әлеуетін барынша ашуға бағытталған әдіс**, ол оқушының өз бетінше ойлауына, сұрақ қоя білуіне және білімін практикада қолдана білуіне мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, маңызды оқытудың мәні тек ақпарат беруде ғана емес, білімді қолдануға үйретуде жатыр.

Сонымен қатар, маңызды оқыту **мотивация мен қызығушылықты ояту арқылы жүзеге асады**. Оқушы тек тапсырманы орындау үшін емес, өзіне қызықты және өмірмен байланысты білім алу үшін оқиды. Мұнда педагогикалық идеяның жаңашылдығы көрінеді: оқушыны пассивті қабылдаушыдан белсенді зерттеушіге айналдыру. Мысалы, сабақта **ойын, жобалық жұмыс, топтық талқылау немесе практикалық тәжірибелер** арқылы оқушылар тек ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны талдап, қорытынды жасайды, өз пікірін жеткізеді және тәжірибе жасайды.

Қазіргі таңда маңызды оқыту **интерактивті және технологиялық әдістерді** қолданумен тығыз байланысты. Интерактивті тақталар, мультимедиа, онлайн ресурстар арқылы сабақ қызықты әрі есте қалатын болады. Бұл тәсілдер оқушылардың білімді қабылдауын жеңілдетеді, ақпаратты визуалды және практикалық түрде ұсына отырып, олардың ойлау қабілетін дамытады. Сонымен қатар, технологиялық әдістер **жеке даралап оқытуға**, әр баланың ерекшеліктеріне сай тапсырмалар беруге мүмкіндік береді.

Маңызды оқытудың тағы бір ерекшелігі – **оқытудың өмірмен байланысы**. Балаларға үйретілетін білім тек мектептегі оқу үшін емес, **күнделікті өмірде, әлеуметтік қарым-қатынас пен болашақта кәсіби өмірде** қолданылатын білім болуы қажет. Мысалы, математикалық тапсырмалар тек есеп шығару үшін емес, есеп-қисап жүргізуге, логикалық ойлауды дамытуға және өмірде кездесетін нақты проблемаларды шешуге үйретуі тиіс.

Сондықтан «несімен маңызды оқыту?» деген сұраққа жауап – маңызды оқыту **оқушының белсенділігін арттырады, оның танымдық, әлеуметтік және**

шығармашылық дағдыларын дамытады, әрі алған білімді өмірде тиімді қолдануға үйретеді. Бұл педагогикалық идеяның өзектілігі – қазіргі білім беру жүйесінде оқушының тек ақпаратты қабылдаушы емес, белсенді зерттеуші және шығармашыл тұлға болуына жағдай жасауында. Бастауыш сыныпта осындай оқыту әдістерін қолдану оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, білім нәтижелерін тұрақты түрде жақсартуға мүмкіндік береді.

Маңызды оқытудың мәні – **оқушыны танымдық процеске толық тарту, оның қызығушылығын ояту, шығармашылық пен сыни ойлауды дамыту, әрі алған білімді өмірлік тәжірибеге айналдыру**. Осы педагогикалық идея негізінде бастауыш сыныпта білім беру тиімділігі артып, оқушылардың жеке тұлғалық дамуы қамтамасыз етіледі.

Жұмыстың әдіснамалық және теориялық негізі

Бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру қазіргі педагогикалық ғылымның маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Жұмыстың әдіснамалық және теориялық негізін анықтау үшін педагогика, психология, дидактика саласындағы негізгі тұжырымдар мен зерттеулерге сүйену қажет.

Әдіснамалық негізі: Бұл зерттеу негізінен **білім беру әдістемесі мен оқыту теорияларына** сүйенеді. Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда келесі әдіснамалық принциптер маңызды:

1. **Белсенділік принципі** – оқушылар тек қабылдаушы емес, белсенді субъект ретінде қатысуы тиіс. Белсенділік арқылы білім меңгеру терең әрі тұрақты болады. Бұл принцип Дж. Дьюидің прагматикалық педагогикалық тұжырымдарына сәйкес келеді.
2. **Жеке даралауға негізделген оқыту** – әр бала жеке қабілеті мен қызығушылығына сай білім алады. Г. Гарднердің көптік интеллект теориясы және Л. Выготскийдің даму аймағы тұжырымдары осы принципті қолдайды.
3. **Құзыреттілікке бағытталған оқыту** – білім тек ақпаратты меңгеру емес, оны өмірде қолдана білуге үйретеді. Бұл принцип қазіргі білім беру стандарттарында маңызды орын алады.
4. **Ішкі мотивацияны дамыту** – оқыту процесінде оқушының қызығушылығы мен танымдық ынтасы ояныуы тиіс. А. Маслоудың мотивациялық теориясы бұл тұжырымды негіздейді.
5. **Интеграциялық және жобалық тәсілдер** – пәндер арасындағы байланыс арқылы оқушылар білімді кешенді түрде меңгереді.

Теориялық негізі: Зерттеу жұмысы бірнеше педагогикалық және психологиялық теорияларға сүйенеді:

- **Когнитивтік теория (Ж. Пиаже)** – бала ойлау қабілеті арқылы білімді өздігінен меңгереді, тәжірибе жасау арқылы түсініктер қалыптасады.
- **Социокультуралық теория (Л. Выготский)** – білім беру әлеуметтік орта арқылы дамиды, мұғалімнің қолдауы және сыныптағы өзара әрекет маңызды.
- **Прагматикалық педагогика (Дж. Дьюи)** – оқу тек теориялық ақпарат емес, практикалық өмірмен байланысқан әрекет процесі.
- **Теориялық оқу мотивациясы (А. Маслоу, Д. Клейтон)** – оқушының білім алуға деген ішкі ынтасы оқу нәтижесін айқындайды.

Зерттеу әдіснамалық және теориялық негізін пайдалана отырып, бастауыш сыныпта **интерактивті, жобалық, ойын арқылы оқыту және жеке даралау әдістері** тиімділігі дәлелденеді. Осы әдістер оқушылардың **танымдық белсенділігін арттырып, сыни ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді**, сондай-ақ білімді ұзақ мерзімге сақтауға септігін тигізеді.

Қорытындылай келе, жұмыстың әдіснамалық және теориялық негізі – **заманауи педагогикалық теориялар мен психологиялық зерттеулерге негізделген**, бұл бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісін жетілдірудің тиімділігін дәлелдейді. Осы негізге сүйене отырып, зерттеу барысында қолданылатын әдістер мен тәсілдер оқушылардың білім нәтижелерін арттыруға бағытталған.

Жұмыстың негізгі бағыттары және сипаттамасы

Бағыттары:

Зерттеу жұмысының негізгі бағыттары бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға және олардың білім нәтижелерін арттыруға бағытталған. Бұл бағыттар мыналарды қамтиды:

1. **Оқыту әдістерін жаңғырту** – интерактивті, жобалық, ойын арқылы оқыту және жеке даралау әдістерін қолдану.
2. **Технологиялық әзірлеу** – мультимедиа, цифрлық ресурстар, презентациялар және интерактивті платформаларды енгізу.
3. **Әдістемелік әзірлеу** – сабақ жоспары, тапсырмалар, бағалау құралдары мен оқу материалдарының сапасын жетілдіру.
4. **Практикалық іске асыру** – сыныптағы нақты сабақтарда әдістемелік және технологиялық құралдарды тиімді пайдалану.
5. **Нәтижелерді бақылау және бағалау** – оқу нәтижелерін өлшеу, талдау және кері байланыс ұйымдастыру.

Өзіндік ерекшелігі: Жұмыстың негізгі ерекшелігі – **оқушының белсенділігін арттыруға және білімді өмірде қолдануға бағытталған кешенді тәсілді қолдануында**. Бұл тәсіл оқушылардың шығармашылық қабілетін, сыни ойлауын, зерттеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Технологиялық және әдістемелік әзірленуі:

- Технологиялық негіз – **интерактивті тақта, мультимедиа, онлайн платформалар, электронды оқулықтар**.
- Әдістемелік негіз – **жобалық тапсырмалар, топтық және жұптық жұмыс, рефлексия және өзін-өзі бағалау**, дидактикалық құралдар мен бағалау парақтары.

Практикалық іске асыру деңгейі:

- Әдістемелік және технологиялық құралдар сабақ барысында тұрақты қолданылады.
- Оқушылардың белсенділігін арттыру үшін әр сабақта нақты тапсырмалар мен практикалық жаттығулар беріледі.
- Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен сабақтағы ұйымдастырушылық деңгейі жоғары.

Нәтижелердің болуы:

- Оқушылардың білім деңгейі мен дағдыларының өсуі.
- Сабаққа қатысу белсенділігінің артуы.
- Шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерінің дамуы.

Материалды ұсынудың қисындығы мен реті:

- Сабақ жоспарлары мен оқу материалдары логикалық байланыста ұсынылады.
- Теориядан практикалық іс-әрекетке өту жүйелі түрде жүргізіледі.

ҚР білім беру жүйесінің даму басымдықтарына сәйкестігі:

- Оқыту әдістері мен технологиялары Қазақстан Республикасының **Бастауыш білім беру мемлекеттік стандартына** сәйкес келеді.
- Оқушының жеке қабілеттерін дамыту және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану – ҚР білім беру стратегиясының негізгі бағыттарына сәйкес.

Дамыту стратегиясының теориялық негіздемесі:

- Зерттеу когнитивтік, социокультуралық және прагматикалық педагогикалық теорияларға сүйенеді.
- Жеке даралау, белсенділік, интеграциялық және жобалық тәсілдер – теориялық тұрғыдан дәлелденген.

Білім беру процесінің ағымдағы жай-күйі, ресурстар мен нәтижелердің сапасы:

- Оқушылардың танымдық деңгейі мен мотивациясы тұрақты бақылауда.
- Сабақтарда қажетті құрал-жабдықтар, әдістемелік материалдар және цифрлық ресурстар жеткілікті.

• Нәтижелерді бағалау жүйесі нақты индикаторлармен (баға, тапсырма сапасы, белсенділік) анықталған.

Қойылған мақсат пен міндеттің шынайылығы:

• Мақсат пен міндеттер нақты, жүзеге асырылатын және оқушылардың білім сапасын арттыруға бағытталған.

• Жетістіктер оқу үдерісінің миссиясына – сапалы, тиімді білім беруге сәйкес келеді.

Жоспарланған нәтижелерге қол жеткізу мерзімдері мен индикаторлары:

• **Қысқа мерзімді:** әр сабақтың соңында білім меңгеру деңгейін бақылау (аптасына 1-2 рет тест немесе тапсырма).

• **Орта мерзімді:** әр тоқсан сайын оқу нәтижелерін талдау (құзыреттілік, белсенділік, шығармашылық көрсеткіштері).

• **Ұзақ мерзімді:** оқу жылының соңында жалпы білім нәтижелері мен дағдылардың өсуін бағалау.

• **Индикаторлар:** білімнің меңгерілу деңгейі, сабаққа қатысу белсенділігі, шығармашылық тапсырмаларды орындау сапасы, өзін-өзі бағалау нәтижесі.

1. **Интерактивті сабақтар (Interactive Lessons)**
   - Оқушыларды тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы ретінде сабаққа тарту.
   - Топтық талқылау, сұрақ-жауап, ойлау карталарын қолдану арқылы ақпаратты меңгерту.
   - Мысалы: әр тақырып бойынша «ойлау картасын» жасап, негізгі ұғымдарды сыныпта талқылау.
2. **Жобалық әдіс (Project-Based Learning, PBL)**
   - Оқушылар шағын жобалар арқылы тақырыпты зерттейді, өз ұсыныстарын жасайды.
   - Топтық немесе жеке жобалар жасау арқылы зерттеу дағдыларын дамыту.
   - Мысалы: «Мой любимый герой» немесе «Менің қоршаған ортадағы зерттеуім» сияқты тақырыптық жобалар.
3. **Ойын арқылы оқыту (Gamification / Learning Games)**
   - Сабаққа ойын элементтерін қосу арқылы қызығушылықпен мотивацияны арттыру.
   - Викториналар, рөлдік ойындар, білім пазлдары.
   - Мысалы: математикалық есептерді шығару үшін «Қазына іздеу» ойыны.
4. **Дидактикалық материалдарды қолдану (Using Teaching Aids)**
   - Визуалды және практикалық құралдар арқылы материалды түсіндіру.
   - Суреттер, карточкалар, интерактивті тақталар, модульдер.
   - Мысалы: әріптер мен сандарды ойыншық заттар арқылы көрсету.
5. **Рефлексия және өзін-өзі бағалау (Reflection & Self-Assessment)**
   - Сабақ соңында оқушылар өз білімдерін, түсініктерін бағалайды.
   - «Мен не білдім?», «Маған не қиын болды?», «Келесіде қалай істеймін?» сияқты сұрақтар арқылы кері байланыс орнату.
   - Мысалы: күнделікті оқу журналын толтыру немесе «Басбармақ» әдісі арқылы көңіл-күймен түсінгенін көрсету.

1. Сюжеттік-оқиғалық есептер (Story-based Problems)

• **Тәжірибе:** Экологиялық тақырыпқа байланысты оқиғалар арқылы есептер құру.

• **Мысалы:** «Бір орманды қорғайтын 5 бала бар. Әр бала күніне 3 ағаш отырғызды. Барлығы қанша ағаш отырғызды?»

• **Инновациялық тәсіл:** Оқушыларға тапсырманы оқиғалық сценарий ретінде беру, бейне немесе суретпен көрсету.

2. Деректерді талдау есептері (Data Analysis Problems)

• **Тәжірибе:** Таблицалар мен графиктер арқылы экологиялық жағдайларды зерттеу.

• **Мысалы:** «Көп қабатты үйлердің жанында ауа ластануы деңгейі 5 күндік деректер бойынша көрсетілген. Орташа деңгейді есептеңіз.»

• **Инновациялық тәсіл:** Компьютерлік графиктер немесе онлайн платформалар арқылы деректерді визуалды талдау.

3. Практикалық есептер (Hands-on Problems)

• **Тәжірибе:**Оқушылар сыныпта немесе мектеп ауласында нақты өлшеу, есеп жүргізу.

• **Мысалы:** «Сыныптағы қоқыс контейнеріндегі пластикпен қағаздың салмағы 3 кг және 2 кг. Барлығы қанша кг?»

• **Инновациялық тәсіл:** Сапалы үлестірмелі өлшеу құралдарын пайдалану, эксперимент нәтижесін кестеге енгізу.

4. Проблемалық есептер (Problem-solving Tasks)

• **Тәжірибе:** Экологиялық қиындықтарды шешуге бағытталған есептер құру.

• **Мысалы:** «Су тазалауға арналған фильтр күніне 12 литр суды тазартады. Егер мектепте 72 литр суды тазалау керек болса, қанша күн қажет?»

• **Инновациялық тәсіл:** Оқушыларды топқа бөліп, әр топ шешім стратегиясын ұсынады, дискуссия арқылы қорытынды шығарылады.

5. Интерактивті цифрлық есептер (Interactive Digital Problems)

• **Тәжірибе:** Экологиялық тақырыптағы есептерді интерактивті құралдар арқылы беру.

• **Мысалы:** Онлайн платформаларда «Қаладағы ағаш отырғызу», «Суды үнемдеу» есептері.

• **Инновациялық тәсіл:** Scratch, LearningApps немесе Kahoot сияқты платформалар арқылы есеп шығару, оқушылардың дербес шешім қабылдауын дамыту.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дьюи, Дж. Білім және оқыту тәжірибесі. – Алматы: Білім, 2010.
2. Пиаже, Ж. Баланың когнитивтік дамуы. – Алматы: Мектеп, 2008.
3. Выготский, Л. С. Психология және педагогика негіздері. – Астана: Ғылым, 2012.
4. Маслоу, А. Мотивация және тұлға даму теориясы. – Алматы: Білім, 2009.
5. Гарднер, Г. Көптік интеллект теориясы және білім беру. – Алматы: Мектеп, 2011.
6. Қарабеков, Е. Бастауыш сынып оқушыларын оқытудың әдістемесі. – Алматы: Білім, 2015.
7. Қазақстан Республикасының Білім беру стандарты. – Астана: ҚР БҒМ, 2020.
8. Томас, Дж. Project-Based Learning in Elementary School. – London: Routledge, 2014.
9. Ермекбаева, С. Интерактивтіжәнеойынарқылыоқытуәдістері. – Алматы: Мектеп, 2018.
10. Кузнецов, В. Оқытутехнологияларыжәнепедагогикалықинновациялар. – Мәскеу: Педагогика, 2016.

Уалиева Мереке Жарболкызы
Директордың оқу ісінің орынбасары
Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Мойынқұм ауданының білім бөлімінің
«Ақбақай негізгі мектебі» КММ

БІЛІМ САПАСЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ – ОҚУ ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ОРЫНБАСАРДЫҢ БАСЫМ БАҒЫТЫ

Аңдатпа. Мақалада білім сапасын қамтамасыз етудегі директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары қызметінің басым бағыттары қарастырылады. Білім беру ұйымындағы оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру, педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетін дамыту, мониторинг пен талдау жұмыстарын жетілдіру, білім беру мазмұнын жаңарту жағдайындағы басқарушылық қызметтің ерекшеліктері ғылыми тұрғыдан талданады. Сонымен қатар білім сапасын арттыруға ықпал ететін стратегиялық жоспарлау, инновациялық педагогикалық технологияларды енгізу, цифрлық құралдарды пайдалану және нәтижеге бағдарланған басқару мәселелері сипатталады. Зерттеу барысында оқу ісі жөніндегі орынбасардың кәсіби құзыреттілігі мен басқарушылық қызметі білім беру ұйымының тиімділігі мен білім алушылардың оқу жетістіктерін арттырудың маңызды факторы екендігі негізделеді. Мақалада білім сапасын қамтамасыз етуге бағытталған басқарушылық қызметтің теориялық және практикалық аспектілері айқындалып, заманауи білім беру жағдайындағы маңызы көрсетіледі.

Түйінді сөздер: білім сапасы, оқу ісі жөніндегі орынбасар, білім беру ұйымын басқару, оқу үдерісі, педагогикалық көшбасшылық, кәсіби құзыреттілік, мониторинг, талдау, инновациялық технологиялар, цифрлық білім беру, білім беру мазмұнын жаңарту, стратегиялық жоспарлау, нәтижеге бағдарланған басқару, педагогикалық ұжым.

Білім сапасын арттыру мәселесі қазіргі білім беру жүйесінің басты стратегиялық бағыттарының бірі болып табылады, өйткені жаһандану жағдайында қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуы тікелей адами капиталдың сапасына тәуелді болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, мектепішілік басқару құрылымында директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасарының қызметі ерекше мәнге ие, себебі ол оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың негізгі үйлестірушісі ретінде әрекет етеді және білім сапасын қамтамасыз етуге бағытталған жүйелі жұмыстың өзегін құрайды. Білім сапасы тек білім алушылардың академиялық жетістіктерімен ғана емес, олардың функционалдық сауаттылығымен, сыни ойлау қабілетімен, өмірлік дағдыларымен өлшенетін күрделі көпқырлы ұғым болғандықтан, оны арттыру үдерісі де кешенді басқарушылық тәсілді талап етеді. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар осы күрделі үдерісті ғылыми негізде ұйымдастыра отырып, педагогикалық ұжымның қызметін үйлестіреді және оқу үдерісінің сапасын арттыруға бағытталған тиімді шешімдер қабылдайды. Бұл қызмет тек әкімшілік басқарумен шектелмей, педагогикалық көшбасшылықты, стратегиялық ойлауды және инновациялық көзқарасты талап етеді. Орынбасардың кәсіби қызметі білім беру мазмұнын жаңарту, оқу бағдарламаларын тиімді іске асыру, мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру сияқты маңызды бағыттарды қамтиды. Мұндай жағдайда басқару үдерісінің сапасы білім сапасына тікелей әсер ететін факторға айналады. Сондықтан оқу жұмысы жөніндегі орынбасардың қызметін ғылыми тұрғыда ұйымдастыру білім беру ұйымының жалпы нәтижелілігін арттырудың маңызды шарты болып табылады.

Білім сапасын арттырудағы негізгі факторлардың бірі – оқу үдерісін ғылыми негізде жоспарлау және ұйымдастыру, бұл міндет оқу жұмысы жөніндегі орынбасардың кәсіби құзыреттілігінің деңгейімен тығыз байланысты. Оқу жоспарын әзірлеу барысында білім алушылардың жас ерекшеліктері, пәндердің мазмұны, оқу жүктемесінің тиімді бөлінуі сияқты аспектілер ескерілуі тиіс, өйткені бұл факторлар оқу нәтижелеріне тікелей ықпал етеді.

Сонымен қатар оқу үдерісін ұйымдастыруда инновациялық педагогикалық технологияларды енгізу ерекше маңызға ие, себебі олар білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, оқу мотивациясын күшейтеді. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар осы технологияларды тиімді қолдану үшін мұғалімдерге әдістемелік қолдау көрсетіп, олардың кәсіби дамуына жағдай жасайды. Бұл ретте педагогтардың тәжірибе алмасу алаңдарын ұйымдастыру, коучингтер мен семинарлар өткізу маңызды рөл атқарады. Сонымен бірге оқу үдерісін ұйымдастыруда білім беру нәтижелерін бағалаудың заманауи әдістерін қолдану қажет, өйткені олар білім сапасын нақты әрі объективті анықтауға мүмкіндік береді. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар бағалау жүйесін жетілдіру арқылы білім алушылардың жетістіктерін жүйелі түрде бақылап, олардың оқу траекториясын түзетуге ықпал етеді. Мұндай кешенді тәсіл білім сапасын арттырудың тиімділігін қамтамасыз етеді.

Педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетін арттыру білім сапасын қамтамасыз етудің негізгі шарттарының бірі болып табылады, сондықтан оқу жұмысы жөніндегі орынбасар бұл бағытта жүйелі жұмыс жүргізуі қажет. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі олардың пәндік білім деңгейімен ғана емес, оқыту әдістемесін меңгеруімен, оқушылармен тиімді қарым-қатынас орната білуімен және инновациялық технологияларды қолдану қабілетімен анықталады. Осыған байланысты оқу жұмысы жөніндегі орынбасар мұғалімдердің кәсіби дамуын жоспарлап, олардың біліктілігін арттыруға бағытталған іс-шараларды ұйымдастырады. Бұл үдерісте тәжірибелі педагогтардың тәжірибесін тарату, жас мамандарға тәлімгерлік көрсету, шығармашылық топтар құру сияқты әдістер кеңінен қолданылады. Сонымен бірге педагогтардың кәсіби жетістіктерін бағалау және ынталандыру жүйесін қалыптастыру маңызды болып табылады, өйткені бұл олардың жұмысқа деген жауапкершілігін арттырады. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар педагогикалық ұжымда ынтымақтастық атмосферасын қалыптастырып, кәсіби даму мәдениетін дамытуға ықпал етеді. Мұндай жағдайда мұғалімдердің кәсіби өсуі білім сапасының артуына тікелей әсер етеді.

Білім сапасын арттыру үдерісінде мониторинг пен талдау жұмыстары тек бақылау функциясымен шектелмей, білім беру жүйесінің ішкі даму механизмдерін айқындайтын стратегиялық құрал ретінде қарастырылады, өйткені деректерге негізделген басқару қағидаты қазіргі білім беру кеңістігінде шешуші мәнге ие болып отыр. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар осы бағытта сандық және сапалық көрсеткіштерді ұштастыра отырып, білім алушылардың оқу жетістіктерін тек тіркеумен ғана шектелмей, олардың оқу әрекетінің себеп-салдарлық байланыстарын анықтауға бағытталған кешенді талдау жүргізеді. Мұндай талдау барысында білім алушылардың пәндер бойынша үлгерімімен қатар, олардың оқу мотивациясы, танымдық белсенділігі, өзіндік жұмысты орындау деңгейі сияқты факторлар да ескеріледі, бұл өз кезегінде оқу нәтижелерін терең түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар мониторинг үдерісі уақытша кезеңдер бойынша салыстырмалы сипатта ұйымдастырылып, білім алушылардың даму траекториясы ұзақ мерзімді перспективада қарастырылады. Бұл тәсіл білім беру үдерісіндегі кездейсоқ нәтижелер мен жүйелі үрдістерді ажыратуға жағдай жасап, басқарушылық шешімдердің дәлдігін арттырады. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар жинақталған деректерді визуализациялау құралдарын пайдалана отырып, педагогикалық кеңестерде талқылауға ұсынады, бұл ұжымдық талдау мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Нәтижесінде мұғалімдер өз тәжірибесін рефлексиялап, оқыту әдістерін жетілдіруге бағытталған нақты қадамдар жасай алады. Мониторинг нәтижелерінің ашықтығы мен қолжетімділігі педагогикалық ұжымда жауапкершілік деңгейін арттырып, әрбір мұғалімнің жеке нәтижеге ғана емес, жалпы білім сапасына қосқан үлесін бағалауға мүмкіндік береді. Мұндай жағдайда талдау жұмыстары тек есеп беру құралы емес, үздіксіз кәсіби дамудың негізіне айналады. Осылайша жүйелі ұйымдастырылған мониторинг білім беру сапасын арттырудың ішкі резервтерін ашуға бағытталған тиімді басқарушылық тетік ретінде көрінеді.

Мониторинг пен талдау жұмыстарын тиімді жүзеге асыру үшін оқу жұмысы жөніндегі орынбасар ақпараттық-коммуникациялық технологияларды белсенді түрде қолдануы тиіс, өйткені цифрлық құралдар деректерді өңдеудің жеделдігі мен дәлдігін қамтамасыз етеді. Бұл

тұрғыда электрондық журналдар, білім беру платформалары, аналитикалық жүйелер арқылы алынған мәліметтер оқу үдерісінің барлық кезеңдерін қамтитын кешенді база қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осындай жүйеленген деректер қоры негізінде оқу жетістіктерінің тенденциялары анықталып, тәуекел топтарына жататын білім алушыларды ерте кезеңде айқындауға жағдай жасалады. Сонымен қатар оқу жұмысы жөніндегі орынбасар білім алушылардың жетістіктерін болжау мақсатында прогностикалық талдау әдістерін қолдана отырып, олардың болашақтағы нәтижелерін алдын ала анықтауға ұмтылады. Бұл өз кезегінде дер кезінде түзету жұмыстарын жүргізуге және оқыту стратегияларын қайта қарауға мүмкіндік береді. Талдау барысында пәндер арасындағы өзара байланыстар да қарастырылып, пәнаралық қиындықтардың себептері анықталады, бұл кешенді шешімдер қабылдауға негіз болады. Мұғалімдердің жұмыс нәтижелерін салыстырмалы талдау олардың кәсіби қызметіндегі күшті және әлсіз тұстарды айқындап, әдістемелік қолдауды нақты бағытта ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар осындай талдау нәтижелерін негізге ала отырып, педагогтарға арналған жеке даму траекторияларын қалыптастырады. Бұл тәсіл мұғалімдердің кәсіби өсуін жекелендіруге және олардың әлеуетін толық ашуға жағдай жасайды. Нәтижесінде мониторинг пен талдау жұмыстары білім сапасын арттырудың тек құралдары ғана емес, білім беру ұйымының стратегиялық дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторға айналады.

Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында оқу жұмысы жөніндегі орынбасардың қызметі тек ұйымдастырушылық сипатта қалып қоймай, білім беру философиясының өзгеруіне сәйкес жаңа мазмұндық бағыттарға бейімделуі қажет, өйткені қазіргі білім беру парадигмасы оқушыны білім алудың белсенді субъектісі ретінде қарастырады. Осыған байланысты оқу үдерісін жобалау барысында оқушылардың жеке білім алу қажеттіліктері мен қабілеттерін ескеретін икемді оқу ортасын қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар мұғалімдердің оқу тапсырмаларын құрастыруда жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған әдістерді қолдануын қадағалап, олардың мазмұндық сапасын арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар білім беру мазмұнының өмірмен байланысын күшейту мақсатында практикалық бағыттағы тапсырмалар мен жобалық жұмыстардың үлесін арттыру қажеттілігі туындайды. Бұл білім алушылардың алған білімін нақты жағдайларда қолдану қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар оқу үдерісінде кері байланысты ұйымдастырудың тиімді тәсілдерін енгізу арқылы оқушылардың оқу нәтижелерін үздіксіз жетілдіруге жағдай жасайды. Мұндай жағдайда бағалау үдерісі тек қорытынды нәтиже ретінде емес, оқытуды жетілдіру құралы ретінде қарастырылады. Сонымен бірге оқу мазмұнын жаңарту мұғалімдердің әдістемелік мәдениетін арттыруды талап етеді, өйткені жаңа мазмұнды тиімді меңгерту үшін дәстүрлі әдістер жеткіліксіз болуы мүмкін. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар осы бағытта мұғалімдердің шығармашылық ізденісін қолдап, олардың инновациялық бастамаларын ынталандырады. Нәтижесінде білім беру мазмұнын жаңарту үдерісі жүйелі сипат алып, білім сапасының артуына нақты әсер етеді.

Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында оқу жұмысы жөніндегі орынбасардың қызметі стратегиялық жоспарлау мен нәтижеге бағдарланған басқару қағидаттарына негізделуі тиіс, өйткені білім беру ұйымының табысты дамуы алдын ала айқындалған мақсаттар мен көрсеткіштерге байланысты болады. Бұл тұрғыда оқу үдерісінің әрбір кезеңі нақты нәтижелермен өлшеніп, олардың орындалу деңгейі тұрақты түрде бағаланып отырады. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар білім беру нәтижелерін халықаралық стандарттармен салыстыра отырып, мектептің даму бағытын айқындайды және оны жүзеге асыруға бағытталған нақты іс-шаралар жоспарын әзірлейді. Сонымен қатар білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында ата-аналармен және қоғаммен өзара әрекеттестікті күшейту қажеттілігі туындайды, өйткені білім сапасы тек мектептің ішкі ресурстарына ғана емес, сыртқы әлеуметтік ортаға да тәуелді. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар осы бағытта ата-аналар қауымдастығымен тиімді коммуникация орнатып, олардың білім беру үдерісіне белсенді

қатысуына жағдай жасайды. Бұл өз кезегінде оқушылардың оқу жетістіктеріне оң әсер етеді. Сонымен бірге оқу үдерісін ұйымдастыруда инклюзивті білім беру қағидаттарын ескеру маңызды болып табылады, өйткені әрбір оқушының сапалы білім алуға құқығы қамтамасыз етілуі тиіс. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасар осы бағытта тең білім беру мүмкіндіктерін қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды үйлестіреді. Мұндай кешенді және жүйелі қызмет білім беру мазмұнын жаңартудың тиімді жүзеге асуына мүмкіндік береді. Нәтижесінде білім беру ұйымы заманауи талаптарға жауап беретін, сапалы білім беруді қамтамасыз ететін ашық және икемді жүйеге айналады.

Қорыта айтқанда, білім сапасын арттыру директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасары қызметінің басты бағыты ретінде қарастырылып, оның кәсіби құзыреттілігі мен басқарушылық қабілеттері білім беру ұйымының нәтижелілігіне тікелей әсер етеді. Оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру, педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетін арттыру, мониторинг пен талдау жұмыстарын жүйелі жүргізу білім сапасын қамтамасыз етудің негізгі факторлары болып табылады. Оқу жұмысы жөніндегі орынбасардың қызметі ғылыми негізделген, жүйелі және мақсатты түрде ұйымдастырылған жағдайда ғана білім беру нәтижелері жоғары деңгейге көтеріледі. Бұл өз кезегінде қоғамның сапалы білімге деген сұранысын қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ильясова, Г. О. Оқыту сапасын арттыруда білімді бақылау мен бағалаудың маңызы / Г. О. Ильясова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 7 (297). — С. 335-337.
2. Прмаханова, А. Х. Оқу-тәрбие процесіне шағын зерттеу жүргізу арқылы білім беру сапасын басқаруды жетілдіру / А. Х. Прмаханова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 9.1 (299.1). — С. 27-28.
3. Болотов В.А., Вальдман И.А., Ковалева Г.С., Пинская М.А. Система оценки качества образования: современное состояние и перспективы развития. – М.: Университетская книга, 2019. – 240 с.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ – ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАМЕСТИТЕЛЯ ДИРЕКТОРА ПО УЧЕБНОЙ РАБОТЕ

Аннотация. В статье рассматриваются приоритетные направления деятельности заместителя директора по учебной работе в обеспечении качества образования. Научно анализируются вопросы эффективной организации учебного процесса в образовательной организации, развития профессионального потенциала педагогического коллектива, совершенствования мониторинга и аналитической деятельности, а также особенности управленческой деятельности в условиях обновления содержания образования. Кроме того, раскрываются вопросы стратегического планирования, внедрения инновационных педагогических технологий, использования цифровых инструментов и управления, ориентированного на результат, способствующих повышению качества образования. В ходе исследования обосновывается, что профессиональная компетентность и управленческая деятельность заместителя директора по учебной работе являются важными факторами повышения эффективности образовательной организации и учебных достижений обучающихся. В статье определены теоретические и практические аспекты управленческой деятельности, направленной на обеспечение качества образования, и показана её значимость в современных условиях развития образования.

Ключевые слова: качество образования, заместитель директора по учебной работе, управление образовательной организацией, учебный процесс, педагогическое лидерство, профессиональная компетентность, мониторинг, анализ, инновационные технологии.

Мусатаева Индира Омурбековна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
«Мектеп жасына дейінгі шағын орталығы бар Лепсі орта мектебі» КММ
Жетісу облысы, Алакөл ауданы, Лепсі ауылы

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: мақалада қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің ғылыми-әдіснамалық негіздері қарастырылады. Когнитивтік лингвистика, дискурс-талдау, цифрлық гуманитаристика, медиасауаттылық және жасанды интеллект технологияларын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар flipped classroom, storytelling, жобалық оқыту және эмоциялық интеллектіні дамыту тәсілдерінің оқушылардың функционалдық сауаттылығына әсері сипатталады. Мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық технологияларды, пәнаралық интеграцияны және инновациялық педагогикалық модельдерді қолданудың тиімділігі ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Кілт сөздер: қазақ тілі, қазақ әдебиеті, заманауи әдіс-тәсілдер, когнитивтік лингвистика, цифрлық гуманитаристика, дискурс-талдау, медиасауаттылық, жасанды интеллект, storytelling, flipped classroom.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі түбегейлі өзгерістер оқыту процесіне жаңа талаптар қойып отыр. XXI ғасырдағы жаһандану, цифрландыру және ақпараттық қоғамның қарқынды дамуы білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқыту әдістемесін де қайта қарастыру қажеттілігін туындатты. Осы тұрғыдан алғанда қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда қолданылатын заманауи әдіс-тәсілдердің маңызы ерекше. Себебі бұл пән тек тілдік білім берумен шектелмей, оқушылардың ұлттық дүниетанымын, рухани құндылықтарын, мәдени сәйкестігін және коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыратын негізгі гуманитарлық пәндердің бірі болып табылады. Сондықтан қазіргі кезеңде мұғалімнің басты мақсаты – оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өзіндік ойы қалыптасқан, сыни тұрғыдан талдай алатын, тілдік қатысымға еркін түсетін тұлға ретінде тәрбиелеу.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің негізінде конструктивистік оқыту теориясы жатыр. Бұл теория бойынша білім дайын күйінде берілмейді, керісінше оқушының белсенді танымдық әрекеті арқылы қалыптасады. Мұндай тәсіл оқушының сабаққа белсенді қатысуына, өз пікірін дәлелдеуге, шығармашылық ізденіске түсуіне мүмкіндік береді. Әсіресе қазақ әдебиеті сабақтарында көркем мәтінді талдау барысында оқушылардың интерпретациялық ойлау қабілеті дамиды. Олар шығармадағы авторлық идеяны анықтап қана қоймай, өз көзқарасын қалыптастырып, кейіпкерлер әрекетіне сыни баға беруге үйренеді.

Соңғы жылдары кеңінен қолданылып жүрген әдістердің бірі – сыни тұрғыдан ойлау технологиясы. Бұл технология оқушылардың ақпаратты талдау, салыстыру, жүйелеу және қорытынды жасау қабілеттерін дамытуға бағытталған. «INSERT», «RAFT», «Болжау», «Венн диаграммасы», «Кубизм», «ДЖИГСО» сияқты стратегиялар оқушылардың мәтінмен терең жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Мысалы, әдеби шығарманы талдау кезінде кейіпкерлердің мінезін салыстыру немесе тарихи контексті анықтау оқушылардың аналитикалық ойлауын жетілдіреді. Мұндай жұмыстар оқушылардың тек есте сақтау қабілетін емес, жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын қалыптастырады.

Қазақ тілі сабақтарында коммуникативтік әдістің рөлі ерекше. Қазіргі әдістемеде тіл үйретудің басты мақсаты – оқушының қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту. Сондықтан сабақ барысында диалогтік оқыту, пікірталас, рөлдік ойындар, дебат және топтық жұмыс сияқты әдістер белсенді қолданылады. Бұл тәсілдер оқушылардың ауызша сөйлеу дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, олардың әлеуметтік және эмоционалдық құзыреттілігін де дамытады.

Әсіресе топтық талқылаулар оқушылардың бір-бірімен пікір алмасуына, өз ойын дәлелді жеткізуіне ықпал етеді.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологияларды қолдану қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудың ажырамас бөлігіне айналды. Интерактивті платформалар, онлайн тапсырмалар, мультимедиалық материалдар және цифрлық кітапханалар оқыту процесінің сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Әдеби шығармаларды бейнефрагменттер, подкасттар және анимациялық контент арқылы түсіндіру оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар электронды платформалар оқушылардың жеке оқу траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект технологияларының дамуы қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту әдістемесіне де жаңа мүмкіндіктер әкелуде. AI негізіндегі платформалар мәтінді автоматты талдау, орфографиялық және стилистикалық қателерді анықтау, жеке тапсырмалар ұсыну сияқты қызметтер атқара алады. Бұл оқушылардың өзіндік жұмысын жетілдіруге көмектеседі. Сонымен қатар жасанды интеллект арқылы әдеби мәтіндерді жанрлық, стильдік тұрғыдан талдау мүмкіндігі оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Қазақ әдебиетін оқытуда storytelling әдісі де тиімді нәтижелер береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар оқиғаларды эмоционалдық тұрғыдан қабылдап, мәтіннің мазмұнын терең түсінеді. Әсіресе тарихи шығармаларды немесе эпостық жырларды оқыту барысында storytelling әдісі оқушылардың ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырады. Мұндай тәсіл әдебиетті құрғақ теория емес, тірі мәдени құбылыс ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Заманауи әдіс-тәсілдердің ішінде жобалық оқыту ерекше орын алады. Бұл әдіс барысында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша зерттеу жүргізіп, нәтижесін шығармашылық формада ұсынады. Мысалы, «Абай поэзиясындағы адамгершілік идеялары» немесе «Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтар» тақырыптарындағы жобалар оқушылардың зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар жобалық жұмыстар ақпараттық ізденіс, презентация жасау және топпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады.

Нейропедагогикалық зерттеулер оқу процесінде эмоциялық фактордың маңызды екенін көрсетеді. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында эмоциялық интеллектіні дамытуға бағытталған әдістерді қолдану маңызды. Әдеби кейіпкерлердің сезімін талдау, драмалық қойылымдар ұйымдастыру және шығармашылық жазба жұмыстары оқушылардың эмпатиясын және эмоциялық сезімталдығын дамытады. Бұл әсіресе жасөспірімдердің тұлғалық қалыптасуында маңызды рөл атқарады.

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту қағидалары да маңызды орын алады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында дифференциацияланған тапсырмалар, визуалды материалдар және адаптивті әдістер қолдану арқылы әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың оқу процесіне толық қатысуына жағдай жасалады. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалауына және оқу мотивациясына оң әсер етеді.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің тағы бір маңызды бағыты – медиасауаттылықты дамыту. Қазіргі ақпараттық қоғамда оқушылар тек көркем мәтіндерді ғана емес, медиа мәтіндерді де сыни тұрғыдан талдай білуі тиіс. Жарнама, әлеуметтік желі мәтіндері, блогтар мен жаңалықтарды талдау оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастырады. Бұл олардың жалған ақпаратты ажыратып, ақпаратты саналы түрде қабылдауына көмектеседі.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы жаңа бағыттардың бірі – когнитивтік лингвистика элементтерін енгізу. Бұл тәсіл тілдік құбылыстарды тек грамматикалық ереже ретінде емес, адамның ойлау жүйесімен, мәдени тәжірибесімен және дүниетанымымен байланыстыра қарастыруға негізделеді. Мысалы, тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдерді оқыту барысында олардың ұлттық санадағы концептуалдық мәнін түсіндіру оқушылардың тілдік әрі мәдени танымын кеңейтеді. Бұл әдіс оқушылардың тілді механикалық түрде емес, мағыналық және мәдени жүйе ретінде қабылдауына ықпал етеді.

Қазіргі әдебиет сабақтарында кеңінен қолданылып жүрген инновациялық бағыттардың бірі – дискурс-талдау әдісі. Бұл тәсіл арқылы оқушылар мәтінді тек мазмұндық деңгейде ғана емес, әлеуметтік, мәдени және тарихи контекст тұрғысынан талдайды. Әдеби шығармадағы тілдік құрылымдар, авторлық позиция, идеологиялық астар және коммуникативтік мақсаттар қарастырылады. Мұндай талдау оқушылардың интерпретациялық ойлауын дамытып, мәтіннің астарлы мағынасын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Соңғы жылдары қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық гуманитаристика (Digital Humanities) элементтерін қолдану өзекті бағытқа айналып келеді. Бұл тәсіл әдеби мәтіндерді цифрлық технологиялар арқылы зерттеуге негізделеді. Мысалы, оқушылар белгілі бір автордың шығармаларындағы жиі қолданылатын сөздерді анықтап, олардың тақырыптық ерекшеліктерін талдай алады. Мұндай жұмыстар мәтіндік аналитика мен тілдік статистиканы қолдануға мүмкіндік береді. Бұл әдіс әдебиетті заманауи технологиямен байланыстырып, оқушылардың цифрлық құзыреттілігін арттырады.

Қазақ тілі сабақтарында академиялық жазылым мәдениетін қалыптастыру да ерекше маңызға ие болып отыр. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушы тек эссе жазып қана қоймай, өз ойын ғылыми стильде дәлелдей алуы қажет. Сондықтан сабақ барысында аргументация, дереккөздермен жұмыс, құрылымдық жазылым және аналитикалық мәтін құрастыру дағдыларына ерекше көңіл бөлінеді. Бұл оқушылардың жоғары оқу орнына дайындалуына және ғылыми коммуникация мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Заманауи педагогикада әдебиетті оқытуда эмоциялық интеллектіні дамыту технологиялары кеңінен қолданылады. Әдеби шығармадағы кейіпкерлердің психологиялық күйін талдау, олардың эмоциялық тәжірибесін түсіну және сол жағдайға өзін қоя білу оқушылардың эмпатиялық қабілетін арттырады. Нейропсихологиялық зерттеулер эмоциялық қабылдау арқылы алынған ақпараттың есте ұзақ сақталатынын дәлелдейді. Сондықтан драматизация, рөлдік ойындар және әдеби импровизация сабақтың тиімділігін арттыратын маңызды құралдарға айналуда.

Қазіргі қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында подкаст және медиаконтент жасау әдістері де белсенді енгізілуде. Оқушылар әдеби шығарма бойынша бейнеролик, подкаст немесе сұхбат формасында контент әзірлеу арқылы өз білімін шығармашылық түрде көрсетеді. Бұл тәсіл олардың медиасауаттылығын, сөйлеу мәдениетін және цифрлық коммуникация дағдыларын дамытады. Сонымен қатар мұндай жұмыстар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, білімді тәжірибелік әрекетпен ұштастырады.

Инновациялық әдістердің ішінде flipped classroom (аударылған сынып) технологиясы ерекше орын алады. Бұл модель бойынша оқушылар жаңа тақырыпты алдын ала бейнематериал немесе электронды ресурс арқылы меңгеріп келеді, ал сабақ барысында талдау, пікірталас және тәжірибелік жұмыстар орындалады. Мұндай тәсіл сабақ уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді және оқушылардың дербес оқу дағдысын қалыптастырады.

Қазақ әдебиетін оқытуда мәдениетаралық коммуникация тәсілдері де маңызды бағыттардың бірі болып отыр. Әлем әдебиетімен салыстырмалы талдау жүргізу арқылы оқушылар қазақ әдебиетінің ұлттық ерекшелігін терең түсінеді. Мысалы, Абай шығармаларын шығыс және батыс философиясымен байланыстыра талдау оқушылардың дүниетанымын кеңейтеді және мәдениаралық түсіністікті қалыптастырады.

Қазіргі кезеңде жасанды интеллект технологияларының дамуы әдебиеттану мен тіл білімінде де жаңа мүмкіндіктер ашуда. AI құралдары мәтіндердің стильдік ерекшелігін талдауға, автоматты түрде мазмұндама құрастыруға және тілдік қателерді анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқушылар жасанды интеллект көмегімен әдеби шығармалардың түрлі интерпретацияларын салыстырып, сыни талдау жүргізе алады. Бұл олардың аналитикалық және зерттеушілік қабілетін күшейтеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында STEAM және пәнаралық интеграция элементтерін қолдану да тиімді нәтиже береді. Әдеби мәтіндерді тарих, музыка, өнер және психология пәндерімен байланыстыра оқыту оқушылардың кешенді ойлауын дамытады. Мысалы, тарихи

романдарды оқыту барысында сол дәуірдің тарихи оқиғаларын, музыкасын және мәдениетін бірге қарастыру әдеби шығарманы терең түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдер оқушылардың тілдік құзыреттілігін ғана емес, олардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін, зерттеушілік мәдениетін және ұлттық дүниетанымын дамытуда маңызды рөл атқарады. Цифрлық технологиялар, жобалық оқыту, коммуникативтік әдіс, сыни тұрғыдан ойлау стратегиялары және жасанды интеллект құралдары үйлесімді қолданылған жағдайда ғана оқу процесі тиімді әрі нәтижелі болады. Мұндай тәсілдер қазіргі қоғам талаптарына бейімделген, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін және ақпараттық кеңістікте еркін әрекет ететін тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 2021. – 312 б.
2. Құлмағамбетова Б. Қазақ тілін оқыту методикасы. – Алматы: Мектеп, 2021. – 256 б.
3. Әбдікәрімова Т. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2022. – 320 б.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М.: Юрайт, 2021. – 512 с.
5. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 416 с.
6. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2021. – 272 с.

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПУТИ ПРЕПОДАВАНИЯ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: в статье рассматриваются научно-методологические основы современных методов и подходов в преподавании казахского языка и литературы. Анализируются педагогические возможности применения когнитивной лингвистики, дискурс-анализа, цифровой гуманитаристики, медиаграмотности и технологий искусственного интеллекта. Кроме того, описывается влияние таких подходов, как flipped classroom, storytelling, проектное обучение и развитие эмоционального интеллекта, на формирование функциональной грамотности обучающихся. В статье научно обосновывается эффективность использования цифровых технологий, межпредметной интеграции и инновационных педагогических моделей на уроках казахского языка и литературы.

Ключевые слова: казахский язык, казахская литература, современные методы и подходы, когнитивная лингвистика, цифровая гуманитаристика, дискурс-анализ, медиаграмотность, искусственный интеллект, storytelling, flipped classroom.

Байдиллаева Маржан Нурмановна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Түркістан облысы Түркістан қаласы

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІ

Аннотация: мақалада қазіргі білім беру кеңістігіндегі қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің жаңа бейнесі, кәсіби құзыреттілігі, шығармашылық ізденісі және жаңашыл педагогикалық көзқарастары қарастырылады. Жаңа дәуір ұстазының оқушыны тек білім алушы ретінде емес, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, сыни ойлайтын, өз ойын еркін жеткізе алатын тұлға ретінде қалыптастырудағы рөлі талданады. Сонымен қатар қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық технологияларды, жобалық оқытуды, функционалдық сауаттылықты, мәтінмен жұмыстың заманауи тәсілдерін және оқушыға бағытталған әдістерді қолданудың тиімді жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: жаңа дәуір ұстазы, қазақ тілі мен әдебиеті, жаңашыл көзқарас, функционалдық сауаттылық, цифрлық білім, ұлттық құндылық, сыни ойлау, оқушыға бағытталған оқыту, шығармашылық, инновациялық әдістер.

Қазіргі қоғамдағы өзгерістер білім беру жүйесіне де түбегейлі жаңару қажеттігін алып келді. Ақпарат ағыны шексіз, технология күн сайын дамып отырған кезеңде мұғалімнің қызметі де бұрынғыдан мүлде өзгеше сипатқа ие болды. Егер өткен дәуірде ұстаздың басты міндеті білімді дайын күйінде жеткізу болса, бүгінгі күні мұғалім оқушының ізденісіне бағыт беретін, оның қабілетін ашатын, тұлғалық дамуына ықпал ететін көшбасшыға айналды. Әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің жауапкершілігі ерекше. Себебі бұл пән тек грамматика мен көркем шығарманы үйретіп қана қоймай, ұлттың рухани болмысын, дүниетанымын, тіл мәдениетін, сөз құдіретін, тарихи жадын ұрпақ санасына сіңіреді.

Жаңа дәуір ұстазы дегеніміз – өзгерістен қорықпайтын, үнемі ізденетін, жаңа технологияны еркін меңгерген, ұлттық құндылық пен әлемдік тәжірибені ұштастыра алатын кәсіби маман. Мұндай мұғалім үшін сабақ – тек оқу бағдарламасын орындау емес, оқушыны өмірге бейімдеу алаңы. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі әрбір сабақта оқушыны өз ойын анық жеткізуге, әдеби мәтінді терең түсінуге, пікір айтуға, дәлелдеуге, салыстыруға, шығармашылықпен жұмыс істеуге жетелеуі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі ұстаздың рөлі оқулықтағы ақпаратпен шектелмейді. Ол – ұйымдастырушы, кеңесші, бағыттаушы, зерттеуші және шабыттандырушы тұлға.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәніндегі жаңашыл көзқарастың негізгі өзегі – оқушы тұлғасына бағдарлану. Бүгінгі сабақта басты орында мұғалім емес, оқушы болуы керек. Мұғалім дайын білімді хабарлаушы емес, оқушының өздігінен білім алуына жағдай жасаушы болуы тиіс. Бұл қағида әсіресе тіл мен әдебиет сабақтарында маңызды. Себебі оқушы тілдік нормаларды да, әдеби туындының мазмұнын да өз бетінше талдау, салыстыру, қорытынды жасау арқылы терең меңгереді. Сондықтан жаңа дәуір ұстазы дәстүрлі дәріс пен жаттауға негізделген әдістерден гөрі, зерттеуге, талқылауға, шығармашылыққа негізделген оқыту тәсілдерін басым қолдануы қажет.

Қазіргі қазақ тілі сабағы тек ережені жаттататын пән ретінде қабылданбауы тиіс. Ол – өмірмен тікелей байланысты, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыратын, функционалдық сауаттылықты дамытатын пән. Жаңашыл мұғалім тілдік білімді күнделікті өмірлік жағдаяттармен байланыстырады. Мысалы, оқушыларға ресми хат жазу, өтініш құрастыру, әлеуметтік желідегі мәтіннің тілдік ерекшелігін талдау, жарнама мәтінін құрастыру, сұхбат жүргізу сияқты практикалық тапсырмалар беру арқылы олардың тілдік құзыреттілігін дамытады. Мұндай тапсырмалар оқушыға қазақ тілінің тек пән емес, өмірлік қажеттілік екенін сезіндіреді.

Қазақ әдебиеті сабағындағы жаңашыл көзқарас та мазмұндық тұрғыдан терең өзгерісті талап етеді. Әдеби шығарма бұрынғыдай тек мазмұнын айтып беру немесе кейіпкерлерді сипаттаумен шектелмеуі керек. Бүгінгі әдебиет сабағында оқушы шығармадағы мәселені қазіргі өмірмен байланыстырып, автор көзқарасын талдап, өз пікірін дәлелдеуге үйренуі тиіс. Мысалы, Абайдың қара сөздерін, Мұхтар Әуезовтің шығармаларын немесе қазіргі ақын-жазушылардың туындыларын оқыту барысында оқушыларға «Бұл шығармадағы мәселе қазіргі қоғамда бар ма?», «Кейіпкердің орнында болсаң не істер едің?», «Автор айтқан ойдың бүгінгі жастар үшін маңызы қандай?» деген сұрақтар қою тиімді. Бұл әдіс әдебиетті тек өткеннің мұрасы емес, бүгінгі өмірмен сабақтас құндылық ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Жаңа дәуір ұстазы сабақ барысында сыни ойлау технологиясын кеңінен қолдануы қажет. Сыни ойлау – оқушының ақпаратты талдау, салыстыру, дәлелдеу, өз пікірін негіздеу қабілетін дамытатын маңызды дағды. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында бұл технологияны қолдану үшін пікірталас, эссе, Венн диаграммасы, INSERT, «RAFT», «Автор орындығы», «Бес жолды өлең», «Т кестесі» сияқты әдістер тиімді нәтиже береді. Мысалы, әдеби шығарма бойынша оқушылар екі түрлі көзқарасты салыстырып, кейіпкер әрекетіне баға береді немесе белгілі бір мәселе төңірегінде дәлелді пікір айтады. Мұндай жұмыстар олардың сөздік қорын молайтып қана қоймай, ойлау мәдениетін қалыптастырады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда цифрлық технологияларды пайдалану – жаңа дәуір ұстазының басты ерекшеліктерінің бірі. Қазіргі оқушы ақпаратты визуалды және интерактивті түрде қабылдауға бейім. Сондықтан мұғалім сабақта бейнесабақтар, интерактивті тапсырмалар, онлайн тесттер, электронды платформалар, цифрлық презентациялар, виртуалды кітапханалар мен әдеби подкасттарды қолдануы қажет. Мысалы, әдеби шығарма бойынша бейнеанализ жасау, Kahoot немесе Quizizz платформасында тілдік тапсырмалар орындау, Padlet тақтасында шығармашылық ой бөлісу, Canva арқылы әдеби кейіпкердің портретін жасау оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде цифрлық ортада мәтінмен жұмыс жасаудың да маңызы артып келеді. Қазіргі оқушы қағаз мәтіннен бөлек, электронды мәтінмен де жұмыс істей алуы тиіс. Жаңашыл мұғалім оқушыларға интернеттегі мәтіндердің сенімділігін анықтау, ақпаратты сұрыптау, мәтінді ықшамдау, негізгі ойды бөліп көрсету, жалған ақпарат пен шынайы ақпаратты ажырату сияқты тапсырмалар береді. Бұл – функционалдық сауаттылықтың жаңа деңгейі. Себебі XXI ғасырда мәтінді оқу ғана емес, оны сыни тұрғыдан қабылдау қабілеті де маңызды.

Жобалық оқыту технологиясы қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде ерекше мүмкіндік береді. Жобалық жұмыс барысында оқушы тек ақпаратты жаттамайды, оны іздейді, талдайды, өңдейді және өз өнімін ұсынады. Мысалы, «Менің өлкемнің ақындары», «Қазақ әдебиетіндегі әйел бейнесі», «Әлеуметтік желідегі қазақ тілінің қолданысы», «Қазіргі жастар тілі және әдеби норма» сияқты жобалар оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамытады. Сонымен қатар мұндай жұмыстар оқушының сөйлеу мәдениетін, топпен жұмыс жасау дағдысын және өз ойын көпшілік алдында жеткізу қабілетін қалыптастырады.

Жаңа дәуір ұстазы үшін ұлттық құндылықтарды заманауи тәсілмен жеткізу маңызды. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні – ұлттық тәрбиенің негізгі арнасы. Алайда қазіргі оқушыға құндылықтарды бұрынғыдай тек насихаттау арқылы жеткізу жеткіліксіз. Мұғалім ұлттық идеяны өмірмен, оқушының ішкі дүниесімен байланыстыра білуі тиіс. Мысалы, мақал-мәтелдерді қазіргі өмірмен байланыстырып талдау, шешендік сөздерді коммуникация мәдениетімен ұштастыру, батырлар жырын қазіргі патриотизм ұғымымен салыстыру, ұлттық әдебиетті әлемдік әдебиетпен қатар қарастыру – жаңашыл көзқарастың көрінісі.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің кәсіби дамуы да жаңа сипат алуда. Бүгінгі ұстаз тек сабақ беруші ғана емес, үздіксіз үйренуші тұлға болуы тиіс. Ол жаңа әдістемелерді меңгеріп, кәсіби қауымдастықтармен байланыс орнатып, тәжірибе алмасып, вебинарлар мен курстарға қатысып отыруы қажет. Әсіресе Lesson Study, Action Research, рефлексия, авторлық

бағдарлама жасау, әдістемелік блог жүргізу сияқты қызмет түрлері мұғалімнің кәсіби әлеуетін арттырады. Мұндай ұстаз өзінің тәжірибесін өзгелермен бөлісіп қана қоймай, үнемі ізденіс үстінде болады.

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту мәселесі де өзекті. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі әртүрлі деңгейдегі оқушылармен жұмыс істей алуы керек. Кейбір оқушылар әдеби мәтінді тез қабылдаса, енді бірі сөйлеуде немесе жазуда қиындық көруі мүмкін. Жаңашыл ұстаз мұндай жағдайда сараланған тапсырмалар ұсынады, визуалды материалдарды қолданады, жұптық және топтық жұмысты ұйымдастырады, әр баланың ерекшелігін ескереді. Бұл – оқушыға бағытталған білім берудің нақты көрінісі.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде бағалау жүйесіне де жаңа көзқарас қажет. Дәстүрлі баға қоюдан бөлек, қалыптастырушы бағалау, өзін-өзі бағалау, өзара бағалау әдістерін қолдану оқушының жауапкершілігін арттырады. Мысалы, оқушы эссе жазғаннан кейін арнайы критерий арқылы өз жұмысын бағалайды немесе сыныптасының жұмысына пікір береді. Бұл тәсіл оқушыны тек нәтижеге емес, оқу үдерісіне жауапкершілікпен қарауға үйретеді.

Жаңа дәуір ұстазы үшін ең басты құндылық – оқушының жүрегіне жол табу. Тіл мен әдебиет пәні ерекше сезімді, ішкі дүниені, адамгершілікті талап етеді. Сондықтан мұғалімнің өз сөзі, қарым-қатынасы, мәдениеті, кітапқа деген сүйіспеншілігі оқушыға тікелей әсер етеді. Егер мұғалім әдебиетті өзі сүйіп оқыса, тілдің байлығын құрметтесе, оқушы да соған ұмтылады. Ұстаздың тұлғасы – ең күшті тәрбиелік құрал.

Бүгінгі таңда қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі тек пән маманы ғана емес, рухани көшбасшы болуы тиіс. Ол оқушыға ұлттық рухты, ана тіліне деген құрметті, сөз мәдениетін, эстетикалық талғамды, еркін ойлау мен азаматтық ұстанымды қалыптастырады. Мұндай ұстаз тәрбиелеген ұрпақ өз ойын анық жеткізе алатын, ұлттық тамырынан ажырамаған, заман талабына бейім тұлға болып өседі.

Осылайша, жаңа дәуір ұстазы – уақытпен бірге жаңаратын, бірақ ұлттық негізден ажырамайтын тұлға. Қазақ тілі мен әдебиеті пәніндегі жаңашыл көзқарас оқыту мазмұнын ғана емес, мұғалімнің рөлін, сабақтың құрылымын, оқушының орнын өзгертеді. Болашақтың мектебі – оқушыны ойлауға, сөйлеуге, сезінуге, талдауға және өз пікірін еркін айтуға үйрететін мектеп. Ал мұндай мектептің жүрегі – жаңашыл, ізденімпаз, кәсіби шебер ұстаз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2020.
3. Құсайынов А. Қазіргі сабақ: теориясы мен тәжірибесі. – Алматы: Рауан, 2019.
4. Әбдіғапбарова Ұ. Құзыреттілікке негізделген білім беру. – Алматы, 2018.
5. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі мен технологиясы. – Алматы: Мектеп, 2015.
6. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 2017.

Муратова Айгерим Бегалиевна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
«Қызылорда облысының білім басқармасының Қызылорда қаласы бойынша білім бөлімінің
«Сақтапберген Әлжіков атындағы №144 орта мектебі» КММ

СӨЗ ӨНЕРІ МЕН МӘДЕНИЕТІ, ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

Авторлық бағдарлама

Түсінік хат

Бұл авторлық бағдарлама 6-сынып оқушыларына қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына негізделген.

Сөз мәдениетін меңгеруде басты міндеттердің бірі – оқушының бойында ұлттық ділді қалыптастыру болып саналады. Өйткені сөз сөйлеуді өнер тұтқан халқымыздың барлық ой-түйіндері оның шынайы халықтық болмысымен тікелей байланысты.

Оқу сауаттылығы – оқушының жазбаша мәтіндерді ұғына оқу қабілеттілігі және оларға рефлексия, олардың мазмұнын өз мақсаттарына қол жеткізу үшін қолдануы, білімдері мен дағдыларын қоғамның белсенді өміріне араласуы үшін дамытуы. Қазіргі уақытта оқушының бойындағы функционалдық сауаттылығы пен өмірге қажетті құзырлылықтар жиынтығын дамытуға басты назар аударылады.

Бұл бағдарламаны мұғалімдер 6-сыныптарында аптасына 1 сағат, жылына 36 сағат пайдалана алады.

Курс бағдарламасының өзектілігі: Сөз мәдениеті оқушының өзіндік көзқарасының қалыптасуына, сол көзқарасы мен ой-тұжырымдарын барлық уақытта мәдениетті жеткізе алуына, өмір жағдаяттарында өзіндік пайымдауларын шеберлікпен айта алуына негізделеді. Сөз мәдениетіне қойылатын талаптар оқушының терең мазмұнды, жүйелі, дәйекті, мәнді сөйлей алу қабілетін ашу міндеттерімен ұштасады. Сондықтан бұл бағдарлама оқушылардың ауызша-жазбаша тілін дамытуға көмек көрсетеді. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мақсатында жаңартылған білім беру мазмұнына сәи кес тиімді әдіс-тәсілдер, шығармашылық тапсырмалар берілген. Сонымен қатар бұл бағдарламаны мұғалімдер қазақ тілі мен әдебиетін тереңдете үи ренгісі келген оқушылар үшін де паи далана алады.

Курстың негізгі мақсаты: оқушыларды еркін әрі мәдениетті сөйлеуге, сауатты жазуға, айтайын деген ойды дәл жеткізуге баулу, қазақ тілінің шексіз мол мүмкіндіктері мен сарқылмас байлығын дұрыс пайдалана білуге дағдыландыру, әдемі әрі әуенді, үйлесімді әрі ұйқасымды сөйлеудің, жазудың үлкен өнер екенін көңіліне ұялату, ұғындыру. Рухани дүниесін кеңейту, ақыл-ойы мен ұлттық сана-сезімін дамытуға ықпал ету.

Курстың міндеті:

- оқушылардың танымдық деңгейін көтеру;
- оқушылардың оқу дағдысын қалыптастыру және жетілдіру;
- ойлау белсенділігін, ой-өрісін дамыту; өзіндік ой-пікірін айта білуге баулу;
- оқушылардың ғылыми-ізденіс жұмыстарына деген қызығушылығын арттыру.
- ауызекі және жазба тілде байланыстырып сөйлеуін (ойын еркін жеткізу, сауатты да мәнді жаза білу) дамыту;
- оқушылардың бойына ізгілік пен имандылық, адалдық пен мейірімділік сияқты адамгершілік қасиеттерді дарыту.

Оқушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар:

- қазақ тілінде еркін қарым-қатынас жасауға дағдыландыру;
- сөздіктің көмегімен көркем шығармалардан үзінділер оқып, мазмұны бойынша талдау жасау;
- сауатты оқу, жазу, есте сақтау, қисынды ойлау қабілеттерін дамыту;
- сөздерден сөз тіркесін, сөз тіркесінен сөйлем құрастыра алу керек;
- мәтіндегі сөйлемдерді айтылу мақсатына қарай ажырата алу керек;

- мәтін қандай тәсілмен жазылғанын ажырата алу керек; Күтілетін нәтиже:

Оқушылар кез келген ортада сөйлеу мәдениетінің ерекшелігін, маңыздылығын ұғынып, шебер, әдеби тілде сөйлеуге жаттығады.

Би – шешендердің сөздерін талдап, оқу арқылы жаңа ұғымдармен танысады.

Мақал-мәтелдерді орынды қолдана отырып, берілген қысқаша мәтінді өз ойымен жалғастыра білуді үйренеді.

Сөздерді мақсатқа, негізгі ойға, мазмұнға сәйкес өз бетінше талдап қолдана алады.

Шығармашылық қабілеті мен танымдық ой-өрісі шыңдалып, дамиды, өзіндік ой қорытуға, ойын әдеби тілмен өрнектей білуге дағдыланады.

Әйгілі ғұламалардың қанатты сөздердің мән-мағынасын түсініп, бойына ұлттық тәрбиені сіңіреді.

Жаттығулар мен тапсырмалар орындау барысында түрлі әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы логикалық ойлауы дамиды.

Сыныпта топтық жұмыстар орындау арқылы, топпен іс-әрекетте тәрбиеленеді.

6-сынып оқушыларының білімі мен біліктілігіне қойылатын талаптар:

Оқушылар нені білу керек:

- қазақ тіл білімінің салалары бойынша барлық ережелерді;
- білгенін практика жүзінде іске асыра алуды;
- талдау машығының жоғары болуы;
- орфографиялық заңдылықтарды терең меңгеру;
- салыстыра алу қабілетінің басым болуы.

Оқушылар нені үйрену керек:

- тіліміздің өзіндік заңдылықтарын өз жұмыстарында сауатты қолдану;
- грамматикалық ережелер негізінде мәтінмен жұмыс істеу;
- сауатты талдау қолданып, бірігіп жұмыс істеу.

Курс бағдарламасы бойынша қысқа мерзімді жоспарлар

Түсіндірме жазба

Курстың мазмұны оқыту мен оқу үдерісінде қысқа мерзімді жоспарлау арқылы жүзеге асты. Сабақ мақсаттарының иерерахиясы Блум таксономиясы бойынша ойлау дағдыларының деңгейлеріне негізделіп сараланып құрылды. Сабақ мақсатынан күтілетін нәтижеге қол жеткізу үшін бағалау критерийлері құрастырылды. Әрбір сабақ тақырыбы, ұсынылатын дидактикалық материалдар, мәтіндер мазмұны бойынша пәнаралық байланыстың негізі ашып көрсетілді.

Топтық, жұптық, жеке жұмыс түрінде берілген тапсырмалар арқылы «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясындағы құндылықтарға баулу мақсат етілді. Белсенді әдістер арқылы нәтижеге бағытталған тапсырмалар сабақ мақсатына сай реттілікпен ұсынылды. Әр тапсырмадан соң оқушылардың оқудың қай сатысында тұрғандығын, жетістіктері мен оқудағы қиындықтарын анықтау үшін қалыптастырушы бағалаудың мадақ сөздері, бас бармақ, смайликте, жұлдызшалар арқылы бағалау, «Блум токсаномиясы», «ЖИГСО», «Синквейін», «Ойлан тап», «Сен маған- мен саған», «Түртіп алу», «жағасын тап», «Стикердегі диалог» әдістері топтық, өзін-өзі бағалау, өзара бағалау, мұғалімнің бағалауы жүргізілді. Тапсырмалар бойынша оқу нәтижелерін тексеруде критериалды бағалау қолданылды.

Тапсырмалар дұрыс жауаппен салыстырылып, тексерілді. Бұл жұмыстар оқушылардың оқуын өздері қадағалауға, бағалауға, сыныптасымен бірге жұмыс істеу дағдыларын және оқудағы қиындықтарды анықтап, оларды жеңу жолын іздестіруге ықпал етеді. Оқушылардың уәжін көтеру, қолдау, қайта бағыттау мақсатында мұғалім тарапынан ауызша сындарлы кері байланыс берілді. Сабақ кезеңдері мен тапсырмаларды орындау бойынша уақыт бөлінісі сақталынды.

Қысқа мерзімді жоспарлауда оқушылардың зейінін шоғырландыру, логикалық байланыста, дәлелді сөйлеу шеберлігін шыңдау, шығармашылық ізденіске тарту үшін жеке

жұмыс түріне деңгейлік, шығармашылық тапсырмалар ұсынылды. Тапсырмаларды оқу қажеттілігіне қарай саралауда әрбір оқушының ішкі уәжі ескерілді. Тапсырманы орындауда таңдауға мүмкіндік беру, өзін-өзі басқару, реттеуге орта жасау, алған білімін сынып та және сыныптан тыс жерлерде қолдану, тапсырмалар танымдық және қызықты болуы ескеріліп, сабақ бойынша жасалған рефлексия негізінде келер сабаққа жоспарлау жүзеге асырылды.

Күнтізбелік-тақырыптық жоспар

№	Бөлім	Тақырыбы	Сағат	Мерзімі
1.	Әдеби тіл	Қазақ тілінің әдеби тіл ретіндегі қызметі	1	
		Әдеби тіл және оның нормалары	1	
		Мәтіннің түрлері	1	
		Әдеби тіл мен мәтіннің байланысы	1	
2.	Сөз өнері	Сөз сыры	1	
		Көркем сөздің қоғамда атқаратын рөлі	1	
3.	Шешендік өнер	Шешендік өнердің тарихы	1	
		Шешенге қойылатын талаптар	1	
		Шешен сөйлеу сыры	1	
		Қазақтың би-шешендері	1	
4.	Мақал-мәтелдер, нақыл сөздер	Мақал – сөздің мәйегі	1	
		Мәтелдің өзіне тән ерекшелігі	1	
		Мақал мен мәтелдің айырмашылығы	1	
		Нақыл-өсиет сөздердің шындығы	1	
5.	Сөйлеу мәдениеті	Ауызша сөйлеу мәдениеті	1	
		Жазу мәдениеті	1	
		Жұрт алдында сөйлеу мәдениеті	1	
		Мәнерлеп оқу шеберлігі	1	
6.	Сөз мағынасы	Сөз тіркестері	1	
		Сөз мағынасын ажырату, сөзді орынды қолдану	1	
		Сөздің тура және ауыспалы мағынасы	2	
		Орфография, орфоэпия	1	
7.	Диалог пен монолог	Жұптаса әңгімелесу, сұхбат	1	
		Сөйлеудің монологтік түрі	1	
		Рөлге бөліп оқудың артықшылығы	1	
		Жұптық қойылым	1	
8.	Интонация	Екпін	1	
		Екпіннің түрлері	1	
		Сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпін	2	
9.	Қорытынды сабақ	Тест	2	
		Қайталау	3	

Төлбасиева Индира Сатыбалдықызы
Ағылшын тілі пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші
Ы. Алтынсарин атындағы жалпы білім беретін мектеп КММ
Түркістан облысы, Созақ ауданы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ӘДІСТЕМЕСІ

(8-сынып оқушыларының тілдік, цифрлық және функционалдық құзыреттілігін дамыту тәжірибесі негізінде)

Аңдатпа. Мақалада орта білім беру жүйесінде ағылшын тілін оқытуда цифрлық білім беру ресурстарын (Digital Educational Resources – DER) жүйелі әрі дидактикалық тұрғыдан негізделген пайдаланудың әдістемелік моделі қарастырылады. Зерттеу 8-сыныпқа арналған «Methods of effective use of digital educational resources in English language teaching» атты авторлық бағдарламаны жобалау мен сынақтан өткізу тәжірибесіне сүйенеді. Автор төрт негізгі тілдік дағдыны (тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым) заманауи онлайн платформалармен кіріктіре дамытудың тұтас жүйесін ұсынады және оны коммуникативтік тәсіл, жобалық оқыту, сын тұрғысынан ойлау технологиясы сияқты әдіснамалық тұжырымдамалармен сабақтастырады. DER-ді SAMR және TPACK модельдері тұрғысынан саралау, критериалды бағалаудың цифрлық құралдары, рефлексия мен XXI ғасырдың 4C дағдыларын қалыптастыру жолдары талданады. Нәтижесінде цифрлық ресурстарды мақсатты қолдану оқушылардың тілдік құзыреттілігін, функционалдық сауаттылығын және өзін-өзі реттеу дағдыларын арттыруға ықпал ететіні тұжырымдалады.

Кілт сөздер: ағылшын тілін оқыту, цифрлық білім беру ресурстары, коммуникативтік құзыреттілік, функционалдық сауаттылық, жобалық оқыту, критериалды бағалау, 4C дағдылары, SAMR моделі, аралас оқыту, геймификация.

1. Кіріспе

XXI ғасырдағы білім беру кеңістігі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы аясында түбегейлі өзгерістерге ұшырап отыр. Бүгінгі оқушы – сандық ортада туып-өсіп, ақпаратты қабылдау мен өңдеудің жаңа дағдыларын меңгерген «цифрлық ұрпақ» өкілі. Ол смартфон мен планшетті күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналдырған, бейне мен интерактивті мазмұнды мәтіндік ақпараттан гөрі тез қабылдайтын буын. Мұндай жағдайда шетел тілін, әсіресе жаһандық қарым-қатынастың негізгі құралы болып табылатын ағылшын тілін, тек дәстүрлі әдістермен оқыту білім алушының танымдық қажеттіліктерін толық қанағаттандыра алмайды. Сондықтан ағылшын тілін оқыту үдерісіне цифрлық білім беру ресурстарын (Digital Educational Resources) жүйелі енгізу заман талабына айналды.

Қазақстан Республикасында бұл бағыт мемлекеттік деңгейде қолдау тапқан. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы, білім беруді дамытудың 2022–2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы, жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты білім беру үдерісін цифрландыруды, оқушылардың функционалдық сауаттылығы мен XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыруды басым міндет ретінде айқындайды. Бұл құжаттар мұғалімнен заманауи технологияларды меңгеріп қана қоймай, оларды педагогикалық тұрғыдан сауатты қолдануды талап етеді.

Алайда практикада қарама-қайшылық байқалады. Бір жағынан, цифрлық құралдардың саны мен қолжетімділігі күрт артты; екінші жағынан, оларды кездейсоқ, жүйесіз әрі дидактикалық мақсатпен ұштастырылмаған түрде қолдану жиі кездеседі. Мұғалім жаңа платформаны сабаққа сыртқы тартымдылығы немесе сәнге айналуы себебінен ендіреді, бірақ оның нақты оқу мақсатына қалай қызмет ететінін терең ойламайды. Нәтижесінде ресурстардың әдістемелік әлеуеті толық ашылмай, олар көбіне тек көрнекілік немесе ойын-сауық құралы дәрежесінде қалады. Мұндай тәсіл оқушының уақытын алады, бірақ тілдік құзыреттіліктің сапалық өсуін қамтамасыз етпейді.

Осы қарама-қайшылық аталмыш мақаланың өзектілігін айқындайды. Мақаланың мақсаты – ағылшын тілін оқытуда цифрлық білім беру ресурстарын дидактикалық тұрғыдан негізделген, төрт тілдік дағдыны кіріктіретін және критериалды бағалаумен бекемделген тұтас әдістемелік модель ретінде ұсыну. Ұсынылып отырған тұжырымдар «Methods of effective use of digital educational resources in English language teaching» атты авторлық бағдарламаны әзірлеу мен 8-сынып жағдайында сынақтан өткізу тәжірибесіне негізделеді. Зерттеудің ғылыми-әдістемелік жаңалығы – цифрлық ресурстарды кездейсоқ қолданудан жүйелі, мақсаткерлік қолдануға өтудің моделін ұсынуында және оны заманауи лингводидактикалық теориялармен дәйектеуінде.

Зерттеудің әдіснамалық тәсілі ретінде теориялық талдау (шетел тілін оқыту әдістемесі мен CALL бағытындағы ғылыми еңбектерді саралау), авторлық бағдарламаны жобалау және оны нақты сынып жағдайында сынақтан өткізу барысында жинақталған педагогикалық бақылау деректері ұштастырылды. Мақаланың құрылымы осы логикаға бағынады: алдымен әдістеменің теориялық-әдіснамалық негіздері айқындалып, одан кейін цифрлық ресурстардың дидактикалық жіктелуі ұсынылады, ары қарай төрт тілдік дағдыны дамыту әдістемесі мен критериалды бағалау моделі нақты сабақ үлгілерімен дәйектеледі, соңында жобалық-шығармашылық іс-әрекет пен күтілетін нәтижелер талданады. Мұндай бірізділік теориялық қағидаттан практикалық құралға дейінгі тұтас әдістемелік жолды көрсетуге мүмкіндік береді.

2. Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері

Ұсынылып отырған әдістеменің теориялық тірегі – шетел тілін оқыту әдістемесінің классикалық қағидаттары мен компьютерлік қолдаумен тілді оқыту (Computer-Assisted Language Learning, CALL) бағытының ұштасуы. Бұл екі дәстүрдің бірлігі цифрлық технологияны жеке мақсат емес, дәлелденген әдіснамалық қағидаттарды іске асырудың құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Дж. Ричардс пен Т. Роджерс тұжырымдаған коммуникативтік тәсіл (Communicative Language Teaching) тілді жаттанды ереже жиынтығы ретінде емес, нақты қарым-қатынас жасаудың құралы ретінде меңгеруді көздейді [1]. Бұл тәсілдің өзегінде «коммуникативтік құзыреттілік» ұғымы тұр: тілді тек грамматикалық дұрыс емес, әлеуметтік орынды әрі мақсатқа сай қолдану қабілеті. Цифрлық орта осы қағиданы іске асырудың кең мүмкіндігін ашады: оқушы тілді шынайы әлеуметтік контексте – онлайн пікірталаста, бірлескен жазылым жобасында, виртуалды диалогта – қолдану арқылы үйренеді. Дәстүрлі сыныптағы жасанды жаттығулардан айырмашылығы, цифрлық тапсырмалар тілді нақты мақсат үшін қолдануды талап етеді.

Тілді технологиямен оқытудың әдіснамалық бағдары Г. Дадни мен Н. Хоклидің еңбегінде жүйеленген [2]. Олар технологияны өзіндік мақсат емес, нақты әдістемелік міндетті шешетін құрал ретінде қарастыруды талап етеді әрі «технология педагогиканың қызметінде

болуы тиіс» деген қағиданы алға тартады. М. Варшауер мен Д. Хили CALL дамуының бихевиористік, коммуникативтік және интегративтік кезеңдерін сипаттай отырып, заманауи технологияның тілдік дағдыларды оқшау емес, бір-бірімен кіріктіре дамытуға қызмет етуі тиіс екенін атап көрсетеді [6]. К. Битти болса компьютерлік қолдаумен оқытудың зерттеу әдіснамасын жүйелеп, оның тиімділігін бағалаудың өлшемдерін ұсынады [7]. Дж. Хармер мен П. Ур ұсынған сабақты ұйымдастыру қағидаттары цифрлық тапсырмаларды сабақтың кіріспе, негізгі және қорытынды кезеңдеріне үйлесімді ендіруге әдіснамалық тірек болады [3; 5].

Әдістеменің тұжырымдамалық өзегін екі заманауи модель құрайды. Бірінші – Р. Пуэнтедураның SAMR моделі, ол технологияны оқу үдерісіне интеграциялаудың төрт деңгейін ажыратады: ауыстыру (Substitution), кеңейту (Augmentation), өзгерту (Modification) және қайта анықтау (Redefinition). Алғашқы екі деңгейде технология дәстүрлі тапсырманы тек жетілдіреді, ал соңғы екеуінде оқу міндетін сапалық тұрғыдан түрлендіреді. Ұсынылып отырған бағдарламаның басты ұстанымы – цифрлық құралдарды қағаз тапсырманы экранмен «ауыстыру» деңгейінде қалдырмай, «өзгерту» мен «қайта анықтау» деңгейлеріне көтеру. Мысалы, Google Docs-та бірлескен жазылым – бұл жай ғана мәтін теру (substitution) емес, нақты уақыттағы ынтымақтастық пен өзара рецензиялауды мүмкін ететін, дәстүрлі сыныпта мүлде жүзеге аспайтын жаңа оқу формасы (redefinition).

Екінші модель – М. Мишра мен М. Кёлердің TPACK тұжырымдамасы (Technological Pedagogical Content Knowledge). Ол мұғалімнен үш білім саласының – пәндік (тілдік мазмұн), педагогикалық (оқыту әдістері) және технологиялық (құралдарды меңгеру) – бірлігін талап етеді. Аталмыш әдістемеде мұғалім әрбір цифрлық ресурсты белгілі бір тілдік мазмұнды нақты педагогикалық мақсатқа сай жеткізетін тұрғыдан іріктейді. Осылайша технология оқу үдерісіне механикалық түрде емес, әдіснамалық тұтастық қағидаты бойынша кіріктіріледі. Бұл екі модель цифрлық ресурстарды қолданудың сапалық критерийлерін айқындай отырып, әдістеменің ғылыми негізділігін қамтамасыз етеді әрі оны интуитивтік тәжірибеден дәйектелген жүйеге айналдырады.

3. Цифрлық білім беру ресурстарының жіктелуі мен дидактикалық әлеуеті

Әдістеменің тиімділігі цифрлық ресурстарды дидактикалық функциясына қарай саралай білуге тікелей байланысты. Тәжірибе негізінде, бағдарламада қолданылатын ресурстарды атқаратын қызметіне қарай бірнеше функционалдық топқа жіктеуге болады. Бұл топтастыру мұғалімге нақты тілдік мақсатқа сай құралды саналы түрде таңдауға мүмкіндік береді, ал бұл – технологияны педагогикалық мақсатпен ұштастырудың алғашқы қадамы.

– **Лексикалық қорды дамыту құралдары** (Quizlet, LearningApps) – интервалдық қайталау (spaced repetition), цифрлық флэш-карта және ассоциативтік ойын механикасы арқылы сөздерді ұзақ мерзімді есте сақтауды қамтамасыз етеді. Quizlet-тің «Learn» режимі оқушы қателескен сөздерді автоматты түрде қайталап, есте сақтауды тиімді етеді.

– **Білімді геймификациялау және жедел тексеру платформалары** (Kahoot, Quizizz, Mentimeter) – грамматикалық және лексикалық материалды ойын форматында бекіте отырып, жедел кері байланыс пен оқу мотивациясын күшейтеді. Бәсекелестік элементі мен лезде көрінетін нәтиже оқушының белсенділігін арттырады.

– **Тыңдалымды дамытуға арналған шынайы дереккөздер** (BBC Learning English, TED-Ed, YouTube EDU) – оқушыны әртүрлі акцент пен табиғи сөйлеу қарқынына бейімдейтін аутентикалық материалдар ұсынады. Транскрипция, субтитр және сөздік тізімі тыңдалымды оқылыммен кіріктіруге жол ашады.

– **Бірлескен жазылым мен ынтымақтастық ортасы** (Google Docs, Padlet, Jamboard) – нақты уақыттағы редакциялау, өзара рецензиялау, идея алмасу мен бірлескен «ой шабуылын» (brainstorming) мүмкін етеді. Бұл құралдар жазылымды жеке әрекеттен әлеуметтік үдеріске айналдырады.

– **Шығармашылық цифрлық өнім жасау құралдары** (Canva, Google Slides) – оқушыны тіл үйренушіден цифрлық контент жасаушыға айналдыратын постер, инфографика,

презентация дайындау платформалары. Олар тілдік дағдыны визуалды сауаттылықпен ұштастырады.

– **Оқу үдерісін басқару және байланыс жүйелері** (Google Classroom, Zoom) – тапсырмаларды жинақтау, материалдарды бөлісу, қашықтан және аралас оқытуды ұйымдастырудың технологиялық негізін қалайды.

Бұл топтастырудың әдіснамалық мәні – цифрлық ресурс «не үшін» қолданылатынын алдын ала айқындауында. Мұғалім құралды модаға еру немесе сыртқы тартымдылық себебімен емес, нақты оқу мақсатына сәйкес таңдайды. Аталмыш қағида технологияны педагогикалық мақсаттың қызметшісіне айналдырады, ал бұл – SAMR және TPACK модельдерінің практикалық көрінісі. Бұдан өзге, ресурстарды функционалдық саралау саралап оқыту (differentiated instruction) қағидатын жүзеге асыруды жеңілдетеді: бір платформаның өзінде базалық, орта және жоғары деңгейдегі оқушыға бейімделген тапсырмалар топтамасын дайындауға болады, осылайша әр білім алушыға қолжетімді оқу ортасы құрылады.

4. Әдістеме: цифрлық ресурстарды төрт тілдік дағдыны дамытуда қолдану

Ұсынылып отырған әдістеменің өзегі – төрт тілдік дағдыны оқшауланған түрде емес, өзара кіріктіре дамыту. Цифрлық орта бұл интеграцияны табиғи жолмен жүзеге асыруға мүмкіндік береді, өйткені шынайы коммуникацияда дағдылар сирек жеке-жеке қолданылады: біз бір мезетте тыңдап әрі субтитр оқимыз, мақаланы оқып болып, ол туралы пікір жазамыз. Әрбір дағдыны дамытуда автор нақты ресурстарды дидактикалық тұрғыдан негізделген тізбекпен ұсынады.

4.1 Тыңдалым дағдысын дамыту

Тыңдалымды дамытуда аутентикалық дереккөздерге басымдық беріледі. BBC Learning English-тің «6 Minute English», «The English We Speak», «News Report» бағдарламалары мен TED-Ed, YouTube EDU бейнематериалдары оқушыны нақты сөйлеу контексіне енгізеді. Аутентикалық материалдың құндылығы – оқушы оқулықтың жасанды, баяу диалогтарынан гөрі тірі тілдің табиғи қарқынын, әртүрлі акцентін және прагматикалық нюанстарын естиді. Әдістемелік тұрғыда тыңдалым үш кезеңге бөлінеді: тыңдау алдындағы (тақырыпты болжау, қажетті лексиканы белсендіру), тыңдау барысындағы (негізгі ойды анықтау, кілт сөздерді конспектілеу, нақты деректерге назар аудару) және тыңдаудан кейінгі (мазмұндау, талдау, өз пікірін білдіру, рефлексия) жұмыс. Бұл құрылым тыңдалымды пассивті қабылдаудан белсенді танымдық әрекетке айналдырады әрі түсінуді жүйелі бақылауға мүмкіндік береді.

4.2 Оқылым дағдысын дамыту

Оқылымды дамытуда оқудың түрлі стратегияларын саналы түрде меңгерту көзделеді: негізгі ойды табу (skimming) мен нақты ақпаратты іздеу (scanning). Бұл стратегиялар бір-бірінен танымдық міндеті бойынша ажыратылады: skimming мәтіннің жалпы мазмұнын жылдам тануды, ал scanning белгілі бір деректі (күн, сан, баға, есім) дәл табуды талап етеді. Кесте, жарнама, онлайн хабарландыру сияқты функционалдық мәтіндермен жұмыс оқушыны цифрлық ортада ақпаратты сыни тұрғыдан іріктеуге дағдыландырады, бұл функционалдық сауаттылықтың ажырамас бөлігі. Quizlet пен LearningApps арқылы оқу алдындағы лексикалық дайындық жүргізіледі, ал оқудан кейінгі тапсырмалар мәтін мазмұнын талдау, негізгі ойды бөліп көрсету мен оны қосалқы дәйектерден ажыратуға бағытталады.

4.3 Жазылым дағдысын дамыту

Жазылым саласында цифрлық ресурстардың түрлендіруші (SAMR бойынша «modification» және «redefinition») әлеуеті айқын көрінеді. Google Docs-тағы бірлескен жазылым оқушыларды бір мәтінді нақты уақытта бірлесіп құруға, идея алмасуға және өзара түзету енгізуге үйретеді. «Түсініктеме» (comment) функциясы түпнұсқаны өзгертпей кері байланыс беруге, ал «нұсқалар тарихы» (version history) жұмыстың дамуын бақылауға мүмкіндік береді. Padlet ортасындағы өзара рецензиялау (peer review) оқушыда сыни бағалау мен сындарлы кері байланыс беру мәдениетін қалыптастырады: «алдымен ұнағанды атап, содан соң нақты ұсыныс беру» қағидаты бойынша.

Бұл тәсіл жазылымды жеке-дара әрекеттен әлеуметтік-конструктивистік үдеріске айналдырады: білім бірлескен қызмет нәтижесінде құрастырылады, ал оқушы өзгенің мәтінін бағалай отырып, өз жұмысына сын көзбен қарауды үйренеді. Жазылым жанрлары да өмірлік қажеттілікке бағытталады: электронды хаттың құрылымын (тақырып жолы, амандасу, негізгі бөлім, қорытынды), эссе композициясын (кіріспе, дәлелдеме, қорытынды), сипаттама мәтінді меңгеру тілдік білімді нақты жағдаяттармен ұштастырады. Формалды және бейресми стильді ажырату оқушыны әртүрлі коммуникативтік жағдайға бейімдейді.

4.4 Айтылым дағдысын дамыту

Айтылымды дамытуда жұптық диалог, рөлдік ойын, топтық пікірталас пен дебат форматтары қолданылады. Рөлдік ойын (дүкенде, әуежайда, дәрігерде, жұмысқа сұхбатта) оқушыны нақты өмірлік жағдаятқа енгізіп, тілді спонтанды қолдануға дағдыландырады. Zoom мен Jamboard платформалары қашықтан және аралас оқыту жағдайында ауызша қарым-қатынасты ұйымдастыруға, виртуалды «жанама бөлмелерде» (breakout rooms) топтық сөйлеу әрекетін жүргізуге мүмкіндік береді. Дебат пен пікірталас тапсырмалары айтылымды грамматикалық дұрыстықпен ғана емес, дәлелдеу, қарсы уәж келтіру және сыпайы келіспеу сияқты прагматикалық біліктермен байытады. Презентациялық дағды (presentation skills) оқушыны өз ойын жұртшылық алдында құрылымды әрі сенімді жеткізуге дайындайды – бұл академиялық және кәсіби өмірде талап етілетін аса маңызды құзыреттілік.

Аталмыш төрт бағыттың әдістемелік бірлігі – дағдыларды кіріктіретін тапсырмаларда. Мысалы, «бір тақырыпта мақаланы оқып, сол тақырыптағы подкастты тыңдау, екеуін салыстырып бірлескен қорытынды жазу, нәтижені топ алдында ұсыну» түріндегі интеграцияланған тапсырма бір уақытта төрт дағдыны да жұмылдырады әрі оқушыны нақты академиялық және өмірлік жағдаяттарға дайындайды. Дәл осы кіріктірілген тәсіл әдістеменің коммуникативтік әрі функционалдық бағдарын айқындайды.

4.5 Кіріктірілген сабақтың әдістемелік үлгісі

Жоғарыда сипатталған қағидаттардың практикалық жүзеге асуын нақты сабақ үлгісінен көруге болады. «Әлеуметтік желілер: пайдасы мен зияны» тақырыбындағы кіріктірілген сабақты мысалға алайық. Кіріспе кезеңде мұғалім Mentimeter арқылы «сөз бұлтын» (word cloud) ұйымдастырып, оқушылардың тақырып бойынша ассоциацияларын белсендіреді әрі лексикалық дайындық жүргізеді. Негізгі бөлімде оқушылар алдымен қысқа мақаланы оқиды (оқылым, scanning стратегиясы), содан соң BBC «6 Minute English» подкастын тыңдайды (тыңдалым), екі дереккөздегі ақпаратты салыстырып, ұқсастық пен айырмашылықты анықтайды (сыни ойлау). Бұдан кейін Google Docs-та шағын топтарда екі дереккөзді біріктіретін қорытынды абзац жазылады (бірлескен жазылым, ынтымақтастық), мұнда оқушылар «also, however, in contrast» сияқты байланыстырушы сөздерді саналы қолданады.

Қорытынды кезеңде оқушылар жұптарға бөлініп, бірі мақаладан, екіншісі подкасттан алынған дәйектерге сүйеніп қысқа дебат жүргізеді (айтылым, прагматикалық біліктер). Сабақ Padlet-тегі рефлексиямен аяқталады: оқушы «бүгін нені жаңа білдім, қай дереккөзді түсіну оңайырақ болды әрі неліктен» деген сұрақтарға жауап жазады. Осылайша бір сабақтың бойында төрт тілдік дағды, бірнеше цифрлық құрал және 4C дағдылары табиғи түрде кіріктіріледі. Бұл үлгі әдістеменің абстрактілі қағидат емес, нақты педагогикалық практикаға айналатынын көрсетеді әрі мұғалімге өз сабағын жобалаудың бағдарын береді.

5. Сабақты ұйымдастыру моделі мен критериалды бағалау

Әдістеменің практикалық тиімділігі сабақты құрылымдық тұрғыдан дұрыс ұйымдастыруға тәуелді. Әрбір сабақ үш кезеңнен тұрады: ынталандыру мен өзектендіру (кіріспе), жаңа білімді меңгеру мен бекіту (негізгі бөлім), қорытынды мен рефлексия. Әдістемелік ұстаным бойынша, сабақтың әр кезеңінде кемінде бір цифрлық ресурс мақсатты түрде қолданылады. Бұл ретте автор «бір сабақ – бір-екі құрал» қағидатын ұсынады, өйткені бір сабақта көптеген платформаны қатар қолдану оқушының танымдық жүктемесін (cognitive load) шамадан тыс арттырып, оқу мақсатын көмескілендіреді. Сабақ жоспарын құру кезінде

мұғалім алдымен оқу мақсатын айқындап, содан кейін соған сай құралды таңдайды – керісінше емес.

Оқыту формалары жеке, жұптық және топтық жұмыс түрінде ұйымдастырылып, оқушылардың әртүрлі оқу стилін ескереді. Жеке жұмыста онлайн тест, сөздік жаттығу мен эссе жазу басым болса, жұптық жұмыста диалог пен рөлдік ойын, ал топтық жұмыста жобалық тапсырмалар мен пікірталас алдыңғы орынға шығады. Мұндай түрлендіру белсенді оқыту (active learning) қағидатын жүзеге асырып, оқушыны білімді пассивті қабылдаушыдан оның белсенді жасаушысына айналдырады. Саралап оқыту аясында тапсырмалар үш деңгейде ұсынылады: базалық (жеңіл жаттығу, қысқа тест), орта (мәтінмен жұмыс, сөйлем құрастыру) және жоғары (күрделі мәтінді талдау, презентация дайындау, жобаны қорғау).

Бағалау жүйесі критериалды бағалау тұжырымдамасына негізделеді және қалыптастырушы әрі жиынтық бағалауды қамтиды. Қалыптастырушы бағалауда Kahoot, Quizizz, Google Forms сияқты құралдар жедел кері байланыс беру қызметін атқарады: оқушы қатені сол сәтте көріп, түзете алады, бұл оқу үдерісін үздіксіз реттеуге мүмкіндік береді. Дескрипторлар мен бағалау рубрикалары бағалаудың ашықтығы мен әділдігін қамтамасыз етіп, оқушыға «не үшін, қандай критерий бойынша» бағаланғанын түсіндіреді. Жиынтық бағалауда жобаларды қорғау, жазбаша жұмыстар мен қорытынды тест қолданылады.

Геймификацияланған бағалаудың әдіснамалық құндылығына жеке тоқталған жөн. Kahoot пен Quizizz сынды платформалар бағалауды стресс тудыратын бақылаудан мотивация көзіне айналдырады: ойын механикасы, ұпай жинау мен көшбасшылар тізімі (leaderboard) оқушының тапсырмаға эмоциялық тартылуын күшейтеді. Дегенмен мұғалім геймификацияны бағалаудың жалғыз тәсіліне айналдырмауы тиіс, өйткені жылдамдыққа баса назар аудару тереңдік пен рефлексияға кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан ойын форматындағы жедел бағалау мен ой елегінен өткізуді талап ететін жобалық бағалау өзара теңгерімде қолданылады. Бұл теңгерім оқушының үстірт емес, мәнді әрі тұрақты білім алуын қамтамасыз етеді.

Әдістеменің ерекше құнды компоненті – рефлексия мен өзін-өзі бағалау. Padlet пен Mentimeter арқылы оқушы өз оқу нәтижесін саралап, нені үйренгенін, қандай қиындықты жеңгенін және алдағы мақсатын анықтайды. «Екі жұлдыз және бір тілек» (two stars and a wish), «шығу билеті» (exit ticket), өзіндік бақылау парағы сияқты техникалар оқушыда метатанымдық дағдыларды – өз танымын саналы түрде бақылау мен басқару қабілетін – қалыптастырады. Бұл өзіндік реттелетін оқыту (self-regulated learning) теориясымен үндесіп, оқушыны жауапкершілікке және өмір бойы білім алуға (lifelong learning) бейімдейді. Бағдарламадағы әрбір сабақтың «Lifelong learning» құндылығымен байланыстырылуы осы бағдарды бекемдейді.

6. Жобалық-шығармашылық іс-әрекет және 4C дағдыларын қалыптастыру

Әдістеменің интеграциялаушы өзегі – жобалық оқыту. Әр оқу кезеңінің соңында оқушылар Canva, Google Slides, Padlet платформаларын пайдаланып топтық немесе жеке жоба – цифрлық постер, инфографика, бейнеролик, презентация – дайындап, оны сынып алдында қорғайды. Жобалық тапсырма барысында оқушы бірнеше кезеңнен өтеді: тақырыпты таңдау, мақсат қою, рөлдерді бөлісу, ақпарат іздеу, оны талдау мен қайта құрастыру, цифрлық өнімді жасау және нәтижені ағылшын тілінде ұсыну. Бұл тізбек тілдік дағдыны зерттеушілік және цифрлық біліктермен табиғи түрде ұштастырады.

Жобалық іс-әрекеттің әдіснамалық мәні – оқушыны тіл үйренушіден цифрлық контент жасаушыға айналдыруында. Бір бейнеролик не инфографика дайындау үшін оқушы сценарий жазады (жазылым), оны дауыстайды (айтылым), материалды тыңдайды әрі оқиды (тыңдалым, оқылым), топта рөлдерді бөліседі әрі келіседі (ынтымақтастық). Осылайша жоба – бір тапсырмада төрт тілдік дағдыны және бірқатар көлденең (transversal) құзыреттілікті кіріктіретін кешенді оқу формасы. Жобаны қорғау сәтінде оқушының сөйлеу мәдениеті, шығармашылық ойлауы мен цифрлық ортада жұмыс істеу біліктілігі бір мезетте бағаланады.

Аталмыш жұмыстар XXI ғасырдың 4C дағдыларын мақсатты түрде дамытуға бағытталған. **Communication** (қарым-қатынас) – оқушы өз ойын ауызша және жазбаша нақты,

дәйекті жеткізуге үйренеді. **Collaboration** (ынтымақтастық) – топта рөл бөлісіп, өзгенің пікірін тыңдап, ортақ нәтижеге жетуді меңгереді. **Creativity** (шығармашылық) – цифрлық құралдар арқылы өзіндік өнім жасап, стандартты емес шешім мен жаңа идея ұсынады. **Critical thinking** (сыни ойлау) – ақпаратты талдап, салыстырып, сұрақ қойып, дәйекті қорытынды шығарады. Бұл дағдылар тілдік біліммен қатар оқушының болашақ кәсіби және әлеуметтік бейімделуінің іргетасын құрайды әрі жаһандық еңбек нарығының сұранысына жауап береді. Сонымен қатар бағдарламада пәнаралық интеграция қарастырылған: жоба тақырыптары география, тарих, информатика пәндерімен байланыстырылып, оқушының функционалдық сауаттылығы кеңейтіледі.

7. Күтілетін нәтижелер мен әдістеменің тиімділігі

Әдістемені сынақтан өткізу барысында оқушылар бойында бірнеше бағыттағы оң өзгерістер байқалады. Тілдік құзыреттілік тұрғысынан оқушылар төрт дағдыны кіріктіре қолданып, мәтін мазмұнын дербес талдауға, негізгі ойды анықтауға, онлайн ортада ағылшын тілінде пікірталас жүргізуге қабілетті болады. Цифрлық құзыреттілік аясында олар платформаларды еркін пайдаланып, ақпаратты іздеу, өңдеу, цифрлық өнім жасау және жобаны цифрлық форматта қорғау біліктерін меңгереді.

Әдістеменің аса маңызды нәтижесі – функционалдық сауаттылықтың дамуы. Оқушылар тілдік білімді жаттанды күйде емес, нақты өмірлік жағдаяттарда – электронды хат жазу, онлайн форма толтыру, кесте мен жарнамадан қажетті ақпаратты табу, деректерді диаграмма не инфографика түрінде көрнекі ұсыну – қолдануға дағдыланады. Бұл PISA сынды халықаралық бағалау зерттеулерінде өлшенетін негізгі құзыреттіліктермен тікелей үндеседі әрі мемлекеттік стандарттың функционалдық сауаттылықты қалыптастыру талабын орындайды.

Мотивациялық аспект те назардан тыс қалмайды. Геймификация, интерактивтілік пен шығармашылық еркіндік оқушының тіл үйренуге деген ішкі қызығушылығын күшейтеді. Жедел кері байланыс пен өз жетістігін көрнекі бақылау мүмкіндігі оқу мотивациясын сыртқы мәжбүрлеуден ішкі ынтаға қарай ығыстырады, ал бұл – тұрақты оқу нәтижесінің психологиялық алғышарты. Аралас және қашықтан оқытуға бейімділік әдістемені икемді әрі тұрақты етеді: ол дәстүрлі сыныптық форматта да, толық онлайн жағдайда да тиімділігін сақтайды, бұл әсіресе төтенше жағдайларда аса құнды болды.

Бұл нәтижелердің тұрақтылығы мұғалімнің кәсіби рөліне тікелей байланысты. Цифрлық әдістеме мұғалімнен «дайын білімді жеткізуші» позициясынан «оқу үдерісін ұйымдастырушы әрі бағыттаушы» (facilitator) рөліне өтуді талап етеді. Мұғалім енді жалғыз ақпарат көзі емес, оқушының дербес ізденісін, ынтымақтастығы мен шығармашылығын қолдайтын тұлға. Бұл өз кезегінде мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуын, цифрлық сауаттылығын арттыруды және TPACK моделінде сипатталған үш білім саласының бірлігін меңгеруді талап етеді. Демек, әдістемені енгізу тек оқушыға ғана емес, мұғалімнің кәсіби өсуіне де ықпал ететін екіжақты үдеріс болып табылады.

Сонымен қатар әдістеменің ықтимал шектеулерін объективті ескеру қажет. Оның тиімділігі мектептің техникалық инфрақұрылымы, интернетке тұрақты қолжетімділік және мұғалімнің цифрлық сауаттылық деңгейіне тәуелді. Цифрлық алшақтық (digital divide) жағдайында барлық оқушыға тең мүмкіндік қамтамасыз ету мұғалімнен қосымша әдістемелік шешімдерді – мысалы, желіден тыс (offline) баламалар дайындауды – талап етеді. Бұдан өзге, цифрлық этика, академиялық адалдық пен ақпараттық қауіпсіздік мәселелеріне жүйелі көңіл бөлу әдістеменің ажырамас құрамдас бөлігі болуы тиіс: оқушыны интернеттегі ақпаратты сыни бағалауға, авторлық құқықты құрметтеуге және сандық ортада жауапкершілікпен әрекет етуге үйрету қажет.

8. Қорытынды

Жүргізілген талдау ағылшын тілін оқытуда цифрлық білім беру ресурстарын жүйелі әрі дидактикалық тұрғыдан негізделген түрде пайдаланудың жоғары әдістемелік әлеуетін көрсетеді. Ұсынылған модельдің басты құндылығы – цифрлық құралдарды кездейсоқ,

фрагментарлы қолданудан бас тартып, оларды нақты оқу мақсаттарымен, төрт тілдік дағдымен, критериалды бағалаумен және XXI ғасыр дағдыларымен біртұтас жүйеге біріктіруінде. SAMR мен TPACK модельдеріне сүйену технологияны педагогикалық мақсаттың қызметшісіне айналдырып, оның сапалық деңгейін қамтамасыз етеді.

Зерттеу нәтижелері мынадай тұжырымдарға келуге негіз береді. Біріншіден, цифрлық ресурстар тиімді болуы үшін олар нақты дидактикалық функцияға сай саралануы тиіс. Екіншіден, дағдыларды оқшау емес, кіріктіре дамыту тілдік оқытудың коммуникативтік әрі функционалдық бағдарын күшейтеді. Үшіншіден, рефлексия мен өзін-өзі бағалау оқушыны өзіндік реттелетін, дербес білім алушыға айналдырады. Төртіншіден, жобалық-шығармашылық іс-әрекет тілдік оқытуды XXI ғасыр дағдыларымен табиғи түрде ұштастырады. Бесіншіден, әдістеменің тиімділігі техникалық жағдай мен мұғалімнің кәсіби даярлығына тікелей байланысты, сондықтан оны енгізу кешенді тәсілді талап етеді.

Ұсынылған әдістеме мұғалімдер үшін практикалық құрал ретінде құнды әрі ағылшын тілін оқытуда инновациялық тәжірибені тарату мен дамытуға ықпал етеді. Болашақ зерттеулерде әдістеменің ұзақ мерзімді тиімділігін эмпирикалық деректермен (бақылау және эксперимент топтарын салыстыру арқылы) өлшеу, оны әртүрлі сынып деңгейіне және өзге шетел тілдерін оқытуға бейімдеу, сондай-ақ жасанды интеллект құралдарын (ChatGPT, Grammarly, Canva AI) тілдік оқытуға педагогикалық тұрғыдан сауатты енгізудің әдістемелік қағидаттарын әзірлеу перспективалы бағыт болып табылады. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы аясында мұндай зерттеулер шетел тілін оқыту әдістемесін үздіксіз жаңартып отырудың кепілі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.
2. Dudeney G., Hockly N. How to Teach English with Technology. – Harlow: Pearson Education, 2007. – 192 p.
3. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – Harlow: Pearson Longman, 2015. – 446 p.
4. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2014. – 410 p.
5. Ur P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 388 p.
6. Warschauer M., Healey D. Computers and Language Learning: An Overview // Language Teaching. – 1998. – Vol. 31, № 2. – P. 57–71.
7. Beatty K. Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning. – Harlow: Pearson, 2010. – 304 p.
8. Littlejohn A., Pegler C. Preparing for Blended e-Learning. – London: Routledge, 2007. – 288 p.
9. Larsen-Freeman D. Techniques and Principles in Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – 318 p.
10. Қазақстан Республикасының жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2021.
11. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2022–2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2022.
12. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2017.
13. Төлбасиева И. С. Methods of effective use of digital educational resources in english language teaching: авторлық бағдарлама. – Алматы: Білім шуағы баспаханасы, 2025. – 164 б.

МЕТОДИКА ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

(на основе опыта развития языковой, цифровой и функциональной компетентности учащихся 8-х классов)

Аннотация. В статье рассматривается методическая модель системного и дидактически обоснованного использования цифровых образовательных ресурсов (Digital Educational Resources – DER) в обучении английскому языку в системе среднего образования. Исследование основано на опыте проектирования и апробации авторской программы для 8 класса «Methods of effective use of digital educational resources in English language teaching». Автор предлагает целостную систему развития четырех основных языковых навыков (аудирование, чтение, письмо, говорение) с интеграцией современных онлайн-платформ и связывает её с такими методологическими концепциями, как коммуникативный подход, проектное обучение и технология критического мышления. Анализируются вопросы классификации DER с позиции моделей SAMR и TPACK, цифровые инструменты критериального оценивания, пути формирования рефлексии и навыков 4C XXI века. В результате делается вывод о том, что целенаправленное использование цифровых ресурсов способствует развитию языковой компетенции обучающихся, функциональной грамотности и навыков саморегуляции.

Ключевые слова: обучение английскому языку, цифровые образовательные ресурсы, коммуникативная компетенция, функциональная грамотность, проектное обучение, критериальное оценивание, навыки 4C, модель SAMR, смешанное обучение, геймификация.

METHODOLOGY FOR THE EFFECTIVE USE OF DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

(Based on the Experience of Developing the Linguistic, Digital, and Functional Competencies of 8th-Grade Students)

Abstract. The article examines a methodological model for the systematic and didactically grounded use of Digital Educational Resources (DER) in English language teaching within the secondary education system. The study is based on the experience of designing and piloting the author's program for Grade 8 entitled "Methods of Effective Use of Digital Educational Resources in English Language Teaching." The author proposes an integrated system for developing the four core language skills (listening, reading, writing, and speaking) through the incorporation of modern online platforms and connects it with methodological concepts such as the communicative approach, project-based learning, and critical thinking technology. The article analyzes the classification of DER from the perspectives of the SAMR and TPACK models, digital tools for criterion-based assessment, as well as methods for developing reflection and 21st-century 4C skills. As a result, it is concluded that the purposeful use of digital resources contributes to the enhancement of students' language competence, functional literacy, and self-regulation skills.

Keywords: English language teaching, digital educational resources, communicative competence, functional literacy, project-based learning, criterion-based assessment, 4C skills, SAMR model, blended learning, gamification.

Рахметова Назерке Сейдуллаевна
Учитель русского языка и литературы, педагог-модератор
КГУ "Средняя школа №147" отдела образования по Сырдарьинскому району
Управления образования Кызылординской области"

ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЗНАНИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В СТАРШИХ КЛАССАХ ШКОЛ С КАЗАХСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

Введение

На современном этапе модернизации образовательной системы Республики Казахстан ключевым приоритетом развития средней школы выступает формирование функционально грамотной, конкурентоспособной личности. В контексте полиязычного образования изучение русского языка и литературы в школах с казахским языком обучения (как второго языка, Я2) приобретает стратегическое значение. Согласно Государственному общеобязательному стандарту образования (ГОСО РК), целью обучения предмету «Русский язык и литература» в старших классах (10–11 классы) является не просто освоение грамматических норм, а развитие академических речевых навыков, критического мышления и способности к межкультурной коммуникации.

Однако на практике педагоги сталкиваются с серьезным вызовом: когнитивная и языковая неоднородность учащихся в одном классе. Диапазон уровня владения русским языком среди старшеклассников казахских школ может варьироваться от базового (А2) до продвинутого (В2/С1). В этих условиях традиционный фронтальный подход, ориентированный на «среднего» ученика, теряет свою эффективность. Сильные учащиеся теряют мотивацию из-за отсутствия интеллектуального вызова, а слабые — испытывают когнитивную перегрузку и деструктивный стресс. Единственным научно выверенным решением данной проблемы выступает системная реализация технологии дифференцированного обучения.

Научно-теоретические основы дифференциации в языковом образовании

Дифференцированное обучение — это не механическое разделение класса на «сильных» и «слабых». В современной педагогической науке под дифференциацией понимается гибко организованный образовательный процесс, учитывающий индивидуально-типологические особенности учащихся, их академические потребности, темп усвоения материала и уровень языковой подготовки.

Теоретический фундамент дифференциации базируется на фундаментальных концепциях психологии и дидактики:

1. **Концепция «Зоны ближайшего развития» Л. С. Выготского.** Обучение эффективно только тогда, когда оно идет впереди развития. Для каждого учащегося должна быть создана своя «зона», где задача является достаточно трудной, но выполнимой при педагогическом сопровождении (скаффолдинге).

2. **Теория множественного интеллекта Говарда Гарднера.** Старшеклассники обладают различными ведущими каналами восприятия и типами интеллекта (лингвистический, логико-математический, визуально-пространственный, внутриличностный). Дифференциация заданий позволяет активизировать эти каналы.

3. **Модель дифференциации Кэрол Энн Томлинсон.** Ведущий мировой эксперт в этой области утверждает, что учитель может дифференцировать три ключевых компонента учебного процесса: *содержание* (чему учим), *процесс* (как учим) и *продукт/результат* (как учащиеся демонстрируют усвоение).

В старшем школьном возрасте (15–17 лет) ведущей деятельностью становится учебно-профессиональная. У учащихся формируется ценностно-смысловая система, актуализируется потребность в самоопределении. Происходит переход от наглядно-образного к абстрактно-логическому и теоретическому мышлению. Следовательно, дифференциация на уроках русского языка в 10–11 классах казахской школы должна опираться на развитие высших когнитивных функций.

Объективные факты и вызовы: почему дифференциация необходима старшеклассникам казахских школ?

Необходимость глубокой дифференциации подтверждается международными и национальными статистическими данными. Согласно результатам авторитетного международного исследования **PISA (Programme for International Student Assessment)**, оценивающего функциональную грамотность 15-летних подростков, у учащихся Казахстана, обучающихся на казахском языке, отмечается дефицит навыков интерпретации, глубокого анализа и критического оценивания сложных текстов.

Хотя в последние годы наблюдается положительная динамика, разрыв в читательской грамотности между регионами, типами школ (город/село) и языковыми отделениями остается ощутимым. Одной из причин этого является дефицит дифференцированных учебных стратегий, когда на уроках языка и литературы подросткам предлагают репродуктивные задания (перепишите, вставьте буквы, перескажите) вместо продуктивных и креативных.

Кроме того, в старших классах казахской школы прослеживается резкая поляризация учащихся по уровню мотивации:

- **Группа А (Базовый уровень):** Учащиеся, испытывающие языковой барьер, имеющие бедный словарный запас, допускающие устойчивые интерференционные ошибки (перенос грамматических правил казахского языка на русский). Им необходима мощная поддержка, алгоритмизация и визуализация.
- **Группа В (Достаточный уровень):** Учащиеся, владеющие связной устной и письменной речью, понимающие основное содержание текстов, но испытывающие трудности при создании собственных академических текстов (эссе, аналитический доклад).
- **Группа С (Продвинутый уровень):** Высокомотивированные учащиеся, обладающие богатым лексическим запасом, способные анализировать подтекст, метафоры, иронию в художественной литературе, аргументированно вести дискуссию. Без дифференцированных усложненных заданий они искусственно тормозятся в своем развитии.

Практическая реализация дифференцированного подхода на уроках Я2

Эффективная организация дифференцированного процесса на уроках русского языка и литературы в старших классах казахской школы реализуется по трем направлениям модели К. Э. Томлинсон.

1. Дифференциация содержания (Content Differentiation)

На этом уровне варьируется глубина и объем учебной информации, предлагаемой учащимся для освоения темы.

• *Для Группы А* предлагаются адаптированные тексты, снабженные лингвистическими микрословарями (глоссариями), концептуальными картами или инфографикой. При изучении сложного синтаксиса или модернистской литературы XX века им предоставляются опорные схемы и речевые клише.

• *Для Группы В* подбираются аутентичные тексты публицистического или художественного стиля средней сложности. Задания направлены на выявление причинно-следственных связей.

• *Для Группы С* содержание расширяется за счет включения неадаптированных философских, критических или узкоспециализированных текстов, интеграции смежных дисциплин (истории, философии, культурологии). Например, при изучении романа М. О. Ауэзова «Путь Абая» в сопоставлении с русской классикой им предлагают первоисточники литературной критики.

2. Дифференциация процесса (Process Differentiation)

Этот аспект определяет, какие методы, стили обучения и форматы работы используются на уроке для осмысления материала. Здесь ключевым инструментом выступает **Таксономия Блума**.

Рассмотрим пример проектирования дифференцированных заданий при анализе повести В. Распутина «Прощание с Матёрой» в 11 классе:

Уровень по Блуму	**Группа А (Базовый)**	**Группа В (Достаточный)**	**Группа С (Продвинутый)**
Знание и Понимание	Найдите в тексте описания природы Матёры. Выпишите ключевые слова, характеризующие образ Дарьи.	Объясните, в чем заключается главный конфликт между старшим и младшим поколениями в повести.	Проанализируйте символику «Царского лиственя». Какую философскую нагрузку несет этот образ?
Применение и Анализ	Составьте хронологическую таблицу событий, происходящих в повести. Используйте цитаты.	Сравните позиции Павла и Егора. Заполните сравнительную диаграмму Венна «Отношение к малой родине».	Проведите компаративный анализ темы экологии и исторической памяти в повести В. Распутина и романе Ч. Айтматова «И дольше века длится день».
Синтез и Оценивание	Напишите короткое письмо-обращение от имени жителей острова к строителям ГЭС (50–70 слов).	Напишите эссе-рассуждение на тему: «Можно ли построить будущее, уничтожив прошлое?» (120–150 слов).	Напишите рецензию на повесть для современного молодежного литературного журнала, оценив актуальность проблемы в эпоху ИИ и глобализации (200+ слов).

3. Дифференциация результата/продукта (Product Differentiation)

Старшеклассникам предоставляется право выбора формы, в которой они будут демонстрировать достижение целей обучения (ЦО).

• *Визуалы и диджитал-ориентированные учащиеся* могут создать цифровую ментальную карту (MindMap) по грамматической теме (например, «Употребление причастных и деепричастных оборотов») или разработать буктрейлер к изученной книге.

• *Учащиеся с выраженным социальным интеллектом* могут подготовить и провести дебаты, дискуссионную панель или записать подкаст по актуальной проблеме текста.

• *Склонные к академическому письму* пишут развернутые эссе, исследовательские проекты или ведут читательские дневники в формате блогов.

Дифференциация в системе критериального оценивания (СОР и СОЧ)

Особую научно-методическую грамотность педагог должен проявлять при организации суммативного оценивания за раздел (СОР) и за четверть (СОЧ). В соответствии с требованиями критериального оценивания Республики Казахстан, цели обучения едины для всего класса, однако пути их достижения и степень педагогической поддержки могут дифференцироваться.

При составлении дескрипторов к заданиям СОР по письму (например, написание эссе) дифференциация реализуется через предоставление опорных материалов:

1. **Индивидуальные карточки-помощники :** Для Группы А карточка содержит алгоритм построения тезиса, вводные слова для выражения мнения (*«Во-первых», «Следовательно», «Я считаю, что...»*) и шаблоны предложений. Для Группы С карточка исключается, а в критерии вводится требование использования сложных синтаксических конструкций и средств художественной выразительности.

2. **Дифференциация по времени:** Старшеклассникам с замедленным темпом деятельности (в силу психотипа или недостаточного уровня владения вторым языком) предоставляется четко структурированное время с промежуточным контролем со стороны учителя, чтобы избежать эффекта «чистого листа».

Для успешного внедрения дифференцированного обучения в старших классах казахской школы рекомендуется придерживаться следующего алгоритма:

• **Проводите регулярный стартовый и промежуточный аудит.** Нельзя делить класс на группы раз и навсегда. Состав групп должен быть динамичным. Ученик, сделавший шаг вперед, должен незамедлительно переводиться в более сложную группу.

• **Используйте потенциал цифровизации.** Современные образовательные платформы (BilimLand, Kahoot, ЯКласс) позволяют автоматически дифференцировать домашние задания. Использование генеративного искусственного интеллекта (ИИ) помогает учителю за считанные минуты создавать три варианта одного и того же текста разной степени языковой сложности.

• **Внедряйте групповое обучение (Peer Assessment).** Организуйте работу в гетерогенных (смешанных) группах, где учащиеся уровня С выступают в роли менторов для учащихся уровня А. Это развивает soft skills (мягкие навыки) и укрепляет языковую практику.

• **Не допускайте стигматизации.** Избегайте публичного называния групп «слабыми» или «сильными». Используйте нейтральные или метафорические названия (например, «Искатели», «Аналитики», «Эксперты»). Ученики должны понимать, что каждый движется по своей собственной, уникальной траектории успеха.

Заключение

Дифференцированное обучение на уроках русского языка и литературы в старших классах школ с казахским языком обучения — это не просто дидактический прием, а глубинная философия гуманистического образования. В эпоху глобализации, цифровизации и изменения требований к функциональной грамотности выпускников школ, мы не имеем права обучать всех одинаково.

Научно обоснованное, системное применение уровневой дифференциации позволяет решить триединую задачу: ликвидировать языковые пробелы у отстающих учащихся, развить академическую самостоятельность у средних и раскрыть колоссальный творческий и исследовательский потенциал одаренных старшеклассников. Конечным результатом такого подхода становится не только высокая успеваемость на экзаменах, но и формирование зрелой, культурно восприимчивой личности, готовой к успешной интеграции в полиязычное пространство современного Казахстана и мира.

Абдикаримова Каламкас Еенкайыповна
Тренер, математика пәні мұғалімі
«Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының
Педагогикалық шеберлік орталығы (ПШО)
Қарағанды қаласы

САБАҚТАҒЫ ӘМБЕБАП ДИЗАЙН: ӘРТҮРЛІ БАЛАЛАР ҮШІН ТЕҢ МҮМКІНДІКТЕР

Мақалада білім берудегі әмбебап дизайн қағидаттарының мазмұны мен маңызы қарастырылады. Қазіргі мектеп жағдайында оқушылардың білім алу ерекшеліктері, қабілеттері мен қажеттіліктері әртүрлі болғандықтан, оқыту үдерісін баршаға қолжетімді ұйымдастыру өзекті мәселе болып отыр. Әмбебап дизайн тәсілі оқыту материалдарын ұсынудың, оқушылардың білімін бағалаудың және оқу әрекетіне қатыстырудың түрлі жолдарын қарастырады. Бұл тәсіл әрбір баланың оқу үдерісіне толыққанды қатысуына мүмкіндік беріп, инклюзивті білім беру қағидаттарын жүзеге асыруға ықпал етеді.

Қазіргі қоғам білім беру жүйесінен барлық балаларға сапалы білім алуға тең жағдай жасауды талап етеді. Әр сыныпта оқу қарқыны, қызығушылығы, қабілеті және қажеттілігі әртүрлі оқушылар білім алады. Кейбір оқушылар оқу материалын көрнекілік арқылы жақсы меңгерсе, енді бірі тәжірибе жасау немесе тыңдау арқылы тиімді қабылдайды. Сондықтан барлық оқушыға бірдей оқыту әдісін қолдану әрдайым жоғары нәтижеге жеткізе бермейді.

Осыған байланысты білім беру саласында «әмбебап дизайн» ұғымы кеңінен қолданыла бастады. Әмбебап дизайн – оқу ортасын мүмкіндігінше барлық оқушы үшін қолжетімді және ыңғайлы етіп ұйымдастыруға бағытталған тәсіл. Оның негізгі мақсаты – оқушылардың жеке ерекшеліктеріне қарамастан, білім алуға тең мүмкіндік беру.

Әмбебап дизайнның негізгі қағидаттары

Білім берудегі әмбебап дизайн (Universal Design for Learning – UDL) үш негізгі қағидатқа негізделеді.

Ақпаратты ұсынудың бірнеше тәсілін қолдану

Оқушылар ақпаратты әртүрлі жолмен қабылдайды. Сондықтан оқу материалын бір ғана мәтін түрінде емес, бірнеше форматта ұсыну қажет.

Мысалы:

* мәтіндік материалдар;
* кестелер мен диаграммалар;
* бейнероликтер;
* аудиожазбалар;
* тәжірибелік жұмыстар;
* интерактивті тапсырмалар.

Мұндай тәсіл әртүрлі оқу стиліне ие балалардың тақырыпты жақсы түсінуіне мүмкіндік береді.

Білімді көрсетудің әртүрлі жолдарын ұсыну

Оқушылар меңгерген білімін түрлі формада көрсете алады. Кейбір оқушылар жазбаша жұмыстарды жақсы орындаса, басқалары өз ойын ауызша немесе шығармашылық жұмыстар арқылы тиімді жеткізеді.

Сондықтан мұғалім бағалаудың әртүрлі түрлерін қолданғаны дұрыс:

* тест тапсырмалары;
* эссе жазу;
* жоба қорғау;
* презентация жасау;
* постер дайындау;

* тәжірибелік жұмыстар.

Бұл оқушылардың қабілеттерін жан-жақты көрсетуге жағдай жасайды.

Оқу үдерісіне белсенді қатысуды қамтамасыз ету

Әмбебап дизайн оқушылардың оқу әрекетіне қызығушылықпен қатысуына ерекше мән береді. Сабақ барысында таңдау мүмкіндігін беру, ынталандырушы тапсырмалар қолдану және қолайлы психологиялық орта қалыптастыру маңызды.

Мысалы, оқушыларға:

* жеке жұмыс;
* жұптық жұмыс;
* топтық жұмыс;
* зерттеу жұмысы;
* цифрлық ресурстармен жұмыс

сияқты әрекеттердің бірін таңдау мүмкіндігін беруге болады.

Сабақта әмбебап дизайнды жүзеге асыру жолдары

Мұғалім сабақ жоспарын әзірлеу барысында барлық оқушының қажеттілігін ескеруге ұмтылуы қажет. Ол үшін:

* оқу мақсаттарын нақты анықтау;
* тапсырмаларды саралау;
* көрнекі және цифрлық ресурстарды пайдалану;
* бағалаудың икемді түрлерін енгізу;
* қолдау көрсету тетіктерін қарастыру маңызды.

Мысалы, мәтінмен жұмыс кезінде мұғалім мәтіннің аудионұсқасын ұсына алады. Бұл оқуында қиындықтары бар немесе ақпаратты тыңдау арқылы жақсы қабылдайтын оқушыларға көмектеседі.

Сондай-ақ тапсырмаларды күрделілік деңгейіне қарай ұсыну әрбір оқушының өз мүмкіндігіне сәйкес жұмыс жасауына мүмкіндік береді.

Әмбебап дизайнның артықшылықтары

Сабақта әмбебап дизайн қағидаттарын қолдану келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

Біріншіден, барлық оқушы үшін қолжетімді оқу ортасы қалыптасады.

Екіншіден, оқушылардың оқу мотивациясы артады және өз күшіне деген сенімі нығаяды.

Үшіншіден, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың білім алуына қолайлы жағдай жасалады.

Төртіншіден, мұғалім мен оқушы арасындағы өзара ынтымақтастық күшейеді.

Бесіншіден, білім сапасы мен оқу нәтижелері жақсарады.

Әмбебап дизайн тек ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін ғана емес, барлық оқушылар үшін тиімді тәсіл болып табылады.

Тәжірибеден мысал: бастауыш сыныптағы дүниетану сабағында «Жыл мезгілдері» тақырыбын өткен кезде мұғалім тақырыпты суреттер, бейнеролик және қысқаша мәтін арқылы түсіндіреді. Оқушылар алған білімдерін сурет салу, әңгімелеу немесе шағын презентация жасау арқылы көрсете алады.

Ал қазақ тілі сабағында мәтін бойынша тапсырмаларды әртүрлі деңгейде ұсынуға болады. Кейбір оқушылар негізгі ойды анықтаса, ал жоғары деңгейдегі оқушылар мәтінге талдау жасап, өз пікірін дәлелдейді.

Осындай икемді тәсілдер әр оқушының табысты оқуына мүмкіндік береді.

Білім берудегі әмбебап дизайн – заманауи мектептің маңызды талаптарының бірі. Ол әртүрлі қабілетке, қызығушылыққа және қажеттілікке ие оқушылар үшін тең мүмкіндік жасауға бағытталған. Әмбебап дизайн қағидаттарын сабақта тиімді қолдану білім алушылардың белсенділігін арттырып, оқу жетістіктерін жақсартады. Сондықтан әрбір педагог оқу үдерісін жоспарлау барысында қолжетімділік, икемділік және оқушы қажеттілігін

ескеру қағидаттарын басшылыққа алуы қажет. Бұл білім берудің сапасын арттырумен қатар, инклюзивті қоғам қалыптастыруға да өз үлесін қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер
1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2025.
2. Инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық негіздері. – Астана.
3. Әмбебап дизайн қағидаттары бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2024.
4. Білім беру ұйымдарында инклюзивті ортаны қалыптастыру жөніндегі әдістемелік нұсқаулық. – Астана, 2023.
5. Роуз Д., Мейер А. Әмбебап дизайн арқылы оқыту негіздері. – Білім беру саласындағы халықаралық зерттеулер жинағы.

Аязбаева Шынар Орынбековна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
№ 4 М. Әуезов атындағы жалпы орта білім беретін мектеп
Атырау облысы, Жылыой ауданы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫСТАРЫН ДАМЫТУ

Аннотация: мақалада бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын шығармашылық жұмыстар арқылы дамыту әдістемесі қарастырылады. Тілдік белсенділікті арттыруда мұғалімнің әдістемелік және шығармашылық шеберлігінің рөлі сипатталады. Шығармашылық тапсырмалардың психологиялық және педагогикалық негіздері, олардың оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудағы маңызы талданады. Заманауи технологияларды, соның ішінде жасанды интеллект элементтерін пайдалану арқылы тілдік оқытудың тиімділігі айқындалады.

Кілт сөздер: сөйлеу дағдысы, шығармашылық жұмыс, бастауыш сынып, әдістеме, тілдік орта, коммуникативтік құзыреттілік, педагогикалық технология, жасанды интеллект.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің басты мақсаты – тұлғаның жан-жақты дамуына жағдай жасау, оның ішінде тілдік және коммуникативтік қабілеттерді қалыптастыру. Әсіресе бастауыш сынып кезеңі – баланың сөйлеу мәдениеті мен тілдік қарым-қатынас негіздері қаланатын аса маңызды кезең. Бұл жастағы балалардың ойлау, есте сақтау, қиял және сөйлеу қабілеттері қарқынды дамиды, сол себепті мұғалімнің әдістемелік шеберлігі мен шығармашылық тәсілдері шешуші рөл атқарады. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын дамытуда шығармашылық жұмыстардың алатын орны ерекше, өйткені олар оқушының жеке тәжірибесіне, қызығушылығына және эмоциялық қатысуына сүйенеді.

Шығармашылық жұмыстар арқылы сөйлеу дағдыларын қалыптастыру тек тілдік білім берудің құралы ғана емес, сонымен бірге оқушының тұлғалық дамуының тиімді тетігі болып табылады. Мұндай жұмыстардың ішінде әңгіме құрастыру, ертегі жалғастыру, өлең шығару, көрініс қою, пікірталас, эссе жазу сияқты әдістер бар. Бұл тапсырмалар оқушылардың сөздік қорын байытып қана қоймай, логикалық ойлау, бейнелі сөйлеу және өз ойын жүйелі жеткізу дағдыларын жетілдіреді.

Мұғалімнің міндеті – шығармашылық тапсырмаларды оқушының жас ерекшелігіне сай таңдап, оны сабақтың мақсатымен үйлестіру. Мысалы, 2-сыныпта оқушыларға белгілі бір сурет бойынша қысқа әңгіме құрату тиімді болса, 4-сыныпта өмірден алынған жағдайлар негізінде диалог немесе мини-эссе жаздыру олардың тілдік белсенділігін арттырады. Бұл әдіс оқушылардың ойлау икемін дамыта отырып, сөйлеу процесін табиғи әрі қызықты етеді.

Сөйлеу дағдыларын дамытуда мұғалім оқушының ішкі мотивациясына ерекше назар аударуы қажет. Егер бала өзін еркін сезініп, өз ойын айтуға мүмкіндік алса, оның сөйлеу қабілеті табиғи түрде жетіледі. Осы тұрғыда шығармашылық тапсырмалар – бала мен мұғалім арасындағы сенімді қарым-қатынастың, тілдік ынталандырудың негізгі құралы. Баланың әрбір жауабы, ойы мен қиялы педагог тарапынан қолдау табуы тиіс, өйткені эмоционалдық қолдау сөйлеуге деген сенімділікті арттырады.

Сабақ барысында қолданылатын шығармашылық әдістердің бірі – сөйлеу жағдайларын модельдеу. Бұл тәсілде мұғалім балаларды белгілі бір өмірлік жағдайға енгізіп, сол бойынша сөйлетуге бағыттайды. Мысалы, “дүкенде”, “поштада”, “мектепте”, “қонақта” сияқты ситуациялар баланың диалогтік сөйлеу қабілетін жетілдіреді. Осындай тапсырмалар барысында балалар өзара сұрақ қоюды, жауап беруді, пікір білдіруді, келісу немесе келіспеуді үйренеді. Бұл әдіс тек тілдік белсенділікті арттырып қоймай, оқушылардың коммуникативтік мәдениетін де қалыптастырады.

Шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыруда интерактивті әдістер мен ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану тиімді нәтиже береді. Мысалы, мультимедиялық көрнекіліктер, интерактивті тақтадағы суреттер, бейнероликтер немесе дыбыстық тапсырмалар балалардың қызығушылығын оятады. Әсіресе қазір жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформаларының көмегімен оқушылар өз мәтіндерін автоматты түрде тексеріп, грамматикалық және стилистикалық қателерін түзете алады. Бұл тәсіл оқыту процесін дараландырып, өзін-өзі бақылау дағдысын дамытады.

Шығармашылық жұмыстар сөйлеу әрекетінің барлық түрін қамтиды: тыңдау, түсіну, сөйлеу, оқу және жазу. Мұғалім сабақта бұл бағыттардың арасындағы байланысты сақтау арқылы оқушылардың тілдік құзыреттілігін жан-жақты дамытады. Мысалы, мәтін тыңдату арқылы оқушылар оның мазмұнын әңгімелеп береді; кейін өз көзқарасын жазады немесе сахналық көрініс түрінде қайта құрады. Мұндай тапсырмалар бір уақытта сөйлеу мен ойлауды қатар дамытады.

Сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда драматизация элементтері, ойын технологиялары, топтық және жұптық жұмыс тәсілдері ерекше маңызға ие. Оқушылардың шығармашылық тобы шағын көрініс қойып, өз ойларын сахна арқылы білдіреді. Бұл әдіс эмоционалдық әсермен қатар, тілдік белсенділікті арттырады. Ал топтық жұмыс балаларды бір-бірін тыңдауға, өз пікірін дәлелдеуге және топ алдында сөйлеуге үйретеді.

Баланың сөйлеу қабілетінің дамуы оның қиялы мен эмоциялық интеллектісіне тығыз байланысты. Шығармашылық тапсырмалар – қиялды белсендіреді, еркін ойлауға және тілдік икемділікті арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, ертегі құрастыру, бейнелі сипаттау, кейіпкермен диалог құру сияқты жұмыстар арқылы бала тек тілдік материалды меңгеріп қана қоймай, өз ойын жүйелі жеткізуді үйренеді.

Бастауыш сынып мұғалімі сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда бағыт беруші, ынталандырушы тұлға болуы тиіс. Мұғалімнің сөйлеу үлгісі, дауыс ырғағы, сөз саптауы, балаларға қоятын сұрақтарының мазмұны – бәрі оқушылардың сөйлеу мәдениетіне тікелей ықпал етеді.

Мысалы, сабақ барысында «ашық сұрақтар» қою («Неліктен сен солай ойлайсың?», «Қалай ойлайсың, басқаша шешім бола ма?») оқушыларды өз көзқарасын дәлелдеуге, сөздік қорын кеңейтуге жетелейді.

Шығармашылық тапсырмалардың типологиясына:

* Сөздік шығармашылық тапсырмалар: мақал-мәтелді жалғастыру, өлең жолын аяқтау, қысқаша әңгіме құрастыру.

* Көркемдік бейнелеу тапсырмалары: сурет бойынша әңгіме құрастыру, комикс түрінде мәтін жазу, диалог құру.

* Проблемалық жағдаяттар: балаларға шешімін табуды қажет ететін өмірлік жағдаят ұсыну (мысалы, «Досың ренжіді. Сен не істейсің?»).

* Интерактивті ойындар: рөлдік ойындар, «Қалпына келтіру» (мәтінді жалғастыру), «Бір сөйлеммен ой жеткіз» сияқты әдістер.

Инклюзивті білім беру жағдайында әр баланың сөйлеу мүмкіндігі мен қабілеті әртүрлі деңгейде болады. Осыған байланысты мұғалім дифференциалды тәсілді қолдануы тиіс:

* сөйлеу қиындықтары бар балалар үшін визуалды тірек (сурет, сызба, символ) пайдалану;

* баяу қарқынмен сөйлеу, қарапайым сұрақтар қою;

* жеке сөйлеу терапия элементтерін (артикуляциялық жаттығулар, сөз қайталау, дыбыс түзету) кірістіру.

Сөйлеуді дамытуда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар да үлкен мүмкіндік береді.

* Аудио-подкасттар: оқушылар өз дауыстарын жазып, әңгіме немесе өлең оқиды. Бұл сөйлеу ырғағын, дикцияны және сенімділікті дамытады.

* Интерактивті мультимедиялық жаттығулар: мысалы, «StoryJumper», «Book Creator» сияқты платформаларда балалар өз әңгімесін бейнелі түрде құрастыра алады.

* Онлайн пікірталастар: бастауыш сыныптың жоғарғы деңгейінде Zoom немесе Padlet сияқты құралдарда мини-талқылаулар ұйымдастыру сөйлеу белсенділігін арттырады.

Бастауыш мектептегі шығармашылық жұмыстардың тиімділігі мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне тікелей байланысты. Ол әр баланың психологиялық ерекшелігін, сөйлеу қарқынын, сөздік қорын және өзіне деген сенімділігін ескеріп, жеке тәсіл қолдануы тиіс. Мысалы, сөйлеу қабілеті баяу дамыған балаларға сурет арқылы сөз тіркестерін құрату, ал белсенді балаларға шағын ертегі немесе өлең құрату әдістері қолданылады.

Шығармашылық жұмыстарды жүйелі қолдану нәтижесінде оқушылардың тілдік белсенділігі, логикалық ойлауы және эстетикалық талғамы қалыптасады. Сонымен қатар, олар өз ойын әдеби тіл нормасына сай жеткізуді, сөз мағынасының нәзіктігін сезінуді үйренеді. Бұл оқушылардың жалпы мәдениеті мен тұлғалық дамуына әсер етеді.

Қазіргі заман талабына сай сөйлеу дағдыларын дамыту тек дәстүрлі әдістермен шектелмеуі тиіс. Бүгінде жасанды интеллект негізіндегі тілдік тренажерлар мен автоматтандырылған сөйлеу талдау жүйелері педагогикалық тәжірибеге еніп отыр. Мысалы, AI негізіндегі жүйелер оқушының айтқан сөзін талдап, оның фонетикалық және грамматикалық деңгейін бағалай алады. Бұл технология мұғалімге оқушының даму динамикасын нақты көруге мүмкіндік береді.

Шығармашылық бағыттағы оқыту балалардың қиялын, ой ұшқырлығын, өмірге деген белсенді көзқарасын қалыптастырады. Әр сабақ оқушы үшін өзін көрсетуге мүмкіндік болуы керек, ал мұғалім сол мүмкіндікті аша білуі тиіс. Бастауыш сыныптағы шығармашылық жұмыс тек сөйлеу дағдыларын дамытып қоймай, оқушылардың адамгершілік қасиеттерін, еңбек сүйгіштігін және өз еңбегіне жауапкершілік сезімін де қалыптастырады.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын шығармашылық жұмыстар арқылы дамыту – тілдік білім берудің ең тиімді, нәтижелі және тұлғалық бағытталған әдістемелерінің бірі. Ол баланың жеке тәжірибесін ескеріп, табиғи ортада сөйлеу әрекетін дамытады, сөйлеу мен ойлаудың бірлігін қамтамасыз етеді. Мұндай әдіс оқушының өмір бойы үйренуге деген қызығушылығын сақтап, оның өзіндік көзқарасы мен тілдік мәдениетін жетілдіреді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Айтбаева, Ш. «Бастауыш мектепте тіл дамыту әдістемесі». – Алматы: Рауан, 2020

2. Қайырбаева, А. «Шығармашылық іс-әрекет және оқушылардың сөйлеу қабілеті». – Педагогика журналы, №3, 2021.

3. Выготский, Л.С. «Мышление и речь». – Москва: Педагогика, 2019.

4. Назарбаев, Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». – Егемен Қазақстан, 2017.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«АЙТУҒАНОВА» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «ULAGAT» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «ULAGAT», относящийся к индивидуальному предпринимателю «АЙТУҒАНОВА».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 22 қыркүйектегі Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ44VPY00078195 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ44VPY00078195 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 22 сентября 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды. Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 29.05.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 29.05.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «АЙТУҒАНОВА».

ULAĠATTY USTAZ JOLY

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Ұстаз – ұлттың шамшырағы

Мектептің жүрегі – ұстаз. Ұстаз біліммен ғана емес, жүрек жылуымен, мейірімімен, ұстанымымен шәкіртке жол сілтейді. Шын мәнінде, қандай мұғалім болса – болашақ та сондай.

Ұстаздың әр сөзі, әр қадамы – баланың болашағына жазылған тағдыр іспетті. Сондықтан да ең басты байлық – білімді, жан-жақты, әдістемені терең меңгерген, әр баланың жүрегіне жол таба алатын мұғалім.

Жақсы мұғалім – жай ғана маман емес, ол – тәрбиелеуші, шабыттандырушы, бағыт беруші. Ұстаз – уақыттан озып жүретін адам. Оның бүгін еккен дәні – ел ертеңінің жемісі.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.